Yeşeren düşünceler

Çağ ve Nesil

M. Fethullah Gülen

6

YEŞEREN DÜŞÜNCELER

ÇAĞ VE NESİL - 6

M. Fethullah Gülen

NİL YAYINLARI

ISBN
978-975-315-030-9

Yayın Numarası
266

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Sunuş

İnsanoğlu, değişim içerisinde. Sosyal bilimciler, hiç olmazsa pek çoğu, 21. yüzyıla doğru Sanayi Ötesi Toplumu idrak ettiğimizi vurguluyorlar. Bu medeniyet devri, kimliklerde-kişiliklerde çalkantılara yol açıyor. Akılları, ruhları birlikte karmaşıklaştıran süreçler ileride belki durulacak. Ama, her gün, her vesile ile sorguluyoruz: Neyiz, nereye gidiyoruz, ne yapmalıyız?

Kişi, çağın iklimi oluşurken, çevresine, komşusuna, kendisine doğru yeni bir serüven başlatıyor. Pozitivist paradigma enigmaya dönüşmüş. İflas ederken, insanoğlu yaradılışından onca yıl sonra kendini keşfe çıkıyor.

İletişim Devrimi, Bilgi Çağı'nın kapısını aralarken ömrünü tamamlamış maddecilik bizzat pozitif bilimlerin aleyhinde verdiği ifadelerle ölümünü ilan ediyor. *"Artık madde (bile) enerjileşmiş ve ruhların gezdiği buudlarda dolaşmaya başlamıştır."* Bilgi teorisi yeniden yapılanıyor.

Tarihin bu *"kaderdenk"* noktasında kişiyi kimlik ve kişilik buhranlarına düşmeksizin, ona global sorumluluğunu hatırlatacak, onu hayata döndürecek *"Işık Süvarileri"*ne ihtiyaç her zamankinden fazla... İşte, Fethullah Gülen Hocaefendi, sosyal bilimlerle ilâhî bilimleri sentezleyen, Batı ile Doğu tefekkür sistemlerini buluşturan, ahiretle dünyayı dengeleyen, kalb ve kafayı izdivaç ettiren birikimi ile düşünce ufkumuzda, sadece şu elinizde tuttuğunuz kitaptaki çizgilerle kalmış olsaydı bile huzur dünyanızı yeniden inşa ediyor olacaktı. Okudukça post-modern bir dünya realitesinden kopmadan bir sahabi gibi yaşamanın formülünü buluyorsunuz... Geçmişle gelecek arasında âhenk köprülerinden geçerek, kulluğu tanıyarak, mutlak özgürlüğe ulaşmanın stratejisini gözlemleyerek...

Sürat Çağı'nda, gayesini tanımayan bir hızın, iletişim dinamiklerindeki muhtevasına dikkat çekiyor Hocaefendi. İnsanoğlunun, genlerinin *"mühendisliğine"* kalkıştığı bir ortamda hayatın giderek süflîleşmesinden ne kadar ızdırap duyduğu belli. *"Olumsuzluklar, çarpıklıklar, millî ve milletler arası menfaatlerin kaba kuvvetle çözülmesi"* derken *"yenilenme"* diyerek nihilizmin dayatılması, global bir *"köy"* hâline düşmüş yerkürenin anarşizme sürüklenmesi herkesin ortak ızdırabı olmalı... Ancak, Müslümanların trajedisi daha büyük. Çünkü, çağ, *"Yeni Dünya Düzeni"* adı altında Haçlı medeniyetinin son saldırısıyla inananlar için *"tarihin sonu"* olarak kapanmakta... Kendilerine tercih fırsatı tanınmayan Müslüman kitleler, dayatılan bir *"Medeniyetler*

Çatışması"nda ya "vuruşarak çekilecekler" ya da *"yeise teslim olup kozalarına büzüşecekler."* Her iki halde de hayattan kopuş, âdeta kaçışın vazgeçilmez hafifliği olmakta...

Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bu dönüm noktasında özgünlüğü, gelenekten damıtarak getirdiği ışıkta... *"Yeis"* diyor *"Her türlü kemâlâtı engelleyen bir mânia, iradeyi felç eden bir maraz ve insanı boğan bir bataklıktır."* Öyleyse Hocaefendi, o engin ufkuyla yerkürenin mânevî ikliminin değiştiğini, Yeni Dünya Düzenbazlarının aslında 19.-20. yüzyıllarda Müslümanları mağdur kılan Sanayi Toplumu, ya da emperyalist modernitenin aşılmasına çalışan bilgi çağı insanına karşı, onun özlediği yeni medeniyetin oluşmasına karşı bir tutucu direniş olduğunu okuyor. Müslümanın kendisi için hazırlanan *"ancien regime"* tezgâhtarlarının tuzağına düşmemeleri gerektiğini haykırarak; Allah'ın hilkatten muradı doğrultusunda filizlenecek bir 21. yüzyılın inşasında İslâm Âlemi'ne en kısa zamanda bir *"İman Şantiyesi"* kurmalarını öneriyor. *"Değişen Dünya'nın Dinamikleri"* derken kastettiği, budur!...

"Huysuz ruhlara rağmen", dünyanın huzur ve barışa kavuşabilmesi için *"ayrılık, farklılık handikaplarına"* karşı hoşgörü tabyasına sığınmamızı salık veriyor.

*"Medeniyetler Diyaloğu"*nu sadece uluslar arası boyutlarıyla değil, o çeşitliliği istismar ile millî ölçekte ülkemizi birbirine düşürmek yolundaki *"ihraçlara"* karşı da dâhilî bir panzehir olarak görüyor. *"Gönül İnsanı"*na âlemşümul sorumluluğunu hatırlatan bu feryat, mahallîlikten evrenselliğe sıçrayan bir reçete gibi nasıl da hemen berraklaşıveriyor, akıl/vicdan atlasında! *"Anarşiste karşı pes etmememizi"* öğütlüyor. *"İnsanımız, inanç ve ümit üflenerek, ilim ve mârifet pompalanarak, düşünce ve muhakeme kazandırılarak mutlaka bir ruhî rehabilitasyondan geçirilmelidir."* derken, sadece Müslümanlara değil, tüm inananlara hitap ediyor. Çünkü Hocaefendi'ye göre inanmak sevmek demektir. *"İnanmak, hakikati olduğu gibi tanıma, sevmek ise bu bilginin hayata geçirilmesi demektir." "İşte, bilgi çağında ilmin; ama kaynağını bulmuş bilimin nasıl bir 'Sosyal Entegrasyon' metodolojisi ürettiği bu satırlarla ortaya çıkıyor. 'Bilimselliği', pozitivizmin çıkarcılığına terk etmeden, onu ideolojilere kurban edenlere karşı yaklaşımındaki farkı vurguluyor: 'İlmî düşüncenin ruhu ve esası sayılan şahsiyet ve karakter, ancak hakikat aşkına dayanırsa istikbal vaad eder."* derken; modernitenin kimlik sorununu, krizlere illet etmiş yaklaşımını bertaraf

edercesine çözümün kimlikte değil, kişilikte; *"öteki"*ni aşağılamakla kendini yüceltmekte, *"ben"*i putlaştırmakta değil; içe-öze yolculukta bulunduğunu beyan ediyor. Değişimin bağnazlık, ihtiras ve fanatizmden insanî değerlere doğru istikamet üzere olmasını kaydediyor. Çağın en büyük inkılabı da bu ölçüyle ifadesini buluyor.

Bu çerçevede mânevî mirasımız, onun gönül gözüyle, *"ukbaya açılan menfezlerdir."* Süleymaniye'ye bakış açısında ilimde ve irfanda zirveye vurmuş bir medeniyetin zarafet olgunluğunu okursunuz satırlarında... Sanıyorum ki, Süleymaniye'yi hiç öyle okumamışsınızdır, mevcut literatürde.

Hocaefendi'nin birikimi sadece muhtevasında değil, sunuşunda da doruklarda gezinir. Şiirselliği nesirde âdeta raksettiren bir anlatım, kelime seçimindeki kuyumcu titizliğinde de görülür.

Fethullah Gülen Hocaefendi'nin *"büyüklüğü"*, *"İnsanlığın İftihar Tablosu"*na vefasının nasıl tevazu ile nakşedilmesinde olduğu kadar, O'nu (c.c) tanımayan, O'na kullukta kusurlu olanlara dahi duasını esirgememekteki âlicenâplıkta gizlidir.

"Yeşeren Düşünceler" in bu derlenişinden ben şahsen, nasibim ölçüsünde, hikmetlerle örülü bir nurlu yol buldum.

Nicelerine yararlı olması dileğiyle...

Prof. Dr. Mim Kemal Öke

Bir Yakarış

Yüce Yaratıcı ki, vücudu bütün varlığın dayanağı, kudreti her şeyin güç kaynağı, iradesi eşya ve hâdiselerin üzerinde akıp gittiği biricik yörünge, mârifeti de canlarımızın cânıdır. Vücuduyla cihanlara varlık urbası giydiren.. arzı, semayı bir meşher gibi hazırlayıp gözler önüne seren ve sergileyen.. aylarla, güneşlerle, yıldızlarla her gece ayrı bir donanma gecesi teşkil eden.. ovaları-obaları, dağları-ormanları, denizleri-ırmakları, renk, şekil, ses ve keyfiyetleriyle bir kitap gibi basiret erbabının temâşâsına sunan.. sunup ötelere ait güzellikleri tedai ettiren.. biz fânilere, kalbin zümrüt tepelerinden Cennetleri müşâhede yollarını açan.. mü'minlerin sinelerini inançla inşiraha kavuşturup duygularını ibadetle aydınlatan.. kametlerini rükû ile değerler üstü değerlere ulaştırıp alınlarını secde mührüyle süsleyen.. iyilikleri lütuflarıyla derinleştirip, ihsana açık ruhları meleklerle atbaşı hâle getiren.. burada ve ötede, yaramaz duyguları, yaramaz düşünceleri, yaramaz davranışları istihkaklarına bırakmayıp affiyla, rahmetiyle karşılayan.. suçluların suçunu bağışlayıp günahkârlara mehiller üstüne mehil veren.. her an bin bir televvün içinde, kendi büyüklüğünü, kendi ululuğunu, her şeye yettiğini, her şeyin hakkından geldiğini; bize de, kendi küçüklüğümüzü, kendi değersizliğimizi, yetersizliğimizi ve tutarsızlığımızı hatırlatarak gözlerimizdeki perdeyi aralayıp dergâhına sığınma yollarını gösteren.. ömrünü dün ve bugün arasında yalpa yaparak geçiren mağmum ruhları, önü ve sonu olmayan arzulara, varlığımızın özünden kaynaklanan isteklere, iştiyaklara uyaran ezel ve ebed âleminin biricik Hükümdarı'dır.

Bu, böyle ise –ki böyle olduğuna varlık bütün zerrâtıyla şahittir– ey boyunlarımızın tasmalarında hâlâ şe'n-i rubûbiyetinin izlerini görüp sezdiğimiz Sultanlar Sultanı! Bize, kulluğumuzu doyururcasına duyur, nimetlerini küstahlaşma, azgınlaşma vesilesi yapanlara da bir şeyler buyur..!

Her zaman vicdanlarımızda sessiz sessiz duran ve daha Cennete girmeden gönüllerimize, firdevsî zevkler hâlinde akıp gelen rahmet ve nimet dünyasının değişik dalga boyundaki bütün televvünleri, O'nun, her an, keyfiyetler üstü ve kemmiyetleri aşan değerdeki teveccüh ve iltifatlarındandır. Eğer O'nun, insanlara karşı bu nazar ve teveccühü olmasaydı, bizlerin kasap dükkânındaki etlerden ne farkımız olurdu ki! Yeryüzünü köpüren denizlerle, kabaran buharlarla, damla damla arzın bağrına inen yağmurlarla ve çağıl çağıl akıp

giden ırmaklarla hayata mazhar edip şenlendirdiği gibi, insanî melekelerimizi ve gönül dünyalarımızı da, tecellî baharlarıyla rahmet elinden gelen vâridât ve esintilerle ihyâ eden ve sonsuza açık tutan yine O'dur.

Taşı toprakla, toprağı-suyu mini mini canlılarla buluşturan, buluşturup dört bir yanı Cennet bahçelerine çeviren O; etten-kemikten, kandan-irinden var ettiği bir cismi, meleklerle, melekûtla, ruhanîlerle buluşturup tanıştıran, yarıştıran O'dur. O'dur ki, mezbeleliklere açık dehlizlerden firdevslere, firdevslerden de Hak cemalini müşâhedeye yollar açmış, demire ve kömüre elmas olma yollarını göstermiştir.

Ey taşı-toprağı hayata ulaştıran, ey şeytanlığa açık ruhları lütfedip meleklerle buluşturan Rahmet Sultanı! Bizlere, bizi aşan istidatlar ve o istidatlarda inkişaflar ver; Seni bilmez kömür ruhlara da ya elmas olma yolunu göster veya hadlerini bildir!

Eğer şu anda, inananların nabzı ümitle atıyor, gönülleri mutlu geleceğin heyecanını yaşıyor, başları da ukba güzellikleriyle tutkunsa, bu vicdanlarımızda duyduğumuz O'na ait meltemlerden ve her menzilde O'nun kendisini bize hissettirmesindendir. Göklerin ve yerlerin nuru O'ndandır; dünya ve ukba hazinelerine açılan menfezler, O'nun sultanlık kapısının anahtar deliği bile olamaz. O'nun nezdindeki gerçek değerlere nispeten, heveslerimizin ağında sürekli mıncıklayıp durduğumuz dünyanın bir sinek kanadı kadar bile kıymeti yoktur. O'nun kıymet esaslarına göre belli bir değere ulaşmış ve aslında bütünüyle masal olan şu cihânın bir zerresi ise ebediyetleri peylemeye yetecek bir sermâyedir.

Ey yokluğu varlığıyla süsleyen, damlaya deryaların vüs'atini bahşeden, zerreye güneş olma istidadını veren Ulu Sultan! Canlı-cansız, insan-hayvan, mü'min-kâfir, şuurlu-şuursuz, tâli'li-tâli'siz her şey ve herkes Senin bayrağının altında, varlığını soluklar –O bayrağın üzerimizde dalgalanması eksik olmasın!– ve Senin varlığından nebeân eden nurların gölgesinde yaşar. Hususi tevcih ve meşîetin olmasaydı, hiçbir şey var olamaz, insanlık meydana gelemez, iman idrak edilemez, varlığın sezilemez ve imanla düşüncelerine sonsuz derinlikler kazandırdığın tâli'li ruhlar kendilerini aşamazdı!

Yanıp sönen bütün nurların ışık kaynağı Sensin.. biz hepimiz, doğar, büyür ve ölürüz.. Sen ise kendi kendine varsın, varlığınla da zaman ve mekân üstüsün! Her an binleri, yüz binleri var eder.. onlarla varlığını gösterir.. onlarda gözettiğin hikmetlerde meşîet ve ilmini hatırlatır.. her şeyi değiştirerek

değişmezliğini iş'âr eder.. hedef eksenli yürüyenlere eşya ve hâdiselerin sırrını ve yolların büyüsünü fısıldarsın! Senin adın vicdanlarımızın en aziz konuğu –O konuk gönüllerimizin sürekli mukîmi olsun!– Zât'ın da ruhlarımızın biricik ışık kaynağıdır. Sonsuzluk duygusuna programlanmış gibi her ufukta ebediyet arayan sinelerimiz, Senin rahmetinin sınırsızlığını haykırıyor. Dünya, Senin buyruğunla iki büklüm ve bir kutlu seyahat için yaratıldığı günden beri yollarda.. dağlar, tepeler emrine âmâde olduklarını gösteren bir haşyetle el pençe ve kıyamda.. ırmaklar başları yerde ve Senin sübuhât-ı vechinle sermest, hayatla çalkalanmakta ve *"Hayy"* ismini haykırmakta.. bağlar-bahçeler, kuşlar-kuşçuklar her yerde bir nevruz canlılığıyla Senin cemalinin temâşâsına koşmakta.. karlar-buzlar, dolular-fırtınalar, Senin azamet ve celâlinin bestesine dem tutmakta.. gece-gündüz, yaz-kış hiç durmadan değişik lisanlarla hep Seni anmakta.. anıp anıp renk değiştirmekte; yeşermekte-solmakta, beyazlaşıp kararmakta.

Bütün bunları görüp Seni bilmemek bir körlük; her yerde ve her zaman Senin lütuflarına mazhar olup Sana kullukta bulunmamak da bir nankörlüktür. Her an Seni anmak bizim için bir kulluk borcu, her lahza ayrı bir buudda Sana koşmak ruhlarımızın ihtiyacı, Seni tanımayanlara, Sana baş kaldıranlara gönül koymak, hatta tavır almak insan olmanın gereğidir. Evet, Seni söylemeyenlerin sözünü etmemek, Seni anmayanları bütün bütün unutmak, vicdanlarımızın sesi ve kapıkulların olmamızın gereğidir.

Ey kapısının tozu-toprağı gözlerimize sürme Sultanımız.! Bizler, Senin yolunda bulunmanın şuuruna erdiğimiz –öyle zannediyor da olabiliriz– günden beri hep yollardayız.. başımız kapının eşiğinde.. gönüllerimizi mihmandarlığınla coşturduk ve her şeye rağmen misafirlerin olmaya azmettik. Teveccühlerin, gelecekteki lütuflarının referansı olarak ümit ve recalarımıza öyle bir fer verdi ki, herkese ve her şeye sırtımızı dönerek hülyalara sığmayan beklentilerimizle Sana yöneldik.. ayaklarımızda, Efendimiz'e ait prangalar, boynumuzda meşîet tezgahından çıkmış tasmalar, saçımızın tek teline bile ağyârı dokundurmayacak kadar gayûr, kararlı ve ahd ü peymanlıyız.

Eğer bizler, Senin has bahçenin kumrularıysak, bize bitmeyen bir nefes, kesilmeyen bir ses lütfedip, bizi varlık ve mazhariyetlerimizin bedelini ödemeye muvaffak eyle! Sen coşturursan coşar, Sen duyurursan duyarız.. Senin semtinden kopup gelmeyenleri boş lakırdı sayar.. ve Seni anlatmayan dilden, Seni terennüm etmeyen nağmeden Sana sığınırız.

Bunlar, hâlimizi Sana hecelemekse, dillerimizdeki ukdeyi çöz; beyanlarımızı beyanın sayesine yükselt!. Gönüllerimizi değişmezliğe ulaştır; nefeslerimizi kudsî nefahatinle besle ve derinleştir! Sen vermezsen biz hiçbir şeye sahip olamayız.. söyletmezsen hiçbir şeyi söyleyemeyiz. Bu kol-kanat nerede, Senin hoşnutluk ufkuna ulaşmak nerede? Bu gönül nerede, kenz-i mârifetine açılmak nerede? Bu dil nerede, vasfına tercüman olmak nerede...? Utandıran davranışlarımızdan, kulakları tırmalayan beyanlarımızdan hicap içinde ve iki büklümüz.. iki büklümüz ama, aynı zamanda Senin engin müsamaha ve rahmetine yönelmenin inşirahı içindeyiz. Evet günahlarımız, günahlarıyla yerin dibine batanların isyanlarına denk, uzaklığımız kahrının dolaşıp durduğu dairede.. ne var ki, affin bütün hataları aşıp eritecek enginlikte, yakınlığın da şah damarımızın berisinde.. isyanlarımız itibarıyla değil, bağışlayıcı hususiyetinle, uzaklığımız cihetiyle değil, yakınlığın letafet ve sıcaklığıyla bizleri okşa ve maiyetini vicdanlarımıza duyur; hasta gönüllerimizi teselli buyurup ruhlarımızı teveccühlerinle doyur.

Önümüzdeki yollar sarp ve yokuş.. her köşe başında bir sürü gulyabâni gayzla gerilmiş hücum ânı ve hücûm bahanesi bekliyor.. dillerinde, irtica, gericilik, teokrasi ve fundamentalizm, ellerinde gücün her çeşidi ve hayallerinde bin bir entrika.. eğer biz onların dediği gibi dine, dünyaya, ilme ve gelişmeye karşı isek, Sen bizi bu sapıklıktan halâs eyle..? Liyakatimiz yoksa, yolların mütedeyyin, mütemeddin, müterakkî ve ilim aşığı insanlara açılması için bizleri huzuruna al ve yolları aç! Yok karşı taraf yanılıyorsa, içlerinde salâha açık ruhlardan hidayetini esirgeme! Temerrüd ve din düşmanlığını meslek edinenlerin de birliklerini boz! Düzenlerini başlarına yık! Yurtlarına-yuvalarına feryat sal! Ve bütün inananları, bu karanlık düşünce, karanlık ruh ve kara seslerin, gayretine dokunduğuna inandığımız tecavüzlerine, tahkirlerine, tezyiflerine ve planlarına karşı kapının sadık kullarını koru...!

Yeniden Yeşeren Düşünceler

Tarihî devr-i dâimler de az farkla, tıpkı gecelerin gündüzleri takip etmesi gibi birbirini kovalar durur. *"Az farkla"* diyorum; zira biri *"cebrî, lütfî"* insan iradesini aşan âlemşümul makro planın küçük bir bölümü olarak tecellî eder; diğeri ise, şart-ı âdi mülâhazasıyla insan iradesine bağlı olarak.. birincisi, uzayıp-kısalma, yeknesak, muttarid ve takvim eksenli olmasına karşılık; ikincisi, farklı-esnek, dar-geniş, isteme, dileme, sebebiyet verme planında ve irade yörüngelidir.

Gece ve gündüz, her yirmi dört saatte bir kere tulû ve gurûb ufkunda belirip, dünyayı ışık veya karanlıkla kucaklayıp kuşattıkları gibi, milletlerin ve milletimizin tarihî tekevvün ve değişimleri de, birer ikbal ve idbar televvününüyle hep münavebeler turnikesinde cereyan etmiştir ve etmektedir.

Evet o, serkarları itibarıyla bir dönemde mânâ ile büyülü, bir başka devirde madde ile meshur ve tâli'siz bir zaman diliminde de materyalizmin ağında iffetzede, ismetzede, karakterzede olarak hep *"değişimler"* ve *"oluşumlar"* arasında gelip gitmiştir.

Zaten, büyüyen, büyürken de, her yana kök salan millet ve devletleri, bir yelpaze gibi tek plan üstünde genişleyen, hüküm ve tesiri itibarıyla da bütün zamanları, bütün mekânları dolduran ezel kaynaklı, ebed hedefli görmek, daha doğrusu öyle zannetmek fevkalâde yanlıştır. Her doğan büyüme açıklığına girer, kendini genişleme pistinde ve yükselme rampasında bulur; ancak bunlar arasında sadece, kaderin, yollarına su serptikleri büyür.. ve büyüyenler de mutlaka ölür, ama geç, ama erken.!

Varlık ve hâdiselerle içli dışlı olabildiğimiz ölçüde, bu serencâmeyi her gün görür ve müşâhede ederiz. Evet, hemen her gün eşya ve hâdiseleri süzerken, eğer yapabilirsek, düşünce ve hayallerimizi, birbirinin izdüşümü gibi sıralanmış duran veya üst üste istiflenmiş bulunan tarihî vak'alar üzerinde gezdirdiğimizde, dünya kadar sendeleyip devrilmelerin yanında, dünya kadar da yeşerip gelişmelerin, derlenip toparlanmaların, dirilip doğrulmaların cereyan ettiğine şahit oluruz.

Bir bakarsınız, beklenmedik bir fırtına, bir tufanla hazan vurmuş yapraklar veya dalı-budağı kırılmış da devrilmemek için iplikçikleriyle, çatal elleriyle şuraya-buraya dolaşan, şu cisme, bu cisme sarılan sarmaşıklar gibi ölüm ağında çırpınan milletler, toplumlar, hiç umulmadık bir anda, birdenbire içinde

kaynayıp duran ve dirilmek için İsrafil sûru bekleyen, her sürgünün en görülmez tomurcuğunda, en belirsiz oyuğunda, millet ağacının tarihî katmanlarından süzülüp gelen ve haşr u neşr hamlesine göre planlanmış bir gelişme ve inkişaf gücüyle, yine bir sarmaşığın tutunabileceği dayanak noktalarına koşması, geçmiş baharlarını bir kere daha yakalayıp yaşamaya çalışması gibi, tarihî ihtişam devirlerine koştuğunu, eski izleri üzerinde yol aldığını, bu koşma ve yol almadaki hırsını, aktivitesini görür ve hayret ederiz.

Evet, milletimizin kökü, gövdesi ve dalları, fırtına ile sarsılan bir ağaç gibi, bugüne kadar kim bilir kaç defa sarsıldı? Kim bilir kaç defa karın-buzun kahrına uğrayıp bet-beniz beyazlığına uğradı.! Kaç defa güneşlerin kavurucu sıcakları altında kül rengine büründü? Ve kaç defa değişik buudlarda, yeni yeni haşr u neşirlerle dirilişler yaşadı? Şayet hazanlar onun hayat ve canlılığının bir yanını alıp götürdü ise, baharlar da köpüren renklerle onu öylesine kucakladı ki, o tekevvün karşısında her şey sararıp soldu ve bütün aldatan renkler bir bir sustu.

Şimdi, her zaman şaşırtıcı bir âhenkle, mini mini sayısız unsurlardan, unsurlar arasındaki sessiz ve sihirli kaynaşmadan, hiç olmadık şekilde ve beklenmedik bir canlılıkla hayata yürüyenleri görüp de sessizliğe bürünmüş görünen bu büyülü canlılığı ve dağılmışlık hissini veren bu vahdeti, nasıl hakiki ve ebedî ölmüşlüğe hamledebiliriz ki? Kaldı ki, öyle olsa bile, kışlar hep bahara, geceler de nehâra gebedir...

Tarihî devr-i dâimler açısından son asra girerken, kulaklarımızda *"tın tın"*: *"Din pozitivizme yenik düştü –tersi dönmüş çarpık düşünceler öyle görüyordu– ruh ve mânâ, materyalizm karşısında nakavt oldu.. atom her şeyin esası.."* ve *"varlık bütünüyle madde endeksli"* gibi ipe-sapa gelmeyen mırıltılarla girdik. O günlerde henüz enerji mefhumu tam bilinmediği için cüz-i lâyetecezzâ (atom), *"küllî-i lâyüs'el"* (sorgulanmaz bir tam) gibi kabul ediliyordu. Ne var ki, daha yirminci asrın yarısına gelinmemişti ki; maddecilik, ilk sürpriz darbeyi kendi içindeki cinlerden yedi ve sarsıldı. Evet o, özündeki kuvvet (enerji) düşüncesiyle çarpıştı ve ona yenik düştü. Gerçi, o günlerde enerji henüz kendine ait derinlikleriyle bilinmiyordu ama, belli ölçüde yaptığı işlerle kendini hissettirmeye ve diş göstermeye başlamıştı. Evet, fizik enerjiyi değil, onun yaptığı şeyleri biliyor ve onu, bir cisim ve cisimler sisteminin hâiz olduğu mekanik işler hâsıl etme kabiliyeti olarak tanıyordu. Bu kadarcık tanıyordu ve bu kabiliyetin ne olduğunu, umumî keyfiyet ve hususiyetlerini hiç

mi hiç bilmiyordu.

Enerjinin kendini hissettirip öne çıkmasıyla, onun madde üzerindeki tecellilerini yakalayıp değerlendirmeye çalışan materyalist felsefenin bir düzine meçhuller, uçurumlar, yokluklar sath-ı mâiline girmesi aynı döneme rastlar; bu dönemdedir ki artık madde enerjileşmiş ve ruhların gezdiği buudlarda dolaşmaya başlamıştır. Bu ise, o günkü realitelere göre, materyalizmin şahidi gibi gösterilen bir nesnenin, maddeciliğin aleyhinde ifade vermesi gibi bir şeydi.. evet, şayet atom sıkıştırılmış ve mini bir hacme yerleştirilmiş bir kuvvet ise ve eğer kuvvette, uğradığı mukavemetleri tâdil etme kabiliyeti var ise, sonra eğer bütün varlık ve hâdiseler, bu kuvvet nehri içinde yaratılıyor ve kendi buudlarını buluyorsa, rakamlarla ifade edilemeyecek kadar büyük kabul edilen bu gücü ortaya çıkarıp Hiroşima ve Nagazaki'yi külleştirenler, onun, o noktadaki sihirli tesirini heceleye dursunlar, aslında bunlar, materyalizmin ipini çekiyor ve bir fecir ezanı üslûbuyla tarihî maddeciliğin ölümünü ilan ediyorlardı.

Gerisi malum; maddeciliğe dayalı yalancı bir sistemin künde künde üstüne devrildiğini hepimiz beraber müşâhede ettik.. âile ve toplum düzeniyle, içtimaî ve iktisadî yapısıyla, sanat ve estetik anlayışıyla, eşya ve insanı mânâlandırmasıyla aldatan bir sistemin...

Onca kan-irin, onca mâlî ve bedenî zayiat ve bakıp bakıp hayıflandığımız koskocaman bir ömr-ü hederden sonra şimdi yeniden maddeyi ve bütün varlığı aşan düşüncelerimizle imanî derinliklerin ve dinî tasavvurların dünyasındayız. Milletimiz, bin sene önce de yine bu kabil kargaşa ve karmaşalarla yaka paça ola ola, o temizlerden temiz vicdanında duyduğu âlemşümul gerçeğe ve yedi-sekiz asırlık bir muhteşem döneme *"merhaba"* demişti.

Milletimizin, başka bütün ölçüleri aşan bir derinlikteki kuruluşunda, en büyük tesirin İslâm'a ait olduğunda şüphe yok. Bu millet, İslâm sayesinde, maddî hayattan ruhî hayata, gayr-ı nizamîlikten nizama, ufuksuzluktan gaye-i hayale, sınırlı düşünceden dünya ve ukbaları aşan nâmütenâhîliklere yönelmiş ve kendi derinliklerinin farkına varmıştır. Evet o, bilmem hangi tarihte yitirmiş olduğu gerçek değerlerini, üslûp, zarafet ve inceliğini İslâm'da bulmuş, ona gönülden sahip çıkmış ve asırlar boyu da hep ukba endeksli yaşamıştı. Yaşamış ve hareketlerini ibadet, sözlerini dua, bakışlarını merhamet ve incelik, beraberliğini de kuvvet hâline getirmişti.. ve yine İslâm sayesinde o, hislerden akla, mantıktan kalbe, muhakemeden ilhama yollar vurmuş.. yürümüş ve

yükselmiş.. duygusuyla, düşüncesiyle, kültürüyle, sanatıyla ve bedîi zevkleriyle ebedî var olmanın sırlarını keşfetmişti.

Bugünkü kargaşa ve bunalımları da aynı ruhî zaferlerin takip edeceğine ve milletçe bir *"ba'sü ba'del mevt"* geçireceğimize inancımız tamdır. Evet, beşerî sefaletlerimizi tedavi edecek, ruhlarımızı kendi derinliklerine, kendi derinliklerinden de her şeyin gerçek kaynağına yönlendirecek geleceğin gönül erleri sayesinde, kaybettiğimiz şeyleri yeniden elde edeceğimize yürekten inanıyoruz. Eğer fantezi sayılmayacaksa buna bizim rönesansımız da diyebiliriz.

Bu büyük tekevvün için bir kısım ön hazırlıklara ihtiyaç olduğunda şüphe yok. Bu mevzuda, mektepten mâbede, mâbedden kışlaya, kışladan zaviyeye toplumun katmanlarındaki bütün cevherler değerlendirilecek, mevcut dinamiklerin ve birikimlerin hepsinden istifade edilecektir. Ancak bütün bu hazırlıkları, kendi kabuğuna çekilmiş, pâyelerle müteselli, tahsisat paylaşmadan başka bir şey düşünmeyen, dev cüsseli bilim yuvaları değil; ciddî bir hukuk anlayışı, sağlam bir dünya görüşü, derli toplu bir millet şuuru ve esaslı bir düşünce felsefesi ortaya koyan.. ve bütün bunları yüzlerce seneden beri devam edegelen milletimizin kültürüyle mezcedip yoğuran seviyeli ilim ve düşünce adamları; kalb-ruh-akıl ve disiplin esasları üzerine müesses entegre ilim kompleksleriyle gerçekleştireceklerdir. Maddede, ruhta, dehada, aşkta hakla birleşmiş ilim, irfan âşıklarıyla temsil edilen gerçek maarif yuvaları ve sorumluluğun harekete geçirdiği, hareketleri de günübirlikçiliği aşan ve kendi hazlarını, kendi zevklerini düşünmekten daha ziyade, mefkûresi uğrunda mücadele zeminine ulaşma yollarını araştıran karakter insanı Hak erleriyle.

Şimdi, tarihî devr-i dâimler silsilesinde böyle bir dönemeçte bulunduğumuz şuuruyla, vicdanlarımızı bir kere daha yokluyor ve tâli'lerimize tebessümler yağdırıyoruz.

Anne[1]

Anne kendi dünyasında bir kutup varlıktır. Kâbe topyekün kâinat hakikatinin, Mekke umum beldelerin, dimağ bütün bir bünyenin ruhu, mânâsı, özü ve atlası olduğu gibi, anne de aile cüz-i ferdinin temeli, direği, esası ve Yaratıcı Kudret'in de en önemli bir malzemesidir. Yuvada her şey onun etrafında döner, ona dolanır ve ona dönüşür. O ise, Kutup Yıldızı gibi hep kendi çevresinde döner ve ucu gökler ötesi bir yörüngede yol alır.

Evet anneler, dünyada ukba eksenli varlıklardır. Hilkatteki rol ve istihdamlarıyla elde ettikleri mükâfatları, çektikleri meşakkat ve sıkıntılarıyla gördükleri mukabele arasındaki tenasüpsüzlük bu gerçeğin en açık delili. Bunun böyle olduğunu anlamak için uzun boylu araştırmaya da gerek yok; onların bir ömür boyu neler ekip neler biçtiklerine, neler çekip neler bulduklarına göz ucuyla bakmak bile yeter sanırım..

Simaları Cennetteki hurilerin yüzleri kadar uhrevî, bakışları meleklerinki kadar derin, duyguları da ruhanîlerinki kadar durudur annelerin.. onlar, suyu, toprağı, havası ötelerden getirilmiş mübarek bir zeminin gülleri gibi o kadar imrendirici, o kadar sevimli, o kadar büyüleyicidirler ki, insan dikkatle bakabilse onlarda cismaniyetini aşan, dünya ve içindekilerini aşan, hatta kendilerini de aşan bir sihrin bulunduğuna hükmeder.

Duygu ve düşünceye açık mütecessis ruhlar, onların her zaman hisli, içli ve şefkatle köpüren dünyalarında, firdevsî düşüncelerle beslenmiş en tatlı rüyaların akislerini bulur ve insanî tasavvurları aşan bir zevk zemzemesine ulaşır. Biz hemen her zaman, onların ikliminde geceleri ayrı bir edada, gündüzleri de başka bir üslupta sekine televvünlü esintiler duyar ve gönüllerimize, göklerin merhametinin, şefkatinin ve şiirinin döküldüğünü hissederiz; hissederiz de, ufkumuzun bitevî meleklerle, ruhanîlerle kuşatıldığını sanırız. Kim bilir kaç defa, onların gecenin koynunda menekşe renkli füsunlu çehrelerinde, hilkate esas teşkil eden bir ruh ve mânânın bütün zamanları ve mekânları aşıp bulunduğumuz yere sarkıtıldığını görmüş ve kökü sonsuzlukta engin bir rahmetin, onların tebessüm ve teessürleriyle iç içe parıldadığını hissetmiş; muğlak, müphem fakat celb edici bir kısım sâiklerle kendimizi onların kucaklarına atmak istemişizdir. Kim bilir kaç defa kırılmış-dökülmüş, buruklaşmış-garipleşmişizdir de, onların ümit ve itminan tüten, o kuş yuvalarından daha sıcak, daha canlı, daha duru ve âdeta tılsımlı sinelerine

kendimizi salmış, onların esrarlı mırıltılarıyla hazdan hazza kanatlanmış ve huzurla gerinmişizdir.

Onlar, bizi, her bağırlarına basışlarında karşılık beklemeyen birer vefa kahramanı misillü büyülü bir hâl alır; biz de onlarla her şeyi aşabileceğimiz hissiyle bir güven ve emniyet içinde gerilir, etrafı süzer; hatta herkese meydan okuyor gibi bir tavra girer ve onlara sımsıkı sarılırdık.

Anne, gökler kadar derin.. ve içinde göklerin yıldızları kadar duygu ve düşüncelerin kaynaşıp köpürdüğü, köpürüp lav ırmakları veya yeraltı çayları gibi şuraya-buraya aktığı sırlı bir his yumağıdır. Evet o, acı-tatlı kaderiyle uyumlu.. sevinçlerle, kederlerle barışık.. beklentileri olmayan, beklentilere takılıp yavrularına gönül koymayan.. tabiatı ilâhî ahlâkla kristalize öyle bir vefa ve şefkat âbidesidir ki; ne çektiği mihnetlerin mahşerdeki ter lüccesine denk gelip gırtlağına dayanması, ne de evlat vefasızlığının bir poyraz gibi esip ruhunu sarması, sarıp ona gurbetlerin en acısını yaşatması onu dize getiremez ve ona *"pes"* dedirtemez...

Çocuğunun parçalayıcı neşterleri altında, ciğeri delik-deşik edilirken, bıçağı eline kaçırıp da *"Anam!"* diye inleyen bir kanlı kâtilin koluna *"kuzum!"* çığlıklarıyla sarıldığı hikâye edilen bir anne ciğeri üsturesini, çocukluğumdan beri ne zaman anmışsam hep ürpermiş ve bu mini damlada anne şefkatinin enginliğini duymaya çalışmışımdır. Hele, ebediyet ve ahirete inanan, dolayısıyla da bedenî ve cismanî olduğu kadar uhrevî ve ruhanî yanları da olan anneler!. Bunlar madde ve mânânın, cisim ve ruhun birleşik âleminde, gönülleri evlatlarına karşı, tasavvurlar üstü öyle güçlü rabıtalara sahiptir ki; dünya ehlince çok köklü ve güçlü kabul edilen alâkalar bile ona nispeten zayıf bir gölgeden ibaret kalır. Ne var ki, imanı ve imandaki sonsuzluk zevkini duymayanlara bunu anlatmak çok da kolay değildir.

Evet, onlardaki samimiyetin hep böyle derin kalmasını, ihlâsın kesintisiz devam etmesini.. ve onların kalblerinin her zaman sevgiyle coşmasını, bakışlarının alâka ve güven vaadiyle içimize akmasını, fenâ ve zeval vadilerinde yetiştikleri halde bu kadar ebedî ve mâverâî hislerle dolup-taşmalarını anlatmak oldukça zor olsa gerek...

Bir düşünün; bizim için onlar, ne uzun hazırlıklar dönemi geçirmiş!. Ne aşılmaz zorluklara toslamış ve neleri aşmış?. Ne çetin hâdiselerle pençeleşmiş, ne kadar hayal ve melâl ile oturup kalkmış?. Ne hülya ve rüyalarla dolup boşalmış, ne kadar yeis ve inkisarlarla burkulmuş?. Ne zorluk ve sıkıntıları

göğüslemiş ve kaç türlü çileyle preslenmiş?. Ne sancılar çekmiş ve ne kadar inlemiş? Kaç defa çığlık çığlığa ağlamış ve ne kadar ağlama dindirmiş?. Kaç defa merhametle coşmuş ve kaç defa merhamete ihtiyaç hissetmiş?. Hâsılı bizim için ne değerli şeyler harcamış ve ne emekler sarfetmiş.. sarfetmiş ve sonra da herhangi bir beklentiye girmemişlerdir...

Evet bizi, varlığa ermenin hemen her safhasında kucaklayan, koklayan, öpüp öpüp okşayan, teessür ve infiallerimizi yatıştırıp sıkıntılarımızı paylaşan; yemeyip yediren, giymeyip giydiren, açlığını-tokluğunu, açlığımız-tokluğumuz içinde hissedip yaşayan, mutluluk ve saadetimiz adına insan üstü bir gayretle akla hayale gelmedik zorluklara katlanan.. bize, vücudumuzun gelişmesi, irademizin kuvvetlenmesi, zekâmızın incelip keskinleşmesi, ufkumuzun uhrevîleşmesi yollarını gösteren.. bütün bunları yaparken de açık-kapalı herhangi bir beklentiye girmeyen bir varlık varsa, işte o da anadır.

Biz hayatımızın önemli bir bölümünü tâvusların renk renk tüylerinden daha güzel, çiçeklerin sihirli dünyasından daha büyülü, kuş yuvalarından daha sıcak ve daha canlı, en koruyucu seralardan daha koruyucu, daha emin onların kucaklarında, onların atmosferinde geçiririz. Evet biz, korumanın-kollamanın neşesini-heyecanını, gösterişini-hesabını, sistemini-yolunu onlarda görmüş, onlarda tanımış, onlarda duymuş ve onlarda tatmışızdır. Hele, ihtiyaç ve zaaflarımızın güçsüzlük, yetersizlik ve hayatın bir kısım aksilikleriyle birleşerek üzerimize çullanışında hep onlara sığınmış ve karşımıza çıkan handikapları hep onlarla aşmaya çalışmışızdır. Biz onlara sığınırken onlar da gönüllerinin bütün sıcaklığıyla bizi sinelerine basmış ve hafakan dolu gönüllerimize emniyet ve itminan üflemişlerdir.. böyle durumlarda, zannediyorum hemen herkes, kendi gönlünden olduğu kadar, onların bakışlarından, tebessümlerinden, mimiklerinden kopup gelen bir his tufanını, bir şefkat esintisini ve sessiz bir şiiri dinler gibi olurdu.

Biz, onlarla geçen bu hisli, bu hülyalı gün ve gecelerin içinde âdeta hep bir saadet rüyası yaşamışızdır. Günlerin masmavi saatlerinde hayatın en tatlı nağmelerini, annelerin bam teli gibi ses veren sinelerinden duymuş ve şuurlarımızın ihatası ölçüsünde *"Herhalde gerçek mutluluk da bu olsa gerek."* demiş ve kendimizden geçmişizdir.

Anne, hilkat hâdisesinin en önemli esası, insanlık dünyasının en bereketli rüknü ve bizim de gözümüzün aydınlığıdır. Biz hepimiz, medyuniyetin en altından kalkılmayanı ve sorumluluğun en ağırıyla onun karşısında iki

büklümüz. İki büklümüz ve şerefimiz de gökler gibi bu kamburumuzda.

Annenin pırıl pırıl çeliğine su veren kaynak, meleklerin ak güvercinler gibi başına konup kalktıkları Cennet şadırvanları olsa gerek.! Öyle olmasaydı ruhunun ışığı hiç gözlerimizi böylesine kamaştırabilir miydi? Onun ışığı değil, gölgesi bile pervaneleri yakar –kendi dünyamda o yüce mahiyetin tedai ettirdiği öldüren hislerin şokunu henüz üzerimden atabilmiş değilim– ziyası, –şimdilerde daha iyi hissediyorum– karanlık gönüllerimizi aydınlatan sırlı bir ışık kaynağıdır.

Anne, ruhundaki incelikle, yürekliliği atbaşı götüren öyle bir şefkat kahramanıdır ki, şefkati, re'feti ve zerafetiyle ele alındığında bir tüy gibi yumuşak, bir ipek gibi de ince ve zarif olmasının yanında, çocuklarını koruma ve kollama hususunda bir dişi aslan gibi sert ve parçalayıcıdır.

Şu gökkubbe altında ne varsa onun eli hepsinin üstündedir.. ve Cennete giden yol onun ayaklarının altından geçer. Allah, kitabında ona öyle bir ululuk ve sultanlık vermiştir ki, yeryüzü sultanlıkları ona nispeten, liyakatsiz başlarda kuru birer taçtan ibaret kalır. Zaten, onun ayağının altında yerini bulamamış başlardaki taçların da kalıcı hiçbir değeri olduğu söylenemez.

Ey ruhlar gibi ince, melekler kadar masum ve gökler kadar da derin, yüce ve değerli varlık, öteler sana kıymetler üstü kıymet vermekte ve senin nazını çekmektedir. Senin ününün bestesi ta meleklerin oturup kalktığı yerlerde duyulmakta, hayatının şarkısı Cennet yamaçlarında yankılanmaktadır. Sen her zaman duygu kancalarının ucu ciğerinde, din cevherinin gerdanlığı da boynunda yaşadın! Biz hepimiz senin kölelerin, sen ise şefkat, vefa ve samimiyet ağıyla bizleri avlayıp esir eden taçsız bir sultansın! Eğer şu varlık âleminde her şeyin kendine göre bir ruhu, bir hayat cevheri varsa, bizim hayat cevherimiz de sen olmalısın!

Allah, kıyamet sabahında seni Zât'ının ışıklarıyla aydınlatsın! Geleceğin, Cennet'in cuma yamaçları gibi neşeli ve vuslatın da kutlu olsun!

1 Kendi dünyasına ait ayrı derinlikleri, ayrı hususiyetleri ve ayrı mülâhazalarıyla "baba"nın, müstakil bir mevzuda ele alınıp anlatılmasının lüzumunu şimdilik sadece hatırlatıp geçelim.

Hoşgörü

Milletçe, yeniden bir derleniş-toparlanış humması yaşıyoruz. Bir muhalif rüzgâr esmezse, önümüzdeki yıllar bizim *"varoluş yıllarımız"* olacaktır. Ancak, derlenip-toparlanmadaki üslup farklılığı; son bir-iki asırdır milletin düşünce ve kültür hayatına girmiş bazı yeniliklerden hangilerinin atılıp, hangilerinin alınacağı hususundaki mutabakat zorluğu; topluma yeni bir ruh üflemedeki usûl ve metod ayrılığı; geçmişi, bütün hayatî dinamikleriyle geleceğe taşımadaki mülâhaza nüansları dolu dolu ümitlerimizin yanında, aynı zamanda bize sıkıntılı günler de yaşatacağa benzer.

İşte bütün bir millet olarak istikbale yürürken, her köşe başında önümüzü kesmesi muhtemel ayrılık, farklılık ve mutabakat zorluklarından kaynaklanan handikaplara karşı en tesirli silahımız, en sağlam sığınak ve tabyamız da hoşgörü olsa gerek: Kusurlara göz yummak, farklı düşüncelere saygı göstermek, affedebileceğimiz her şeyi affetmek; hatta kendi söz götürmez haklarımızın ihlali karşısında bile, üstün insanî değerlere saygılı kalarak *"ihkâk-ı hak"* etmeye çalışmamak; paylaşılması mümkün olmayan en kaba fikirler, en hoyrat düşünceler karşısında dahi, peygamberâne bir temkinle, feverana kapılmadan, Kur'ân'ın, kalblere nüfûz etme adına *"kavl-i leyyin"* unvanıyla sunduğu, *"kalb-i leyyin, hal-i leyyin, tavr-ı leyyin"* de diyebileceğimiz yumuşaklıkla mukabelede bulunmak; hatta bir kısım muhalif düşünceler ki, bize doğrudan doğruya veya tedaileriyle bir şeyler anlatmasa bile, sırf kalbî, ruhî ve vicdanî hayatımızı sık sık tamir ve restorasyona zorlaması itibarıyla yararlı bulmak enginliğinde bir hoşgörü...

Zaman zaman saygı, merhamet, âlicenaplık ve bazen de müsamaha yerinde kullandığımız hoşgörü, ahlâkî sistemlerin en ehemmiyetli esası, semavî buudlu insan-ı kâmil ahlâkı ve diğer bütün prensiplere de kaynaklık edebilecek önemli bir ruh disiplinidir.

Hoşgörü adesesi altında, mü'minlere ait sevaplar bir başka derinliğe ulaşır ve âdeta nâmütenâhileşir; hata ve kusurlar ise öylesine büzülür ve küçülürler ki, dünyalar kadarı bir yüksük içine sıkışacak hale gelir. Aslında öteler ve öteler ötesi muamele de hep bu menşurdan geçerek gelir, bizi ve bütün varlığı kucaklamasını bekleriz. İşte bu kucaklayış televvünündendir ki, bir bağiye,[1] susamış bir köpeğe içirdiği bir yudum su ile *"Gufrân Kapısı"*nın tokmağına dokununca, kendini iffete, istikamete ve Cennete uzanan bir koridorda bulmuş[2]..

bir sarhoş, Allah ve Resûlü'ne karşı duyduğu engin sevgi sayesinde silkinip bir hamlede maiyyet-i nebeviyeye ulaşmış[3].. ve bir kanlı kâtil, teveccühlerin en küçüğüyle canavarlık psikozundan kurtulup, istidadını çok çok aşan payelerin en yükseğine yöneltmiş, hatta ona ermiştir.[4]

Biz hepimiz, hemen herkesin bu adese ile bize bakmasını ister ve çevremizde sürekli afv u safh meltemlerinin esmesini bekleriz. Evet hepimiz, dünümüzü, bugünümüzü hoşgörü ve müsamahanın o eriten-değiştiren, temizleyen-aklayan iklimine havale eder, sonra da geleceğe öyle emin ve endişesiz yürümek isteriz.. isteriz de, geçmişimizin karıştırılmasını ve bugünlerimizle yarınlarımızın bulandırılmasını hiç mi hiç arzu etmeyiz. Biz hepimiz, bir ömür boyu sevgi ve saygı bekler, hoşgörü ve müsamaha umar, civanmertlik ve muhabbet hisleriyle kucaklanmak isteriz. Evdeki afacanlığımızdan ötürü anne-babamızdan; mektepteki yaramazlıklarımızdan dolayı öğretmenimizden; haksızlık edip zulme uğrattığımız mağdurlardan, mazlumlardan; mahkemede hâkim ve savcıdan; askerde komutanlardan; karakolda polislerden.. ve tabiî en yüksek bir divanda da *"Ahkemü'l-Hâkimîn"*den af ve müsamaha bekleriz.

Ancak, bütün bu bekleyişler içinde beklenilen şeye liyakat da çok önemlidir. Başkalarını affetmeyenin af beklemeye hakkı yoktur.. derecesine göre herkese karşı saygılı olmayan saygı göremez.. herkesi sevmeyen sevilmeye lâyık değildir.. bütün insanları hoşgörü ve müsamaha ile kucaklamayan afv u safh görme liyakatini yitirmiştir. Komünizm, hoşgörü bilmeyen bir sistemdi.. ateizm müsamaha tanımayan bir düşünce tarzıdır; ondan müsamaha beklemek bir aldanmışlık, onun başkalarından saygı umması da boş bir kuruntudur. Düşüncelerinde, yazılarında başkalarına sövüp sayan bir tâli'siz kalemin başkalarından saygı ve hürmet beklemeye hakkı yoktur.. sövene söverler, döveni de döverler. Bunları gerçek Müslümanlar, *"Onlar, boş sözler, münasebetsiz davranışlarla karşılaştıkları zaman âlicenâbâne geçip giderler."*;[5] *"Şayet onları affeder, müsamaha ile davranır ve kusurlarını da görmezseniz..."*[6] gibi gökler ötesi prensiplerle o engin sinelerinde hoşgörüyle tâdil edip yollarına devam etseler de, kaderin adaletini temsil edecek başkaları mutlaka çıkacaktır.

Dalâlet, küfür ve ateizme programlanmış bir kısım ülkelerde, müsamaha ve hoşgörü olmadığı için, düşünce hürriyeti, edepli tenkit, usûlünce fikir teâtisi ve hakperestlik anlayışı içinde tartışmak, dolayısıyla da mantık ve ilham ürünlerinden söz etmek mümkün değildir. Bence, ülkemizde yıllardan beri tiz

perdeden bunca atıp tutmalara rağmen bir çuvaldız boyu yol alınamayışının asıl sebebi de işte bu olsa gerek.

Evet, yıllar var ki bu ülkede –edebim müsaade etmediği için açık söyleyemeyeceğim– akla hayale gelmedik çeşit çeşit ahlâksızlık, hoşgörü ve müsamahadan dolu dolu nasibini aldığı halde, bir kısım Müslümanlar, hâlâ dünkü *"gerici, yobaz, teokratik düzen yanlısı"* gibi yaftalarla ve şimdilerde *"fundamentalizm"*le karalanmak istenmekte ve İslâm çağ dışı gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Evet, bugün hâlâ dinî duygularını ifade edenlere mürteci, yobaz, fundamentalist; millî hislerini ve geçmişi yad edenlere de, Turancı, hayalperest damgasının vurulduğunu esefle müşâhede etmekteyiz.

Fertleri birbirine hoşgörüyle bakmayan milletlerde ve müsamaha ruhunun tam yerleşmediği ülkelerde müşterek düşünceden ve kolektif şuurdan bahsetmek mümkün değildir. Böyle bir ülkede, büyük küçük her düşünce, tearuzların, tesakutların ağında birbirini yer bitirir; düşünürler de hep havanda su döverler ve yine böyle bir ülkede kat'iyen sağlam bir düşünce ve inanç hürriyeti teessüs ettirilemez, ettirilse de yaşatılamaz. Hatta böyle bir ülkede hukuk devletinden de söz edilemez; sureta var görünse de bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

Aslında müsamaha ve hoşgörünün olmadığı bir yerde sıhhatli bir basın ve yayından, ilmî düşünceden ve kültür faaliyetlerinden bahsetmeye de imkân yoktur. Günümüzde bu türden görülen şeyler ise, belli bir düşünce ve belli bir anlayışa göre sıkıştırılmış tek yanlı, tek cepheli bir kısım kısır gayretlerdir ki; bunlardan taze, yararlı ve gelecek vaad eden bir şeyler beklemek, beyhude bir bekleyiştir.

1 *Bağiye:* Kendini laahlâkîliğe salmış kadın.

2 Bkz.: Müslim, *tevbe* 155; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/507.

3 Bkz.: Buhârî, *hudûd* 4-5.

4 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/222.

5 Furkan sûresi, 25/72.

6 Teğâbün sûresi, 64/14.

Geçmişin Hülyalı Dünyası

Şanlı geçmişimizin, o dillere destan tadı, şivesi yok artık pek çok insanımızda ve pek çok yörelerimizde.. duygularımız, düşüncelerimiz gibi hayat felsefemiz ve zevklerimiz de bütün bütün değişmiş.. hislerimiz darmadağınık, arzularımız vıcık vıcık, fikir hayatımız olabildiğince perişan, edebiyatımız ruhsuz bir düşüncenin ağında lime lime, sanatımız kendinden kaçanlara ve ruhunu şeytana peyleyenlere emanet.. şehirciliğimiz kumlarla, ağıllarla atbaşı, mimarîmiz kunduzları güldürecek kadar estetikten mahrum ve derme-çatma.. köylerimiz, kasabalarımız, şehirlerimiz o baş döndürücü büyümenin, genişlemenin yanında, tabiatı tahrip yarışına başarılı birer misal teşkil edecek bedahette. . ovalarımız-obalarımız kupkuru ve korkunç bir çölleşmenin pençesinde; bağlarımız-bahçelerimiz hayatzede olduğumuza ürperten birer emare.. sokaklarımız karın karına girmiş binalar arasında daracık birer tünel; pencerelerimiz delik deşik olmuş aile mahremiyetine birer rasat menfezi... Doğrusu bu evlere ev demek, bu beton yığınlarını mesken saymak, bu kasabaları, bu şehirleri belde kabul etmek kelimelere saygısızlık, mefhumlara da hakarettir.

Millet olarak bizim evimiz, bizim mahallemiz, bizim sokaklarımız pırıl pırıl ve sımsıcaktı.. bizim zevklerimiz, bizim bedîiyyât telakkimiz, bizim sanat anlayışımız ruhumuzun bir buudu ve düşünce dünyamızın da bir derinliğiydi.. evlerimiz, tabiatın üfül üfül ve yumuşacık bağrında birer tenezzüh ve dinlenme mahfili, mahallemiz, düşünce dünyamızın ve hayat felsefemizin sahnelendirildiği, canlandırıldığı bir meşher ve bir sahne, sokaklarımız camiyle, mekteple, medreseyle, tekyeyle iç içe ve ötelere açık koridorlar gibi düşündüren, duygulandıran; bizi, olandan ve hayattan daha enfes hülyalar içinde dolaştıran, dolaştırıp gönüllerimize en romantik duygular aşılayan bir canlılık, bir televvün ve bir nefaset timsaliydi.. bulduklarımızı böyle bulduk, böyle tanıdık; yıkılıp gitmiş olanları da, bulduklarımız veya henüz izleri silinmemiş olanların adesesiyle temâşâ edip öyle değerlendirdik...

Bir zamanlar, tıpkı bir ana yatağı veya ana beşiği gibi, bağrında doğup büyüdüğümüz tabiat anayı hep başımızın üstünde, ayağımızın ucunda, burnumuzun dibinde hisseder; her gün, Güzeller Güzeli'nin değişik dalga boyundaki tecellîleriyle tanışır ve güzelliklere hasret nedir bilmezdik. İstediğimizde, evlerimizin kapılarını-pencerelerini açar, dört bir yanda tüllenen

o ilâhî bin bir güzelliğin ta yatak odalarımıza kadar akıp gelmesini sağlar ve kulübelerimizi, evlerimizi, yalılarımızı, köşklerimizi kendi ölçüleri içinde ve seviyeleri nispetinde kâinatın bir şirin köşesi hâline getirip bu mini Cennetlerde zevklerin en derinini ve hazların en enginini birden yaşardık.. ve yine istediğimizde, oturduğumuz yerden çevremize yönelir, kulaklarımızı varlığın bağrında yankılanan ayrı ayrı nağmelerle doldurur.. ve gönüllerimize mûsıkîlerin en enfesiyle ziyafetler çekerdik.

O zamanlar, tâvusların rengârenk tüylerinden daha güzel ve kelebek kanatlarından daha süslü bağ ve bahçelerimizin güzelliklerini yudumluyor, teneffüs ediyor gibi içimize çeker ve Cennet yamaçlarını andıran çevremizde temâşâsına doyulmayan zevkler yaşardık.

Evlerimiz gibi sokaklarımız, sokaklarımız gibi de mahallelerimiz, hatta kasaba ve şehirlerimiz, her parçasıyla, her yanıyla âdeta kalblerimizin bir köşesi, hislerimizin bir derinliği ve düşüncelerimizin de bir hendesesiydi.. onlarda gönüllerimizin temayüllerini, arzularımızın irtibatlarını ve kendimiz olmanın bütün enginliklerini, bütün derinliklerini bulurduk. Evlerimiz, sokaklarımız, eski-yeni, pırıl pırıl taze veya renkleri uçmuş halleriyle, bize sürekli bir şeyler anlatan geçmişteki engin bir mânânın şiirini fısıldayan canlı varlıklar gibiydiler.

Sanki bu evlerde oturan, bu sokaklarda dolaşan, bu mahallelerde hayatın takvimini yaşayan nazik, kibar, saygılı insanlar gibi, bize has konumlarıyla bütün bu binalar, terbiye görmüş, yumuşatılmış, ince, nazik ve şarklı çizgileriyle biraz da romantik; ama daha çok, Cennet köşklerinin koridorlarına ve ukba yamaçlarının gölgelerine benzerlerdi.

Bu evlerden bazıları her zaman bir mektep, bir medrese, bir mâbed gibi gürül gürüldü.. ve bu ucundan bakınca, âdeta öbür ucundaki huriler, gılmanlar görünür gibi olurdu. Onların içinde her ses ve soluk, tedailerin sırlı vâridâtıyla bir tomurcuk gibi yaprak yaprak açıldıkça kendimizi, ışığın, rengin, desenin en görülmedik, en duyulmadıklarıyla karşı karşıya gelmiş hisseder ve büyülenirdik.

Bu evlerden bazıları, şurasında-burasındaki yanıkları, zaman ve hâdiselerin sağında-solunda meydana getirdiği yara izleri, yüzündeki tekallüsleri ve çok eskilere dayanan mazi işveli stiliyle tehaccür etmiş bir tarih gibi karşımıza dikilir, bize ne hikâyeler ne hikâyeler anlatırdı.

Bunlardan bazıları, analarımızın ferâcelerinin, o masumlardan masum ve

saygı telkin eden iffet televvünlü konum ve çizgileriyle daha gözlerimize çarpar çarpmaz, içimize vakar ve mehabetle akar, ruhlarımıza temkin üflerdi.

Bazıları da, gül, çiçek, kavuniçi, karanfil gibi tatlı renkleriyle, âdeta, sakinlerinin, güzellik, derinlik, zarafet, incelik ve olgunluğunun dışa aksetmiş işaret ve remzi gibi görünürdü.

Köyden kasabaya, kasabadan şehre, bir müşterek inanç, bir müşterek kültür ve ukba derinlikli bir müşterek medeniyetin mânâ, muhteva, renk ve şivesini aksettiren bizim binalarımızı her gördükçe, hayallerimizde imanımızın ufku, düşlerimizde ümitlerimizin öbür ucu ve kalbî beklentilerimizin en sonuncusu tüllenirdi. Bu ev ve bu binalardaki incelik, güzellik ve sanat o kadar derin ve tabiat kitabıyla o kadar uyum içindeydi ki, bu evlerin hemen pek çoğunda, gök mavilikleriyle, desen desen zeminin güzellikleri baş başa, omuz omuza verip de bir güzellik kuşağı teşkil edince, o evleri, göklerin ve yerin ışık, renk ve desenleri arasında sallanan birer beşik sanırdınız. Öyle ki, onların önünde oturup düşünürken veya çevreyi süzerken, kendinizi hülyalarınız ölçüsünde göklerin mavilikleri içinde hisseder ve akıl almaz vüs'atlerin çocuğuymuş gibi kendinizden geçerdiniz.

Bizdeki bu, gökleri ve yeri bir arada ruhlara duyurma şehircilik, bina ve peyzaj zevkiydi ki, Piyer Loti gibi kimselerde, Cennet bahçeleri kadar âsûde çınarlarımızın dibinde bir uzun uykuya yatma arzusu uyarmıştı.

Bizim evlerimizde, bizim sokaklarımızda oturanlar, hemen her zaman, bağlarımız, bahçelerimiz ve ormanlarımızda, rengin her tonunda açan çiçekleri, sesin her telinden yükselen nağmeleri duyar, görür ve varlığın tasavvurları aşan o müthiş tenasübü karşısında hazların en erişilmezlerini yaşarlar. Evet, bir taraftan semaya, diğer taraftan da arza açılan menfezleriyle bu ev ve konaklar, mevcut vüs'atlerinin yüz katı genişliğinde bir temâşâ zevkine ulaşır ve bize sınırlılıkları içinde sınırsızlığın kapısı olurlardı.

Köylerde, güzellikler ayrı bir dalga boyunda ve şehirlerde ayrı bir tenasüp, ayrı bir armoniyle, bizim, o gönüllerimize inşirah evlerimiz, bu evler arasında kıvrım kıvrım uzayıp giden yollarımız; mevzuniyeti içinde her birisi ayrı hür bir kalbin müstakilliyetini ifade ediyor gibi alnı açık, başı dik o serâzat konaklarımız, saraylarımız.. ve bütün armoninin kalbi görünümündeki mâbedlerimiz, mâbedlerin bir köşesinde dünyanın en büyük hakikatini ilan ediyor olmanın remzi sayılan nida edatı endamlı minarelerimiz.. sonra mâbed

ve minarenin ifade ettiği mânâ ve ruhunda sakladığı muhteva etrafında kümelenmiş mini mini kubbeler.. bir kuluçkanın çevresinde dolaşan ve yer yer ona sığınan civcivler gibi nispeten küçük medrese, şifahane, imaret kubbeleri.. ve her biri ayrı bir zevkle dizayn edilmiş, kimileri sessiz ve murâkabede; kimileri gürül gürül, mutlaka ve bir şeyler anlatma peşinde bahçeleri, koruları, çeşmeleri, şadırvanları, kameriyeleri, dört bir yanda reftâre salınan selvileri ve her zaman kokular sürünüp esen meltemleri ve sabâlarıyla âdeta insanı büyüleyen bir periler ülkesiydi.

O günün insanları, tebdil-i hava için şehirlerden köylere koşar, oralarda neşe-keyif, huzur-emniyet, uzlet ve halvet zevkini arar; köylerden şehirlere göç eder, az gürültülü olsa da, oraların seviye, vakar ve ciddiyetle tüllenen havasını koklar; köylere nispeten daha muntazam ve daha ufuklu sayılan kent hayatıyla tanışır, duygu ve düşüncede daha bir enginleşme elde ettikleri mülâhazasıyla da bunu hep tekrar ederlerdi.

Bütün köyler, bütün şehirler, müşterek duygu, müşterek düşünce ve müşterek kültürü aksettiren genel görünümlerinin yanında, toplum mozaiğinde küçümsenmeyecek farklılıklar da göze çarpıyordu.. her köy, her kasaba, her şehir âdeta, aynı atkılar üzerinde aynı temanın değişik şekilde işlenmesi ve şiirleşen bir mazmunun farklı kalıplarla nazmedilmesi gibiydi.. bunların her biri, ayrı konumu, ayrı tanzimi, ayrı şiiriyeti, ayrı şivesi itibarıyla, bir ölçüde birbirinden farklı tarzları aksettiriyorlardı. Her biri ayrı bir bayramı, ayrı bir donanma gecesini hatırlatan o cıvıl cıvıl canlılığı, sıcaklığı ve şevk u târâbıyla bütün bir dünyanın minyatürü gibiydi.. uzun asırların el emeği, göz nuru, fikir cehdi ile oluşmuş, gelişmiş, estetik derinliklere ulaşmış canlı-cansız aksesuarıyla göz kamaştıran bir minyatür...

Hele, büyük medeniyet mimarları ve estetik zevki inkişaf etmiş üstün peyzajcıların bunca gelip geçtikleri büyük kentler, her yanıyla âdeta bir güzellikler armonisiydi. Her zaman bir şiir gibi gelip gelip gönüllerimize akan bağ ve bahçelerimizin güzellikleri, ovalarımızın-obalarımızın neşeyle gerinmesi, dağlarımızın-tepelerimizin mehîb duruşu, çaylarımızın-çeşmelerimizin bir başka çağıltıyla gönüllerimize ses vermesi.. her yanımızda gamze çakıp salınan zarif lâleler, öteden beri yakından tanıyıp hemhal olduğumuz al yanaklı, derin kokulu güller, kokusundaki nefasetin yanında, gülün dikeni gibi biraz da acımtırak haliyle *"mağnem ölçüsünde mağrem"*[1] diyen karanfiller, ülkemizin öz evladı ve çok bulunmasının gadrini yaşayan sevimli

papatyalar, zatî güzellikleriyle beraber tevazu ve mahviyetleriyle ayrı bir derinlik remzi mini menekşeler, otağını her yere kurmaya tenezzül etmeyen zambaklar, kalbimizin cidarları kadar hassas ve duyarlı ince manolyalar, yakın akrabamız ve kapı komşumuz sümbüller, sonradan akraba olduğumuz kamelyalar, orkideler, yanık nağmeler gibi kokuları ve ebedî güzellikleri tedai ettiren renkleriyle sonsuzluğa meftun gönüllerimizi coşturur ve sürekli bize namzet olduğumuz âlemi hatırlatırlardı. Bir de buna kuşların cıvıldayışları, böceklerin vızıldayışları, koyun-kuzu meleyişleri, Allah için birbirini sevenlerin nefesi eklenince her yan âdeta Cennet rengine bürünürdü.

Hele, yeşilliklerin korunduğu, ormanların ihtimamla muhafaza edildiği bir mübarek dönemde her taraf tıpkı bir *"bağ-ı İrem"* ve her yöre açık bir hayvanat bahçesi gibi canlı, sımsıcak ve şendi.

Bu dünyanın hemen her yanında, zaman o kadar farklı duyulurdu ki, onun içinde geçirilen birkaç saat, bazen seneler kadar derin, bereketli, velûd olabilir ve hatta hatıralarımızda âdeta silinmezliğe ulaşırdı.

Görüp yaşadığımız, duyup-işitip hayallerimize nakşettiğimiz hatıralara hayat üfleyip, onları yeniden gün yüzüne çıkarıp çıkaramayacağımızı bilemeyeceğim; ama ben, o *"Yitirilmiş Cennet"*i bağıyla, bahçesiyle ve içindeki bağbanıyla hep özleyeceğim...

1 *Mağnem ölçüsünde mağrem:* "Gül dikensiz olmaz" mânâsında bir idyum.

Süleymaniye

Süleymaniye, muhteşem günlerin hatıraları üzerinde devasa bir menşur ve sanatın mâbedde zirveleştiği, mâbedin gerçek sanatla buluştuğu kristal ruhlu granit bir yapıdır. O, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal gibi iki şiir üstadı ve sanat dâhisinin duygularını besteleştirdikleri bir güfte ve şanlı dünlerimizin dili dudağı sessiz bir bedîiyat tercümanıdır.

1550'li yıllarda Sinan'ın, sanat dünyasına iki şaheser armağanı vardır: İstanbul Süleymaniye Külliyesi, Şam Süleymaniye Külliyesi. İkisi de, adına inşa edildikleri Muhteşem Süleyman'ın ihtişamını aksettirecek seviyededir. Şam'daki külliye, Sinan'ın bir kalfası tarafından kontrol edilir. Baraka Irmağı kıyısında hac kafilelerine hizmet vermek için planlanmış bulunan Şam Süleymaniye Külliyesi; camii, aşhanesi ve kervansaraylarıyla plana esas teşkil edecek mahiyette entegre bir tesistir. Bu muhteşem külliye, tesis gayesini gerçekleştirmedeki mükemmeliyeti, mimarîsi, hizmetleri ve daha sonraki ilaveleriyle başlı başına sultanî bir eserdir ve müstakil bir araştırma ister...

Bizim şimdiki konumuz İstanbul Süleymaniye Camii.. geniş külliye hâlindeki müştemilâtıyla Süleymaniye, yerleşik belde mimarîsinin en güzel örneklerinden biri, belki de birincisi.. Fatih Külliyesi'nin geliştirilmiş, olgunlaştırılmış, mütekâmil bir örneği ve inançtan muameleye uzanan çizgide duygu ve düşünce dünyamızın tehaccür etmiş, granitleşmiş bir ehramı gibidir. Zaten öyle olması hedeflenerek inşa edilmişti.

"En güzel mâbedi olsun diye en son dinin,
Budur öz şekli hayal ettiği mîmarînin" (Y. Kemal)

Sıbyan mektebinden yüksek eğitim veren medreselere, imarethanelerden hamamlara, şifahaneden dâru't-tıbba kadar topyekün bir hayatı kucaklayan Süleymaniye Külliyesi, bütün o geniş gayeli mekânları, bu mekânların tıpkı zincirin halkaları gibi birbiriyle irtibatı, el ele, omuz omuza ve diz dize bir sanat armonisi içindeki bütünlüğüyle âdeta bir halka-i zikri, caminin de bu halkanın serzâkiri olduğu imajını uyarmakta ve bu düşünceyi ilham etmektedir.

Bir taraftan konaklama, diğer taraftan beslenme işlerini birleştirerek, misafir odalarından mutfağa, medreselerden imarethaneye, dâru't-tıbdan şifahaneye, hamamdan mescide bütün beşerî ihtiyaçların kucaklanıp karşılandığı çok üniteli mekânları ve bu ayrı ayrı mekânların gizli bir kısım atkılarla mâbedle irtibatlandığı, ihtiyaç ve estetiğin kutuplaşıp gökkuşağı hâline geldiği semavî

buudlu fakat arzî bir sanat harikasını görmek için, iç muhtevayı da düşünerek, yukarıdan kuşbakışı bu mübarek hazîreyi bir kere temâşâ etmek yeter zannediyorum. Evet,

"Sanatın ruhunu seyyâl bulut şeklinde" (M. Âkif)

görmek istersen gel Süleymaniye'yi beraber seyredelim.

Süleymaniye Camii; konumu ve yeri itibarıyla, bilhassa Yeni Cami, Galata Köprüsü ve Unkapanı hattından bakılınca, bütün İstanbul'a hâkim, minareleşen bir mâbed, olabildiğince derin, ürperten ve ihtişamla tüten, burayı ve öteleri gözetlemeye açık bir rasathane gibi görünür. Öyle ki Yahya Kemal'in

"Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi..
Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne..."

sözleri mübalağa değil, hatta eksik sayılabilir. Hele iç yapı ve dahilî dizayn itibarıyla, biraz dikkat eden hemen herkese o, bir muhteşem dönemin muhteşem mimarının elinden çıktığını ve yine muhteşem bir hükümdarın eseri olduğunu fısıldar ve ruhlarımıza:

"Sanki umman-ı bekânın ezelî bir mevci,
Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci!...
Dur da Ma'bûduna yükselmek için ilme basan,[1]
Mâbedin halini gör işte serâpâ iman!.." (M. Âkif)

nağmelerini duyurur.

Bu mübarek mâbed, dışıyla-içiyle hep bir vakar ve ciddiyetle tüllenir; tüllenir de, ona göre basitlik sayılan plastize süslemelere kapalı kalır.. evet bir kısım mâbed ve türbelerdeki gibi nakış, arabesk, boya ve çini süslemelere burada fazla yer verilmez. Eğer son cemaat revakının, alt pencerelerinin tepelerindeki lacivert zemine beyaz hatla işlenmiş kitabe.. ve mihrabın iki yanını süsleyen panolar istisna edilecek olursa, Süleymaniye Camii'nde Sinan'ın, dış süsleme endişesine hiç mi hiç kapılmadığı ve sanat ruhunu ihtişam büyüsüyle soluklamak istediği hemen hissedilir.

İnsan, camiin ön kapısından, şadırvan avlusuna adım atar atmaz, revakların sıcaklığı, şadırvanın dinlendiriciliği, kıble kapısı önündeki kubbe mukarnaslı çıkmalar ve pembe somaki, kırmızı taş, beyaz mermerlerden, sütun başlıklarının büyüleyiciliğiyle karşılaşır ve kendinden geçer. Şadırvan insan

ruhuna üflediğini üfler, âdeta onu konsantrasyona hazırlar ve mâbede doğru *"yürü!"* der.

Camiin içine girince, ilk defa, görkemli dört fil ayağı üzerinde yükselen muhteşem bir kubbe göze çarpar.. ve onu İslâm'ın remzi olan beş küçük kubbe çevreler. Zannediyorum bu konumda ana kubbenin diğer beş kubbeye inzimâmıyla ortaya çıkan altı rakamı, iman esaslarını hatırlatır; ayrıca, büyük kubbe, İslâm'ın en temel rüknü olan tevhidi minarelere ulaştırıp ilan ederken, beş küçük kubbe de onu kucaklar, ona destek olur ve onun varlığının birer gölgesi gibi ona sımsıkı tutunurlar.

Camiin bir diğer büyüleyici yanı da, günün değişik saatlerinde değişik pencerelerden içeriye yayılan ışık hüzmeleridir. Evet tam yedi kat üzere tanzim edilmiş iki yüz dokuz pencereden her zaman camiin içine ışık akar gelir.. bu renkli camlardan sızıp içeriye dökülen ışıklar, insanda ne romantik düşünceler ne romantik düşünceler uyarır. Şayet, daha sonra ilave edilen bir kısım nesepsiz nakışların tedai ettirdiği münasebetsizlikler olmasaydı, kim bilir ruhlarımız daha neler neler hissederdi! Evet,

"Mâbedin cephe cidarındaki loş pencereler,
Güneşin sırtına bir ince tül atmış, esmer,
Mütemâdî sağıyor dahile bir gölgeli nûr" (M. Âkif)

Yeryüzünde bulunan bizler her zaman, göklere ve gökler ötesi mâneviyat âlemlerine açılma arzusuyla, semaların derinliklerini, ötelerin ciddiyetini, sonsuzun ürperticiliğini gönüllerimize duyuracak bir ses ve soluğa ihtiyaç hissederiz. Tıpkı uzun bir sefere hazırlanan ruhun tam gerilime, eksiksiz zâd u zâhireye ve yol düşüncesine ihtiyaç hissettiği gibi ihtiyaç hissederiz. Buna duygunun, düşüncenin, ruhun gıda alması da denebilir ki, her yolcu ve her türlü yolculuk için kaçınılmazdır. Hiç şüphesiz, bu en hayatî gıda ve mânevî besin kaynağının semavî sofralar hâlinde inip kalktığı yerlerin başında da, derin tedai gücü, uhrevî motivasyonu, her parçası ayrı bir Cennet kapısına menfez sayılan aksesuarıyla mâbed gelir. Süleymaniye ise, bütün bunları tedai, tahattur ve tahayyül ettirecek engin, rengin ve zengin bir koleksiyon gibidir.

Şimdilerde bazılarımızın gözleri, onun derinliklerine, güzelliklerine ne kadar alışmış, ne kadar kanıksamış da olsa, bu mânâ endamlı, tarih renkli, sanat âhenkli mâbed, hazîresine sığınan herkese, bir güzellik, bir şiir, bir romantizm banyosu aldırtacak kadar hâlâ canlı, hâlâ cazip, hâlâ güzel ve hâlâ bir kısım

hususî duygularımızı şahlandırma adına önemli bir vâridâtın gürül gürül kaynağı olabilme büyüsünü taşımaktadır. Evet o, cesedine yenik düşmemiş, bedenini aşabilmiş aydınlık ruhlar için hâlâ med vaktini yaşayan bir deniz gibi dalga dalga ve köpük köpüktür.. istersen

"Cephe dîvârına bak, camlara bak, minbere bak,
Sonra mihrap ile mahfillere, kürsîlere bak
....
Dalgalansın da, denizler gibi kalbinde celâl,
Görmesin dîdelerin reng-i sivâ, reng-i zılâl!" (M. Âkif)

Süleymaniye'nin, bilhassa Haliç tarafından bakılınca, başını dikmiş, göğsünü germiş derin derin İstanbul'a, Haliç'e, hatta Boğaziçi'ne bakan ve bir beklentiyle yutkunan muammalı bir hâli vardır. Daha çok vakarlı bir çehreye benzeyen heykelinin, gözlerimize, gönüllerimize sinen mânâsı ve öbek öbek çevresini saran müştemilatıyla ruhlarımızda kendini hissettirince, insan bu anlamlı sima karşısında garip şeyler duymaya başlar ve bu ürperten sükût karşısında ruhunda ne ra'şeler ne ra'şeler uyanır!

Süleymaniye bulunduğu noktaya o kadar uymakta ve o kadar yakışmaktadır ki, en âmiyâne bakışlar bile, bulunduğu yerle onun ruhu arasındaki mânâyı hemen sezebilirler. Öyle ki, onunla yerleştiği mekân arasında o derin münasebet eğer kavranabilse, o, öyle rastgele planlara göre ve rastgele malzeme ile değil de, kendi iç derinliği ve dış hususiyetleriyle bulunduğu yerden fışkırıp çıkmış gibi bir his uyarır insanın ruhunda. Mâbede açık ruhlar, başları onun gölgesine ulaştığı andan itibaren kendilerini, seven, okşayan, bağrına basan sımsıcak bir anne kucağında hissederler. Bu satırların yazarı için bir mazhariyet sayılan böyle bir okşanma ve kucaklanma, hem de geçmişi geleceğe bağlayacak köprü bir nesle hitap makamında okşanıp kucaklanma –dinleyenler kendi tâli'sizliklerine saysınlar– diyen için böyle tasavvurları aşan zevk ve hatıralara inkılap edince, kim bilir, hayatı her zaman uhrevî derinlikleriyle yaşayan yüce kametler onu nasıl düşünmüş ve nasıl hissetmişlerdir?

Evet insan, ihtişam dönemimizin bu pırlanta âbidesini, onun sağında ve solundaki müştemilâtı, her yeri kendi ruh ve mânâsıyla mâbede sığınmaya koşuyor bir görünüm arz eden medreseleri, şifahaneleri, dâru't-tıbları, dâru'l-kurrâları, dış cemaat mahalleri ve revaklarıyla hepsini birden kavrayıp ruhuna

sindirdiği zaman, daha camiye adım atmadan derin bir uhrevî sükûtun şiirini dinler.

Süleymaniye'ye, Allah'a yükselme ve ulaşma yollarını remzediyor gibi değişik kapılardan girilir. Bu giriş bazı yerlerden düzayak, bazı taraflardan da biraz merdiven çıktıktan sonra gerçekleşir. Hazîreye başını soktuktan sonra herkes bahçede bir konsantrasyon yürüyüşü yapar ve hangi yandan olursa olsun ona ulaşmak için بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِي *"Sıkıntı ölçüsünde seviye elde edilir."*[2] düşüncesini pekiştirmek üzere birkaç merdiven daha çıkmadan şadırvan bölümüne girilemez. Şadırvan bölümünde, mütekabil, aynı boyda ve birbirine bakan revaklar, ukbaya açık kapılara benzeyen halleriyle, mâbede koşanlara bir şeyler fısıldıyor gibi, onların ümitlerine tebessüm eder, endişelerine tekallüsler fırlatır ve hep mü'minin gönül dünyasının haremi sayılan mâbedin iç kısmına işaret ederler. Derken, herkes duygularıyla ikinci kez beslenmiş, herkes ikinci kez azığını almış, hazları köpük köpük Dost'la halvete yürür.. ciddî bir temkin ve olabildiğince bir edeple yürür ve kendilerini gönüllerin harem dairesinde bulurlar.

"Bir gelişle ki; ne mübarek, ne garip âlem bu!..
Hava boydan boya binlerce hayalle dolu.
Kimi gökten, kimi yerden uçuşup her kapıya,
Giriyor birbiri ardınca ilâhî yapıya." (Y. Kemal)

Burası iç yüzü ve mânâya açık aksesuarıyla o kadar rengin, o kadar olgun ve o kadar geniştir ki, o âna kadar gördüğümüz kısımlar ona nispeten âdeta mütevazi bir selâmlık gibi kalır. Mâbedin bu iç kısmı koca külliyenin en güzel, en ferah, en gönül alıcı ve hülyalarımızı coşturan sihirli bölümüdür. Burada, o âna kadar ruh ve mânâ adına gönüllerimize sinmiş ne büyülü şeyler duyar ve hissederiz. Sadece biz değil, orada bizim içeriye girmemizi bekliyormuşçasına çöküp yanlarına oturduğumuz, bizi sımsıcak tebessümlerle selâmlayan, kalblerinin iyiliği çehrelerine aksetmiş ve hislerini yüzlerinde okuduğumuz bütün inanmış gönüller zengini-fakiri, yaşlısı-genci, amiri-memuru, âlimi-ümmîsi, makam sahibi-düz insanı, yerlisi ve yabancısıyla; –tabiî kimi, deryadaki mâhinin deryayı hissetmesi nispetinde; kimisi de, dalgıçların derinlikleri sezişi ölçüsünde– hemen herkes farklı bir temâşâ zevkine erer. Allah'tan başkasına gönül vermemiş ve gözlerinin içine başka hayal girmemiş bu iman ve itminan insanları, gönüllerde birikmiş sevgiyi sarf edecek sine arar,

mâbedin her yanında muhabbet ve alâka esintileri uyarır, sonra da Hak mihmandarlığına ulaşmış bu tâli'li ruhlar ve gönülleri *"gıll u gış"* adına her şeyden arınmış bu insanlar: *"Bizi bu saadetlere eriştiren Allah'a hamdolsun!. Hamdolsun o Allah'a ki, bize verdiği sözü yerine getirdi ve bizi bu yerlere vâris kıldı."*[3] der ve bahtlarına tebessümler yağdırırlar.

Süleymaniye, dış ihtişamı ve iç derinlikleriyle, hazîresine sığınan temiz gönüller üzerine birer mızrap gibi kalkıp indikçe, biz şanlı geçmişimizi bütün *"hayhuy"*uyla sinelerimizde duyarız; o, dağılmış bir büyük ülkenin gurbetler yaşayan bir köşesinde, sanki bu toprağın derinliklerine kök salmış ve granitlerle bütünleşmiş de, önünde, temelinin esas harcı olan bize ait duygu ve düşünceyi sürükleyip götürmek isteyen azgın bir kısım sellere karşı metin bir sed gibi durmakta ve ezilmişliği, tükenmişliği kabullenmiş bugünkü nesillere sessiz infialleriyle bir şeyler anlatmaktadır.

Ben, onu hep akıp giden, akıp gittikçe de netleşen bir dünya ve o dünyanın merkezinde bir saltanat ve debdebe, bir ihtişam ve hâkimiyetin fihristi olarak görmüşümdür. Bu itibarla da, onu gönlümde hep taze, ruh ve mânâsını da hep bayıltıcı bulmuşumdur.. ve yine bu itibarla onu, ne zaman içine girsem, zaten ruh dünyamda mevcut olan enginliği ve ihtişamıyla daha derin iç katmanlara saldığımı ve onun büyüsünü daha derinden duyduğumu hissetmişimdir. Diyebilirim ki, her müşâhede edişimde bu Osmanlı yetimi muhteşem mâbedi hemen her zaman içimde hazır bulmuş, hayal âlemime açılan bir kapı gibi hissetmiş ve ondan geçerek, geçmişin hülyalı âlemlerinde dolaşmış ve:

"Yer yer aksettiriyor mavileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan"(Y. Kemal)

mısralarını duymuşumdur. Bu mânâ ve bu ruh elbette geçmişimizle alâka ve irtibattan, mânâ kökümüze saygı ve nesep düşüncesinden kaynaklanıyordu. Kaynaklanıyordu ki, ne zaman onun yanından geçmiş, ne zaman onun hazîresine uğramış, ne zaman onu temâşâ zevkine ulaşmışsam, onun herhangi bir yanında, gerçekten varmış gibi bir menfez bulmuş ve asırlar ötesinin o destanlara sığmayan büyülü manzaralarıyla kendimden geçmişimdir.

Bu itibarla denebilir ki; Süleymaniye, o baş döndüren duruşuyla ve o hemen dile gelip konuşacakmış gibi ilhamla tüllenen sükûtuyla ve içindeki inanmış gönüllerin heybet tüten füsunuyla bize hep şiir söyleyen, hikmetten fasıllar açan, ruhlarımıza varlık üfleyen ve bize dirilme yollarını gösteren bir üstad

gibi olmuştur.

Bir muhteşem dönemden geriye kalmış dünya kadar saltanat yetimi sanat eseri vardır; ama o saltanat tâcının incisi Süleymaniye'de geçmişi görüp dinlemek bir başkadır. Sanki bizim önümüzde çağlayıp giden zamanın değerli bir parçası, küçük bir noktada toplanmış, sıkıştırılmış ve bu hazîrenin içine yerleştirilmiş gibidir. Âdeta bir ihtişam dönemi ve zamanın bir altın dilimi geçerken takılıp burada kalmış da, şimdi Süleymaniye ile o soluklanmakta.

Evet onda, tabaka tabaka birbirinin üstüne binen, katmanlaşan bir ulu sessizlik ve güya içine günümüzün anlamsız sesleri hiç düşmemiş de bu kudsî harim, bütün anlamsızlıklara karşı kapalı kalmış.. hep kendi içinde derinleşmiş, kuyulaşmış gibi gelir bize.. gelir de gönüllerimizde rengin ve zengin bir eski bestenin tesirini icra eder. Sanki, sesini kulaklarımıza doldurduktan sonra susmuş bir enstrümanın tellerinden hâlâ bir şeyler duyuyormuş olma hissiyle yaşadığımız gibi, bu yüce mâbedde, güya eskiden içinde icra edilmiş bir mûsıkînin dalga dalga nağmeleri, bütün tazeliğiyle hâlâ akıp akıp ruhlarımıza bir şeyler boşaltıyor gibi bir duygu uyarır hislerimizde.

Hülyalarının tadına alışmış her hayal çocuğu, Süleymaniye'nin kokusunu duyar duymaz, geçmişin bütün şiirini, bütün mânâsını ve bütün zevkini birden tadar. Evet herkes, hülya ufku ölçüsünde Süleymaniye'de rüyaya yatmış gibi, onun herhangi bir menfezinden kanatlanarak asırlar ötesine yürür; önceki günü dünle, dünü de bugünle bir arada görür ve ruhuna zaman üstülüğün en engin hazlarını duyurur. Her ruhta bir çiçek gibi açılan mahrem hülyalar, Süleymaniye'nin tedai ettirdikleriyle en derin şekilde ve birden açılır, açılır da kendilerini bu tedailerin gelgitlerine salabilenler içlerinde bin bir haz, dudaklarında sımsıcak bir tebessüm, uğradıkları her yere kucak kucak huzur ve itminan taşırlar.

İnsanlar bu yüce mâbedi tam duyduklarında eğilip bir de ruhlarına bakabilseler, onda içlerinden kopup gelen duygularını, ümitlerini, arzularını, isteklerini besleyen bir büyü bulurlar. Bulurlar da, yaşadıkları hayat içinde ayrı birer şahsiyetle daha var olduklarını duyarlar. Sanki hakikatin çerçevesini dar bulup da, hayalî dünyalara pencereler açıyor gibi bir kısım mahrem âlemleri temâşâya koyulurlar.

Süleymaniye'de her şey nazlı bir çiçek edasıyla güzelliğin son rikkatine kadar açılmış olarak yaşıyor gibidir.. ve her güzellik umumî bir âhenk içinde, noktasıyla, çizgisiyle, kelimesiyle, satırıyla zevke açık gönüllere hazların en

enginini sunmaktadır.

1 Temellerindeki medreselere işaret.

2 Bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 4/505.

3 Zümer sûresi, 39/74.

Yenilenme Fantezisi

Tarihî Gedâîler devr-i dâimi içinde şimdilerde bir de yanılmalar devr-i dâimi yaşıyoruz. Cihan harbinden sonra, hemen herkes, o güne kadar görüp bildiğimiz, bilip tanıdığımız din-diyanet, örf-âdet her şeye nefret duymaya başladı ve yenilik vaad ediyor kuruntusuyla bir kısım fantezi düşünce, hemen herkesin alâka odağı hâline geldi. Bu dönemde bilhassa sol ideolojiler, insanlığa yeni bir dünya vaad etme aldatmacasını çok iyi değerlendirdiler. İçinde ezen-ezilen, sömüren-sömürülen sınıfların, dolayısıyla da, kinin, nefretin, kavganın, harbin olmadığı yepyeni bir dünya ütopyasını allayıp pullayıp propaganda etti ve topyekün yeryüzünü bir başkaldırma arenası hâline getirdiler.

Bu kaoslu dönemde herkes sokaklara dökülüyor, herkes sihirli bir dünya ile alâkalı bir şeyler mırıldanıyor.. ve hususiyle de gözleri buğulu, gönülleri heyecanla dopdolu gençler, yitirilmiş bir Cenneti arıyormuşçasına her yolda yürümeyi deniyor, her kapıyı zorluyor, o güne kadar saygı duyduğu bütün değerleri yıkıyor, her gün bir sürü olmazlarla yaka paça oluyor ve yeni baştan bir insanlık cemiyeti hezeyanlarıyla köpürüp duruyordu. Ve tabiî, bu serâzad ve çakırkeyf gençlerin çılgınlık senfonilerine kartarmış entellerden iltihak edenlerin sayısı da az değildi.

O zamanlar, bu tür yeni düşüncelerin büyüsüne kendini kaptıranların hemen hepsi, herhangi bir tenkit, tetkik, muhakeme ve mukayeseye başvurmadan, *"yeni"* deyip kendini bir kısım fantezilerin içine salıyor ve elinde kâsesi meykeşler gibi; *"yeni dünya"*, *"yeni düşünce tarzı"*, *"yeni sistem"*, *"yeni toplum"*, *"yeni idare"* diyor, durmadan tarihî dinamiklere, maziye, dine ve atalarına saldırıyordu. Bu dönemde sadece başkaldırmanın romanı yazılıyor, başkaldırmanın tiyatrosu yapılıyor ve topyekün sanat bir isterik düşüncenin elinde korkunç bir yıkım yaşıyordu. Bir zümre her şeyi yıkmaya, her şeyi değiştirmeye karar vermişti; ama nelerin nasıl değiştirileceğini, değiştirilen şeylerin yerine nelerin ikame edileceğini düşünmeden karar vermişti. Oysaki, değiştirilmek istenen şey ne bir at, ne bir araba, ne bir ev, ne de bir urbaydı; o, bin seneden beri milletin canıyla-kanıyla bütünleşmiş ve benliğinin her parçasına işlemiş bir mânâ idi. Onun için de yeniler tutmadı; eskiler sarsıldı ama oldukları yerde kaldı... O günkü yeniler ve yenileyicilerin yıldızları birer birer söndü ve daha üzerinden çeyrek asır geçmeden, partal birer elbise,

eskimiş birer eşya gibi ya şuraya buraya atıldı veya tarihî bir fosil olarak korunmaya alındı.

Şimdilerde bir kısım mihraklar yine, yeniden yapılanmadan ve yeni bir dünyadan bahsetmeye başladılar. Öyle ki *"yeni"* kelimesinin sihriyle ruhuna gençlik aşılayacağı vehmine kapılmış ve aslında yeniliğe kapalı bazı içi geçmiş ruhlar bile bu fanteziden kendilerini alamadılar. Ev değiştiriyor, elbise değiştiriyor gibi büyülü bir metamorfozla, hemen içinde bulundukları durumdan sıyrılıp, yepyeni bir kimliğe, taptaze bir mahiyete ulaşacakları zehabına kapıldılar. Aslında, ilkinde olduğu gibi, şimdilerde de, bu sihirli yeniliği, hemen herkesi alâkadar eden bir meseleymiş gibi gösterenler, yığınlar üzerinde bu ruh haletini oldukça başarılı değerlendirdi, onun büyüsüyle çoklarının başını döndürdü, kitleleri şaşkına çevirdi ve kendi hedeflerine yürüdüler.

Biz, bugüne kadar öyle davranageldiğimiz gibi, bu defa da yine kendi hesabımıza harikalar kuşağında hisse arayaduralım, şimdiye kadar dünyanın her yanını elli kere hallaç edip sömüren güçler, yeniden yapılanma düşüncesiyle gerilmiş saf yığınların heyecan ve anilmerkez kuvvetlerini, hem de onlara rağmen, bir kez daha kendi hesaplarına istismar ettiler bile. Evet onlar, açık-kapalı dünyanın dört bir yanında modern çağın gerek ve icaplarına göre çıkartmalar düzenleyerek yeni bir koloni devri başlatadursunlar, Türk ve İslâm dünyasında bütün bu hokkabazlıkların perde arkasını sezemeyen yığınlar, âdeta büyülenmiş gibi gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşerî tasavvurları aşan harikalar kabilinden bir şeyler beklemekte. Evet biz, hülyalarımızla teselli oladuralım, dünyada kaba kuvveti elinde bulunduranlar, haçlı seferlerinde yaptığından farklı ve daha yumuşak bir çizgide bütün saldırı, tecavüz ve işgallerini devam ettiriyor. O, eskiden açıktan, mertçe ve tepki alabilecek şekilde *"salib"* deyip yürüyordu. Şimdilerde ise daha yumuşakça ve daha az reaksiyon görebilecek bir üslupla hedeflediği şeyleri gerçekleştiriyor. Hem de yerinde kendilerini demokrasi havarisi ve işgal edecekleri ülkeleri de terörist göstererek; yerinde bizzat o ülkelerde sun'î terör meydana getirerek (Sudan ve Irak misallerinde olduğu gibi) ve tabiî, hemen her defasında hilal'i haç'a paravan yaparak herkesi çok rahatlıkla yanıltabilecek bir üslupla. Bu itibarla, günümüzde yenilik adına sahneye konan şeylere *"yeni işgal metodları"* dense de, bunlara kat'iyen yenilenme ve yeniden yapılanma denemez.

Rica ederim, Körfez'de çevreye kabadayıca gözdağı vermenin.. süperlerin

petrol hisselerini bir kere daha gözden geçirerek kendilerine aslan payı ayırmanın.. Batıya tam piyonluk yapmayan bazı ülkeleri parçalamanın ve bazılarını da parçalama planına almanın.. komşu ve kardeş devletlerde milletimize karşı belirmeye başlayan güveni sarsmanın ve bu dünyanın hakimiyet merkezinin Batı olduğunu kanla-irinle bir kere daha hatırlatmanın dışında yenilik adına ne yapılmıştır..? Gerçi bu da bir yenilik sayılır ama, hem getirdikleriyle hem de götürdükleriyle aleyhimizde bir yenilik! Zaten kuvvetin temsilcisi ve zulmün çocuklarından başka bir şey de beklenemezdi.

Şu anda dahi, ayyuka yükselen zulümleriyle bu gaddar dünya, bir kere daha gerçek kimliğini ortaya koydu ama keşke bize de bir şeyler anlatabilseydi! Saraybosna kan revan.. Karabağ, Azerbaycan feryâd u figân.. Keşmir alev alev.. Somali istismar ağında inim inim.. Sudan baskı altında.. Filistin kaynayan bir kazan.. Ve bu koskoca âlemde çektiren zalim ve gaddar, çeken de Müslüman.. ne acı ki, bu bile bize bir şey anlatmıyor...

Aslında Batı, bin seneden beri bu dünyanın da hakk-ı hayatı olduğuna inanmamaktadır. Bundan sonra da inanacağa benzemez. O sadece kuvvete, natürel seleksiyona inanır.. onun hayat felsefesi hep menfaat ve çıkar eksenli olmuştur; gücü yettiği zaman ezer; başa çıkamayacağını anladığı zaman da el-etek öpmekten geri kalmaz.. yaşamayı kuvvetin tabiî hakkı sayar; zayıfı sağmal gibi görür ve sağar.. gaddar ve gözü kanlıdır; hiç tereddüt etmeden en küçük bir çıkarı uğruna bütün dünyayı ateşe verebilir.. fevkalâde zorba, olabildiğince mütecaviz ve tam bir pragmatisttir.

Düşünce dünyası bu küflü felsefeye kilitlenmiş bir âlemin, ortaya ne bir yenilik koyabilmesi ne de insanlık adına bir yeniden yapılanma gerçekleştirebilmesi mümkün değildir. Onun bu çizgide her hareketi bir illüzyon, her vaadi de bir aldatmacadır. Zaten dayandığı dinamikler itibarıyla tükenmiş bir dünyanın, ne yenilenmeye ne de başkalarına yenilik düşüncesi ilham etmeye gücü yetmez.

Eğer önümüzdeki yıllarda dünya çapında bir yenilenme söz konusu olacaksa, hiç şüphesiz o, yıllar ve yıllar boyu, çeşit çeşit mağduriyetlerin, mahkumiyetlerin, mazlumiyetlerin bilediği, keskinleştirdiği ve çağıyla hesaplaşmaya hazırladığı şu bizim dünyamızda, İslâm'ın zamanları, mekânları aşan prensipleri ve Kur'ân'ın her gün biraz daha gençleşen ölümsüz düsturları sayesinde gerçekleşecektir. Daha şimdiden, düşünce dünyamızın ayları, güneşleri yüzler-binler ellerinde o mutasavver dantelanın önemli bir parçasını

örgülemeye çalışıyor ve gözlerini açıp-kapayıp mutlu geleceğin rüyalarından bahisler açıyorlar.

Az daha bekle, sen de inayetle tüllenen o günleri göreceksin.

Kutlu Zaman Dilimi Üç Aylar

Üç ayların kendilerine mahsus bir tadı, bir şivesi vardır ki, onları yılın diğer aylarından ayırır.. her ayın güzellik ve nefasetinin zâhirî duygularımızla hissedilip yaşanmasına mukabil, bu müstesna zaman dilimi kalble ve batınî duygularla yaşanır. Bu aylarda gönül dünyalarına yönelen insanlar, iman ve iz'anlarından fışkıran ışıklarla eşyanın perde arkasını süze süze, duygularıyla, içinde ebedî bir ömür sürecekleri firdevslere uyanmış ve ulaşmış gibi olurlar. Onlar için bu aylardaki günler, geceler, hatta saatler ve dakikalar âdeta bir başka büyüyle gelir-geçer; gelip geçerken de derecesine göre herkese mutlaka bir şeyler fısıldar.

Bu aylarda zaman hep uhrevî renklerle tüllenir.. insanlar tıpkı öbür âlemin sakinleriymişçesine munisleşir ve sırlı bir derinliğe ulaşırlar. Herkes kendi iç derinliklerinden olduğu gibi, varlığın sinesinden de ukba buudlu bir şiiri dinler ve yığın yığın hülya ve hatıraların, beklenti ve rüyaların gurup ve tulûlarında dolaşır. Yer yer hüzünlü, zaman zaman da neşeli tedaileriyle üç aylar, bize hem yitirilmiş bir Cennetin hasretini hatırlatırlar hem de buğu buğu onu yeniden bulabileceğimiz ümidiyle bütün benliğimizi sararlar. Evet, hayatımızın her dakikasını ayrı bir saadet ve neşeye, ayrı bir gerilim ve hamleye çeviren bu günlerdeki hatıra ve tedailer, duygularımızı sessiz bir şiire, hayatımızı da sihirli bir güzelliğe çevirirler.

Biraz da üç aylardaki nurların gönüllere sinmesiyle sokaklardaki ışıklar, minarelerdeki mahyalar, her taraftaki ruhanî canlılık ve mâbedlere koşan insanların simalarındaki letâfetle dünyadakinden daha çok Cennetteki zamanları hatırlatan bu nûrefşân zaman dilimi, kadrini, kıymetini bilenlere ayrı ayrı lezzetler ve zevk-i ruhanîler sunar. Evet o, imanı, İslâm'ı, mâbedi ve ibadeti duyup anlayanları; mârifet, muhabbet ve ledünnî hazlara açık olanları, değişik dalga boyundaki ışıklarının renkleri, latîf latîf esen havasının incelikleri, uğradığı herkesi büyüleyip geçen zamanın seslerinden toplanmış ve ruhları sarıp okşayan o sonsuz zevk meltemleriyle kucaklar.

Hemen her sene zamanın bu altın dilimini idrak edince, âdeta, ötelerin ayn-ı hayat olan o sevimli, neşeli mavimtırak günlerine bir kere daha kavuşur gibi oluruz. Evet, bir kere daha gönül gözlerimizde her yan baharla tüllenir.. her tarafta yeniden hayat köpürür.. dağ-bayır yeşerir ve renklerle kahkaha atar.. çiçekler raksa durur, bülbüller naralar yağdırır.. ve duygular gülden, lâleden

alevlerini alıyor gibi olur. Öyle ki her yanda esen bu umumî hava gönüllerimizi bir mutluluk vaadiyle kaplar ve bize ne bilinmedik, ne sezilmedik şeyler fısıldar. Hatta hayatları bedbinliğe, karamsarlığa kilitlenmiş insanlar bile bu semavî şehrâyinden nasiplerini alırlar. Hele günler, o ibadetle derinleşen saatlerini, hayatın gerçek mânâsını terennüm etmek için gönüller üstünde bir mızrap gibi hareket ettirdiğinde, kuş cıvıltıları safvetinde ve bir çocuk neşesi tadındaki ezan dakikalarının, Cennet güzellikleri kadar tesirli ve bu güzelliklere meftun bir kalb gibi olgun ve dolgun ibadet saatlerinin, Hakk'ı muhatap alma ve Hakk'a muhatap olma mânâsıyla tüten zeberced duyguların zikr u fikirle sinelerimizi coşturan şiiri başlar.. başlar da, varlığın çehresindeki perdeler sıyrılır ve Hakk'a yakın olmanın o kendine mahsus huzur ve itminan dolu lezzetli, sımsıcak mavi dakikaları bizim olur. Günde beş, haftada lâakal otuz beş defa, âdeta bir nurdan helezon çevresinde dolaşır, gönüllerimizde miraç fırsatlarına erer ve hep insan-ı kâmil olmanın rüyalarıyla yaşarız.

Üç ayların başlangıcı, kamer birkaç gün önce zuhur etse de, rağbetlere açık inayetle tüllenen bir perşembe akşamı *"merhaba"* der ve bir mızrap gibi gönüllerimize iner. Ulu günlere ve daha bir ulu güne akort olmaya teşne duygularımızı ilk defa uyarıp coşturan *"Regâib"* bir ses ve enstrüman denemesi gibidir. Yirmi küsur gün sonra gelecek olan *"Miraç"* tam hazırlanmış ve gerilime geçmiş ruhlar için âdeta, semavî düşüncelerle, gök kapılarının gıcırtılarıyla ve uhrevîlik esintileriyle gelir. *"Beraat"* bu tembihlerle uyanmış ve tetikte bekleyen sinelere kurtuluş muştularıyla seslenir. *"Kadir Gecesi"* ise, bu kadirşinas insanları, tasavvurlar üstü ve ancak bin aylık bir cehd ile elde edilebilecek feyiz ve bereketle kucaklar, onları afv u mağfiret meltemleriyle sarar.

Üç ayların bu olabildiğince tatlı ve imrendiren sıcaklığı, imanlı gönüller için gece-gündüz demeden devam eder. Her gün, bütün parlaklık ve canlılığıyla bereketlerini başımıza boşalttıktan sonra gidip ufka kapanınca, arkadan yepyeni, âsûde ve buğu buğu güzellikleriyle bir başka sabah tulû' eder.. gönüllerimizi dolduran, iç âlemlerimizde gizli gizli bir şeyler örgüleyen, hüşyar gönüller için oldukça hülyalı bir sabah..

Receb ayının girmesiyle Rahmeti Sonsuz'a karşı dua, niyaz, hamd u senâ ve tam bir teyakkuzla hazırlığa geçen ruhlar, ayın sonuna doğru ötelere uyanmış gibi tam bir temâşâ zevkine ererler.. ererler de hemen herkesin dili, edası, üslûbu değişir ve çehrelerini bir heybet, bir haşyet ve bir ümit sevinci bürür.

Herkes daha ziyade kalb diliyle konuşmaya başlar.. beşerî sertlikler daha bir yumuşar.. ve bunlar arasında bir hayli insan, miraç yapacakmışçasına bütün dünyevî ağırlıklarını atar da âdeta ruh hiffetine ulaşır. Derken Hakk'a yönelmiş bu insanların gönüllerinden taşan nuraniyet ve simalarındaki rengârenk incelik en katı kalbleri dahi yumuşatacak ve rikkate getirecek ölçülere ulaşır.

Receb ayının girmesiyle, her zaman ayrı bir derinlikle tüllenen geceler, daha bir büyülü hal alır ve herkese ne dâhiyâne düşünceler ilham ederler. Hele, ondaki bu gecelerin ötelere açık menfezleri sayılan kutlu zaman parçaları, her zaman bize, gönüllerimize benzeyen emeller ve Cennet duygularıyla coşan hülyalar aşılarlar.. aşılarlar da, sonsuzluk arzularımızı kucaklar ve ruhlarımıza yeni yeni rüyaların kapılarını aralarlar. Hemen her gece benliğimizde uyukluyor gibi sessiz sessiz duran hislerimizi uyarır ve bize dünyadakinden daha derin saadet düşünceleri ilham eder.

Kitaplarda *"Şehrullâhi'l-Muazzam"* diye geçen Şaban ayını, bütün varlığa ve benliğimize sinmiş bir lezzet gibi duyar ve gönüllerimizin ümide, beklentiye, uhrevî güzelliklere kaydığını hisseder gibi oluruz. O, gecesiyle-gündüzüyle, insana Ramazan besteli büyülü bir mûsıkî gibi tesir eder.. kendisine sığınanları semavî kollarıyla sarar.. bir anne şefkatiyle kucaklar ve onları rahmetin enginliklerinde dolaştırır. Onu kendi ruhuyla idrak edenler için, sanki zaman delinmiş de, duygularımıza zaman üstü âlemlerden bir şeyler akıyormuş gibi olur. Öyle ki, herkes onun aydınlık dakikalarında ve onu duymanın enginliklerinde bir adım daha atsa, kendini, bir sihirli merdivene binip ötelere yürüyecekmiş gibi sanır. Hemen her gün, her gece, her saat ve her dakika fıtratlarımızdaki gizli sonsuzluk arzusu ve ebediyet düşüncesiyle kim bilir kaç defa ötelere ihtiyacımızı hisseder ve bu Allah ayının araladığı menfezlerle emellerimizi temâşâya koşarız.

Derken sımsıcak, olabildiğince yumuşak ve hummalı dakikalarıyla Ramazan ufukta belirir.. vicdanlar teyakkuza geçer, bütün gönüller uyanır, bütün duygular coşar.. ve insanlar oluk oluk mâbede akar; oradan da Rabbine yürür. Ramazan'ın gelmesiyle ruhun rabıtaları daha bir güçlenir.. uhrevî arzu ve emeller daha bir köpürür; köpürür ve duygular üzerine bir mızrap gibi inip kalkan bir Ramazan mülâhazası, inanmış sineleri aşkla, şevkle coşturur; onların ruhlarında âdeta yangınlar meydana getirir. Denebilir ki, Ramazan senenin en nurlu, en içli, en tesirli, en lezzetli günleri ve ledünnî hayatımızın da en önemli bir iç dinamizmi olarak bütün benliğimize siner ve bize en uhrevî hazlar

yaşatır. Çarşı-pazar ve sokakların görüntüsü ötelere ait duygularla köpürür. Minarelerin solukları gönüllerde Kur'ân hüznüyle yankılanır.. mâbedler ışıktan fistanlara bürünür ve imanlı gönüllerin avazlarıyla inler. Evden mâbede, mâbedden mektebe her yerde Hakk'a yönelişin sevinç ve itminanı yaşanır.. ibadetle şahlanan sineler, bütün güzelliklerini ortaya döker.. en mahrem çizgileriyle iç dünyalarından kopup gelen aşklarını, şevklerini haykırırlar. Bu insanlar, güya *"vuslata hazırlanın"* emrini almış gibi her geceyi bir *"şeb-i arûs"* arefesi sayar ve her günü de engin bir vuslat duygusuyla geçirirler.

Evet, Ramazan'daki her seste bir başlangıç vaadi, her solukta bir kurtuluş ümidi nümâyândır. İftarlar, bize bir kısım sırlar fısıldar ve ufkumuzda büyük buluşmanın çağrışımlarıyla tüllenirler.. teravihler ümit dünyamıza neler neler vaad ederler.. geceler, âdeta nazlı bir gelin edasıyla bize harem kapılarını aralar ve vâridâtın her türden dalga boyuyla ışık olur gönüllerimize akarlar.. imsaklar tıpkı vapur düdüğü, uçak sesi ve füze tarrakalarıyla tınlar ve Dost'a vuslat yolunda bir gece yolculuğunu salıklarlar... Nihayet upuzun bir gün, o tatlı buluşmanın telaşlı ama dikkatli, heyecanlı fakat ümitle dolu saatleriyle gelir her yanımızı sarar.

Ramazan'da hayat o kadar derin ve anlamlıdır ki, konuşulan her söz, duyulan her ses insana, onun gönlünden fışkıran bir besteymiş gibi gelir; gelir de en tatlı nağmeler hâlinde duygularımız süzülmeye başlar. Her zaman ruhun bir tomurcuk gibi açılmasına ve benliğin derinliklerinde uyuyan duyguların uyanmasına vesile olan ve bizi en büyüleyici, en enfes hülyalar âleminde dolaştıran Ramazan, hepimizi ta iliklerimize kadar bir aşk u şevk ve bir vuslat ihtiyacıyla yoğurur, gönüllerimize gerçek hayatın neşvesini duyurur.

Ramazan'da tam azığını alabilen herkes, burada elde ettiklerinin ötesinde, yürüdüğümüz bu nurlu fakat biraz buğulu yolun sonunda, hep özleyip durduğu bir ebedî saadetin var olduğunu anlar ve bütün benliğiyle O'na yönelir. Evet, her iftar ve her imsakta insan, kendine yepyeni bir vuslat kapısının aralandığını seziyor gibi olur ve iki adım ötede daha çaplı ve daha büyüleyici bir buluşma ihtiyaç ve ümidini duyar; duyar da bir tarafta gurbet ve yalnızlık, diğer tarafta da beklenti ve hülyalar onları daha engin bir büyü ile sarar ve hakiki aşkın derinliklerine çeker. Öyle ki, onların sinelerinin enginliklerinde olduğu gibi, mekânın sonsuzluğunda da her şeyin aşk etrafında cereyan ettiğini duyar ve kendilerinden geçerler. Kadın-erkek, genç-ihtiyar, zengin-fakir herkes, kendi idrak seviyesine göre, Ramazan'da önemli bir hazırlık dönemi yaşar; sonra da

hiç bitmeyecek bir yol mülâhazasıyla hep Allah’a yürüyor gibi olurlar...

Bayram

Bayram İslâmî duygu ve düşüncenin sızıp kâsesinden dışarıya çıktığı ve köpürüp her yanı sardığı bir buluşma günüdür. Bayramların içinde âdeta, bütün geçmişimiz uyuyor, sayıklıyor; uyanıyor ve geriniyor gibidir. Geçmişten bugüne, bize ait hususiyetler bayramların genel havasına öylesine sinmiştir ki, bu mübarek günleri her idrak edişimizde, benliğimizin derinliklerinde asıl duyduğumuz şey semapeymâ olan o şanlı günlerimizdir. Gözlerimizi kapayıp bayramları dinlerken, râyetimizin göklerde dalgalandığı günlerin lezzetini bir kere daha duyar ve koskoca bir tarihi; daha doğrusu kendi ruhumuzu, kendi mânâmızı, kendi değerlerimizi bir kere daha yaşarız. Bu itibarla da bayram günlerinde âdeta, gönüllerin tasalarıyla zevklerinden meydana gelen bir armoniyi beraber dinler gibi oluruz.

Bayram günlerinde vicdanlarımızda yer yer muvakkat tatlı bir hicran, zaman zaman da zevkli bir dâüssıla duyar ve yaşarız. Şimdilerde bazı bayramlar bizim için, sanki hüzün ve zevk berzahında yaşanıyormuş gibi; bir yandan en ulvî hislerle ruhlarımızı coştururken, diğer yandan da gönüllerimize âdeta keder ve tasa pompalamakta.. Hemen hepimiz o günlerde hem sevinmek hem de ağlayabilmek için, ruhumuzun bütün derinlikleriyle açılarak, bir zamanlar kaybettiğimiz Cennetlerin burukluğunu duyduğumuz aynı anda, ileride ulaşacağımıza inandığımız firdevslerin hülyalarıyla da kendimizden geçeriz.. yani gözlerimiz bahar bulutları gibi yaşlar dökerken, ruhlarımızda da sürekli Cennet yamaçları tüllenir. Evet, her şeye rağmen bayramların o cıvıl cıvıl hülya ve tahassür dolu canlılığı bize, sonbaharda da, kış ortasında da bulunsak, taptaze bir yeni bahar armağan ediyor gibi gelir. Hepimiz o aydınlık günlerde, tatlı bir hüzün, engin bir inşirah veya coşturan bir ümit, içimizi dolduran bir sevinçle yeniden diriliyor gibi oluruz. Oluruz da uğradığımız her yere, bizden evvel Hızır uğramış da seccadesini sermiş gibi, kendimizi bir *"ba'sü ba'del mevt"* atmosferinde buluruz.

Bayramlardaki nazlı sesler, ruhlardan kopup gelen tebessümler, her yerde genişletilmiş bir kardeşlik yaşanıyor gibi rastgele herkesle kucaklaşmalar, herkesle selamlaşmalar.. her yerde ikramlar, her bucakta ziyafetler ve tıpkı toy-düğün gibi dizi dizi tes'id merasimleri ve görkemli şehrâyinler hep iradelerimizin önünde cereyan eder ve bize âlemşümul bir kardeşlik adına neler neler fısıldar.!

Gönüllerimiz her zaman bayramları bir ihtiyaç hissiyle arar, biz de bu mübarek günleri bütün vâridâtıyla duymaya çalışırız.. tekbirlerle, tehlillerle coşar; istiğfarlarla iç âlemimizi yıkar.. her yanda tütüp duran neşe ve sevinçle kederlerimizi, tasalarımızı atar.. şifahî irfanımızın bir buudu sayılan na'tlar, ilâhiler ve münâcatlarla nefes alır verir ve bu velûd günlerde daha ne güftesiz besteler dinleriz. Hele duyguları, düşünceleri açısından milletimizin mânâ kökleriyle alâkalı olduğu kadar, aile yapısı, yurdu-yuvası itibarıyla da bizim dünyamıza açık bulunanlar bu renkli zaman dilimini bir başka duyar ve bir başka hissederler. Obalarında, çadır-çardak köşelerinde, minderler üzerinde veya kerevetler üstünde.. mütevazi evlerinde mangal veya sobalarının başında, alçak minderler üzerinde.. bahçelerinde ağaçların üfül üfül dalları altında yeşilin bağrında.. evlerinin geniş bir odasında veya köşklerinin, yalılarının ferahfeza salonlarında, yenilen yemek ve pastalarda, içilen çay, kahve ve şerbetlerde âdeta hep bayram duyulur, bayram hissedilir, bayram yenir, bayram içilir ve bayram soluklanır gibi olur. Bayramın o sımsıcak ve yumuşaklardan yumuşak ikliminde duyulan sesler, işitilen sözler, imanla doymuş ve oturaklaşmış gönüllere çarpıp geçerek gidip ta şanlı geçmişimizin derinliklerine ulaşır ve orada bizi her biri cihan değerinde tedailerle buluşturur!

Bayramların herkese açık o müsamahalı saat ve dakikalarında her şeyde ayrı bir neşe ve sevince ulaşan çocuklar, gece yarılarına kadar bayram duygusuyla oturur-kalkar, bayram müsamahasıyla güler-oynar; cıvıl-cıvıl seslerini duyurabilme emeliyle daldan dala seken ve her dalda çevresine ayrı bir nağme salan bülbüller gibi yorulup bitkin düşünceye kadar akla hayale gelmedik oyunlar sergiler ve bizlere bayram içinde ayrı bir bayram daha yaşatırlar.

Bayramlar, bütün insanî münasebetlere en pratik bir vesile, bütün ledünnî zevklere en müsait bir zemin, kitleler hâlinde sevişip kaynaşmaya en münasip bir vasat ve ebediyetleri duyup-yaşamaya da en elverişli bir sahne gibidirler. Hepimiz onun, o masmavi dakikalarında, meşru cismanî hazların yanında fikir ve his ziyafetlerinden de nasibimizi alır ve ruhumuzun armonisini dinleriz. Hele ibadet ü taatin duyularak eda edildiği, tekbirlerin, tehlillerin her yanı sardığı ve bayram o kendine has havası, nazı, tadı ve şivesiyle gelip dalga dalga gönüllerimize aktığı, akıp ruhlarımızı uhrevîliğe gark ettiği zaman, artık sanki bizi dünyanın fâni ve zâil yüzüne bağlayan kayıtlar bir bir çözülüyor gibi olur ve kendimizi âdeta bir başka derinliğin insanları sanırız. Sanırız da, yıllardan

beri bayrama susamış gönüllerimize, bayramda neşeyle köpüren her dakika, sağanak sağanak rahmet gibi üzerimize boşalır; kurumaya yüz tutmuş ruhlarımızın her yanını sular ve sinelerimizin derinliklerinde uyuyan bin bir ümit ve teselli çiçeklerine sûr olur, hayat üfler.

Biz, hemen her zaman, bayramları, inanmış insanların uhrevî zevkleri, köpük köpük iştiyakları, dinme bilmeyen merakları ve ölümsüz beklentileriyle karşılar, duyar.. ve kim bilir kaç zevki birden idrak ederiz? Doğrusu inanan gönüllerin, bayramları yaşarken, tam olarak neler hissettiklerini, neler duyup neler düşündüklerini anlayıp söylemek mümkün değildir. Zira hayatın, ukba tecellileri içinde temiz sinelere boşalttığı hissi, zevki anlamak için en az o sineler kadar bu gizli esintileri duyup yaşamak şarttır.

Bayramlarda mü'minlerin lahutileşen dengeli hareketlerinde, vakarla tüllenen davranışlarında, mânâlı derin bakışlarında, vefalı ve samimiyet tüten sözlerinde hep Cennet muhaverelerindeki o büyülü üslup sezilir. Evet, vazife ve sorumluluklarını yerine getirerek bayram zevkine ve bayram duygusuna uyanmış bu insanlar, öyle bir olgunluk ve enginlik sergilerler ki, her zaman bakışlarında lahutî bir derinlik, hareketlerinde büyüleyen bir ciddiyet, sükûtlarında ürperten bir veraîlik ve tebessümlerinde de sımsıcak bir letafet tüllenir durur. Hemen herkes derecesine göre bayramın bu sihrinden nasibini almıştır ve her inanmış çehrede bunu görüp duymak da mümkündür. Mümkündür zira çoğu okumamış ve ciddî bir terbiyeden de geçmemiş bu insanlar, tekyenin, zaviyenin, mektebin, medresenin bütün vâridât ve müktesebatını temsil ediyor gibi her zaman bir zenginlik sergiler ve bir ruhanî derinlikle oturur kalkarlar. Bunların çoğu o kadar rabıtalı, o kadar itinalı ve o kadar yürektendirler ki, sanki bunlar sıradan birer insan değil de, her biri şanlı geçmişimizin bütün değerlerini taşıyan, tartan hassas birer terazi ve asırlar boyu toplanıp bir araya gelmiş bir dünya hazinesinin billurdan canlı mahfazaları gibidirler. Onların davranış ve tavırlarında, üslup ve edalarında Cennet meyvelerinin lezzetini, firdevs yamaçlarının sükûnetini, Allah cemalini müşâhedenin halâvetini duyuyor gibi oluruz. Onların her şeye derin bir alâka ile konup kalkan bakışları, her meselede sağlam düşünce yapıları, ruhlarının derinliklerinde hâlâ hayatiyetini devam ettiren bir mânâ kökünün var olduğunu gösterir.. gösterir ve gönüllerimize geçmişin gururunu, geleceğin de ümidini fısıldar. Bu insanların hepsi, tevazu ile onurun, mahviyet ile izzetin, emniyet ile hüznün, neşeyle temkinin halitası bir ruh hâletini paylaşır ve başka milletlerde

görülmedik bir mükemmeliyet ortaya korlar. Bunların umumî görünümlerinde hem ebedî bir millet olmanın gizli renkleri hem de Kur'ân'a uyanmış, Kur'ân dinlemiş olgun ruhların vakar ve ciddiyeti nümâyândır. Bunları bazılarımız hissetmesek bile, bu böyledir; her zaman onların bakışlarından akıp ruhlarımıza dökülmekte ve sözsüz, bestesiz bir enstrümandan yükselen nağmeler gibi ruhumuzun derinliklerinde yankılanmaktadır.

Olanlar ve Olması Lâzım Gelenler

Son bir iki asırdan beri devam edegelen terslikler yüzünden, milletin mecalsiz bakışlarında hayret dolu bir sabır, dehşetle tüllenen bir şefkat, endişe tüten bir temkin, dudaklarında dua ve yüreğinde heyecan eksik olmadı.. ve mevcut şartlar itibarıyla da eksik olacağa benzemiyor. O, şu anda da en amansız hafakanların pençesinde köpürüp dururken, kendi kendine: *"Oturup ölümümü mü beklesem, kalkıp bir çare mi arasam, Hakk'a yönelip yakarışa m ı geçsem, yoksa teselli buudlu şu mevcut çarelerle yoluma devam mı etsem?"* diye mırıldanıyor.. ve mânâlı-mânâsız insiyakların gelgitleri arasında çalkalanıp duruyor. Onun bu çaresizlik ve inkisarına karşılık, günübirlikçiler, gününü gün etme sevdasında; yığınlar, olabildiğince sorumsuz, sorumsuz oldukları kadar da insan ve imkân israfı içinde; din ve millet düşmanlarında her müspet hamleyi baltalama gayreti; her zaman aldanabilen kitlelerde ise, bir orada, bir burada yüzüp-gezmeler.. işte insanımızın yakın geçmişi itibarıyla mâkus kaderi!

Bu karanlık dönemde mantık, bütün gücüyle bir aldatma ve demagoji vasıtası; bilim, *"dediğim dedik"* saplantılarıyla tezyifkâr bir müstebid; kuvvet, her şeyi hâkimiyeti altına alma ve her şeye hükmetme azgınlığı içinde.. ve bütün bunlara mukabil halkın vicdanı ise, akla hayale gelmedik baskılar altında inim inimdi. Bu dönemde, din hissi, birilerince, başı sıkışan kimselerin kullanabileceği büyülü bir kredi kartı kabul ediliyor; buna karşılık hakikî dindarlık ise, dünyada yeri olmayan bir muamma gibi gösterilmek isteniyordu. Daha garibi de, bütün bunlar, çağdaşlık hezeyanları içinde ve millete, millî değerlere rağmen yapılıyordu.

Doğrusu, çeşit çeşit yokluklar kıskacında ve gerçek insan nedretiyle kıvrandığımız bu karanlık dönem, gelecekte hep tedai ettirdiği ürpertilerle hatırlanacak ve tarihimizin kara günleri olarak anılacaktır.. olması gerekli olan şeylere hasret içinde, olmaması lâzım gelen çarpık düşünce, çarpık anlayış ve çarpık davranışların ağında inleyip durduğumuz tarihin bu kapkara günleri… Biz, yakın geçmişimiz itibarıyla ve şimdilerde, olmaması icap eden hemen her şeyi, hem de kerhen ve yutkuna yutkuna yaşadık. Ama acaba, yıllar ve yıllar boyu hayallerimizde yaşatıp durduğumuz o olması lazım gelen şey ne idi?

Her şeyden evvel o, upuzun bir geçmişin değerlerle dopdolu katmanlarında birike birike, sıkışa sıkışa dünyalar kıymetine ulaşmış çok önemli bir hazinenin

hazinedarlığı şuuru; bugünü dünle, yarını da bugünle iç içe mütalâa edebilecek, mütalâa edip değerlendirecek terkip kabiliyeti; geleceği mazinin o muhteşem kanaviçesi üzerine sanatkârâne işleyecek zevk ve düşünce enginliği; sonra da bu şuur, bu kabiliyet, bu derinliği eksiksiz temsil edebilecek kalb ve kafa izdivacına muvaffak olmuş ruh nesilleriydi. Tavırlarında bir zamanlar dünyayı idare etmiş olmanın vakar ve ciddiyeti; üsluplarında şanlı geçmişimizin derinlik ve ledünniyeti bulunan ve varlığı didik didik edip değerlendirmede, değerlendirip sağlam bir ukba muvazenesi kurmada ilklerin maharetini ortaya koyan ruh nesilleriydi.. dünyanın yanında ukbaya, fiziğin yanında metafiziğe açık anlayışlarıyla, içinde bulunduğumuz zamanı tarihe bağlayacak ve fâni ömürlerimizi ebediyetle irtibatlandıracak olan bu kudsîler sayesinde alâkadar olduğumuz bütün dünyevî kıymetler birer mânevî kıymete, bütün maddî güzellikler ve görkemler de birer uhrevî derinlik ve ihtişama ulaşacaktır.

Mevcudiyetleri bizim için ilâhî bir lütuf ve Cennet ehlinin de muhavere mevzuu bu olgun ruhların konuşmaları hep ilim ve hikmet, sükûtları müsamaha ve ibret, düşünceleri gönül kapılarını açan sırlı birer anahtar, davranışları da tül tül Kur'ân televvünlüdür. Çizgi çizgi çehrelerindeki mânâlarla her zaman kendilerini saydırmasını bilen, herkese bir şeyler anlatan, anlatıp semtlerine uğrayanları büyüleyen öyle engin gönüllerdir ki, olabildiğince dünyaya açık olmanın yanında herkesten ziyade Allah'a yakın ve olabildiğine hür iradeli, hür düşünceli olmanın yanında fevkalâde temkinli, itinalı ve dikkatlidirler. Topyekün varlığı bir meşher gibi temâşâ ede ede, bir kitap gibi yorumlaya yorumlaya ona o kadar âşina olmuşlardır ki, kâinatın sahife ve satırları arasında, evlerinin sofa, salon, koridor ve odalarında dolaşıyor gibi rahat hareket eder ve uğradıkları her menzilde ayrı bir vâridâta erer, ayrı bir doygunluğa ulaşırlar.

Ayrıca onlar, ruhî saygı ve terbiyeleri açısından o kadar derin ve engin; insanî değerlere karşı o kadar hürmetkâr ve ince; iyiliğin iyilik, kötülüğün de kötülük getireceğine o kadar inançlıdırlar ki, uğradıkları her yerde Cennet yamaçlarının sıcaklığı hissedilir ve kurbet esintileri duyulur. Semtlerine uğrayanlar huzur bulur, onlarla oturup kalkanlar insan olmanın gayesini idrak eder. Onlar, gençliklerinin enerji dolu demlerinde, olgunluklarının temkinli anlarında ve yaşlılıklarının bilgi ve tecrübe ile köpüren günlerinde hep çizgilerini korur ve aynı yörüngede yürürler. Çok zekisi ve o kadar akıllı olmayanı; her zaman dosdoğru kalabileni ve ara sıra inhiraf edeni; meşru

haklarından yararlanmak isteyeni, maddî-mânevî füyûzât hislerinden fedakârlıkta bulunanı; şahsî hayatı itibarıyla bir ölçüde mutlu yaşayanı, biraz derbederi; en büyük zorlukları rahatlıkla aşabilecek iradelisi, maruz kaldığı bir kısım hâdiseler karşısında sarsılanı; Allah'a intisabı sayesinde kâinata meydan okuyanı, yer yer korku ve paniğe kapılanı; inzivaya çekilip ömrünü hülya yamaçlarında geçiren hayalperesti, halk içinde Hak'la beraber olup muhtaç sinelere ebediyet düşüncesi üfleyeniyle hemen hepsi, huyunun, tabiatının, mizaç ve meşrebinin açık olduğu ölçüde iyilik soluklar ve iyilik düşüncesiyle oturur kalkarlar. Kimi uslu uslu ve biraz da nazlı; kimi atılgan, müteşebbis ve canlı; kimi dalgaları dinmiş denizler gibi durgun, fakat mehîb; kimi gelgitleri bitmeyen bir derya gibi her zaman gürül gürül; ama hepsi de ta ruhlarının derinliklerinden kopup gelen ışıklarla pırıl pırıl ve ruhanîlerle atbaşı bu yiğitler, yakın çevreleri, topyekün milletleri ve bütün insanlık için yaşıyor olmanın sancısıyla kıvrım kıvrım ve senelerden beri hep yollardadırlar. Köyleri, şehirleri, bölgeleri, hatta meşrepleri, mizaçları ayrı ayrı olsa da, imanları, hizmetleri, ülkeleri ve ülküleriyle kenetlenmiş gibi bir görünüm sergiler ve sürekli aynı şeyleri soluklar, aynı ideali paylaşırlar.

Her gün yüzlerce badire ile karşı karşıyadırlar; ama gönüllere rikkat verecek bir incelikle hep başkalarını düşünür ve başkaları için yaşarlar; hem de kendilerini ve yakınlarını düşünmeyecek kadar bir diğergâmlık ruhuyla. Ağlamaları çok, gülmeleri az, tebessümleri de mânâlıdır. Varlığın perde arkasından sızıp gelen sırlara, dört bir yandan gönüllerini saran ilhamlara, ilhamlarını sinelerine boşaltabilecekleri âşina muhatapların bulunmasına, hizmetlerinin ümitle tüllenen akıbetine, Allah'ın hoşnutluğuna ermiş olma bahtiyarlığına ve böyle bir hüsnüzan kuşağında öleceklerine ve O'na mülaki olacaklarına tebessüm ederler.

Hemen herkesi kendi derinlikleriyle saran duyguları o kadar munis, meleklerin nezahetini hatırlatan onların hayatları öylesine temiz, sevgiyle atan onların sineleri o denli hassas, sesleri-solukları öyle inandırıcı ve bu saadet hissini onlara duyuran Yüce Yaratıcı onlara o kadar yakındır ki, huzurla tüten bu yakınlığın onların gönüllerinde hâsıl ettiği itminan sayesinde *"hep güzel görür, güzel düşünür"* ve Firdevslerde yaşıyormuşçasına *"hayatlarından lezzet alırlar."*

Onların iklimine daha ilk adımımızı attığımızda göklerin bilmem hangi devresinden, arzın hangi döneminden, insanlık tarihinin hangi bölümünden pırıl

pırıl bir zaman dilimi gelir.. bütün ufkumuzu kaplar.. ve biz onun, o da bizim olur. Öyle ki, kulaklarımızda bütün bir geçmişin uğultularını duyar, hayallerimizde topyekün beşer tarihinin tüllendiğini hisseder ve sinelerimizin heyecanla attığına şahit oluruz.

Evet, onların o zaman üstü ikliminde âdeta, yitirdiğimiz her şey dönüp geriye gelir.. kaybettiğimiz bütün değerler ve ihmal ettiğimiz tarihî dinamikler derlenir toparlanır, yeniden bizim olur. Dünyaya açıldığımız ilk nazlı günler, çiçekler gibi hülyalarımızda bir kere daha tomurcuklaşır.. paramparça olmuş şeref, haysiyet ve onurumuz, tıpkı kırılmış bir kristalin, mini mini parçalarının bir büyü ile bir araya gelip eski halini alması gibi yeniden birleşir, bütünleşir ve tekrar eski güzelliğine ulaşır. Hülyalarımızı besleyen bu duygu ve bu düşünceler, bizi her zaman, içinde bulunduğumuz ânın dar kalıplarından kurtararak daha ferahfeza iklimlerde dolaştırır; dolaştırır ve ruhun hayat seviyesinde sihirli bir âlemin erişilmez zirvelerine ulaştırır. Zaten hepimiz, biraz da ümit ve rüyaların çocukları değil miyiz!

Hac

Hac, kasdetme ve yönelme mânâlarına gelir. Ancak onu, mutlak kasd ve mücerret yöneliş mânâlarına hamletmek de doğru değildir. Hac, hususî bir zaman diliminde, hususî bir kısım yerleri, yine bir kısım hususî usullerle ziyaret etmeye denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır. İhram haccın şartı, vakfe ve tavaf ise onun rükünleridir.

Her sene, dünyanın dört bir yanından yüz binlerce insan, *"Beytullah"*a teveccüh edip, mübarek bir zaman dilimi içinde, Sahib-i Şeriat tarafından belirlenmiş bazı mekânları.. hususî bir kısım usullerle ziyaret eder.. vazifelerini yerine getirir ve günahlarından arınırlar –ki böyle bir vazife *"Ona varmaya gücü yeten kimsenin Kâbe'yi tavaf etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır."*[1]– fermanıyla, İslâm'ın beş esasından biri olarak gücü yeten herkese farz kılınmıştır.

Hac, Müslümanlar arasında içtimaî birliği tesis ve tecelli ettiren öyle büyük ve öyle şümullü bir İslâm şiarıdır ki, onun enginlik ve vüs'atini, küre-i arz üzerinde bir başka mekân ve bir başka cemaatte bulup göstermek mümkün değildir. Kâbe, o derin mânâ ve kudsiyetiyle, ta Hz. Âdem ve onun yaratılışından önceki zamanlara gidip dayanan.. ve daha sonra Hz. İbrahim'le bilmem kaçıncı kez ortaya çıkarılıp îmar edilen, millet-i İbrahimiye ile irtibatlı, Hakikat-ı Ahmediye'nin amânın bağrında eşi, Nûr-u Muhammedî aleyhisselâmın dölyatağı ve bütün semavî dinlerin kıblegâhı, eşsiz öyle bir tevhid ocağıdır ki, bu hususiyetleriyle ona denk, Allah evi denebilecek ikinci bir bina yoktur.

Her yıl, yüz binlerce insan, Allah'a karşı kulluk sorumluluklarını yerine getirmek için, Hakk'a en yakın olacakları bir zaman diliminde, bir zirve mekânda, eda edecekleri ibadetlerin menfezleriyle duygularını, düşüncelerini soluklar.. ahd ü peymanlarını yeniler.. günahlarından arınır.. birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlar ve hatırlatır.. içtimaî, iktisadî, idarî ve siyasî işlerini, her yanıyla Hakk'a kulluğu çağrıştıran bir ibadet zemininde, kalblerin rikkati, duyguların enginliği ve İslâm şuurunun med vaktinde, bir kere daha gözden geçirip pekiştirir; sonra da yepyeni bir güç, yepyeni bir azim, yepyeni bir şevkle ülkelerine dönerler.

Hepimiz hacca, biraz da, ruh ve duygularımızın kirlenmiş olması

mülâhazasıyla gider ve o güne kadar tanımadığımız farklı bir kapıdan, ayrı bir mânâ âlemine açılıyor gibi yola revân olur ve geçeceğimiz yollara sıralanmış şeâiri bir bir görür, duyar, enginliklerine iner.. ve ulu dağların mehabeti içinde gözümüzü, gönlümüzü dolduran bunca İslâm alâmeti karşısında, daha yolda iken Kâbe ve haccetme ruhunun perde perde sıcak ve derin esintilerini duymaya başlarız. Sonra da, gidip ta en son noktaya ulaşıncaya kadar, otobüs kanepelerinde, tren kompartımanlarında, gemi kamaralarında, uçak koltuklarında, otel odalarında, misafir salonlarında, hatta çarşı ve pazarda hep o sımsıcak meltemlerin tesirini hissederiz. Bu vasıtalara, bu yollara ne kadar alışmış ve ne kadar kanıksamış olursak olalım; vasıtasına göre, saatler, günler ve haftalar süren bu mavi, bu ruhanî, bu âhenkli, bu vâridâtlı yolculuktan bir kurbet, bir vuslat, bir güzellik, bir şiir hatta bir romantizm banyosu ala ala, ruhlarımıza, asıl kaynağından gelen gücü kazandırmış, gönüllerimizi itminan arzusuyla şahlandırmış ve hususî bir âlemin namzedi olmuş gibi kendimizi, bütün bu büyülü güzelliklere ulaştıracak sırlı bir kapının önünde sanırız. Bu kudsî yolculuk ve yol mülâhazası, her zaman his dünyamıza öyle esbap üstü bir duyuş ve bir seziş kabiliyeti bahşeder ki; bazen neşeyle tüten, bazen murâkabe ve muhasebe duygusuyla buruklaşan bir ruh hâletiyle, âdeta kendimizi ahiretin koridorlarında yürüyormuşçasına hep tedbirli ve temkinli hissederiz.

Kâbe; bakış zaviyesini iyi belirlemiş olanlara göre, boynu ötelere uzanmış, bir bize, bir de sonsuzluğa bakan; yer yer sevinen, zaman zaman da kederlenen için için bir hâli olduğu hissini uyarır. Binlerce ve binlerce senenin tecrübe, vakar ve ciddiyetini taşıyan ve daha çok da bir insan yüzüne benzeteceğimiz onun dış cephesini görünce, edası ve endamıyla bize bir şeyler anlatmak istediğini, harimini açıp bize:

"Gel ey aşık ki, mahremsin
Bura mahrem makamıdır
Seni ehl-i vefa gördüm"

dediğini duyar gibi oluruz.

Kâbe; konumu itibarıyla, evimizin en mutena köşesinde, en hâkim bir sedir üzerinde oturup evlatlarının, torunlarının neşelerini paylaşan, elemlerini ruhunda yaşayan bir anne görünümündedir. Bulunduğu yerden çevresini temâşâ eder; yer yer acılarla burkulur, zaman zaman da inşirahla çevresine tebessümler yağdırır. İnsan, beldelerin anasına yaslanmış bu binaların anası çevresinde dönmeye başlayınca şefkatle kucaklandığını, sevgiyle koklandığını duyar gibi

olur. Tavafta hemen herkes kendini, annesinin elinden sımsıkı tutmuş koşan bir çocuk gibi hafif, güvenli ve şevkli hisseder. Evet insan, o binler ve yüz binler içinde, uhrevî düşüncelerle onun etrafında pervaz ederken, âdeta Allah'a doğru yürüyormuşçasına şevk u târâbla coşar ve kendinden geçer. Vücudunun yarısından çoğu açık, urbası omuzlarında *"remel"* yapıp zıplayarak yürürken her zaman telaşlı, endişeli; fakat bir o kadar da ümitli ve çelik çavak bir yol alışın heyecanını yaşar. Dünya hesabına bu salınmışlık, bu rahatlık ve romantizm, mübarek evin çevresindekilere tarifi imkânsız büyülü bir derinlik, bir hayal ve bir melâl aşılar. İnsan, o uhrevî kalabalığın ukba buudlu görüntüsü karşısında, daha tavafa girmeden o ilâhî harimin münzevî sükût ve şiirini duyar gibi olur. Her zaman kendini Kâbe'nin çevresinde bu dönme büyüsüne kaptıran derin ruhlar, dönerken kim bilir, ne mahrem kapıların önünden geçer.. ne bilinmez tokmaklara dokunur ve ne sihirli panjurlar aralarlar ötelere.! Öyle ki, bu eski fakat eskimemiş binanın çevresinde, her an yepyeni duygularla coşup dönerken, tahayyüllerimizde açılan menfezlerden gönüllerimize akan vâridâta, sinelerimizde çakan ışıklara ve ruhlarımızı uçuran sırra şaşarız. Her adım atışımızda, sırlı bir kapı açılacakmış da, bizi içeriye çağıracaklarmış gibi bir hisle hareket eder, keyfiyetini bilemediğimiz bir zevke doğru kaydığımızı sanır ve kalbimizin heyecanla attığını hissederiz. O esnâda bulunduğumuz yerden, Kâbe'nin gönüllerimize sinmiş olanca büyüklüğünün, derinliğinin, büyüsünün canlanıp köpürdüğünü tepeden tırnağa her yanımızda duyar ve ürpeririz.

Bu mülâhazaları bazen, bir kısım gerçek sebeplere dayandırarak izah etmek mümkün olsa da, çok defa kriterlerimizi, takdirlerimizi aşan vâridât ve sünuhat karşısında sessiz kalırız. Zira Kâbe ve çevresi, maddî şartları ve dış aksesuarı itibarıyla bir şeyler ifade etse de, muhtevası kapalı, mânâları buğulu, üslûbu da uhrevî olduğundan herkes onun anlattıklarını anlamayabilir. Oysaki, avam-havas, cahil-âlim, genç-yetişkin herkesin mutlaka ondan anladığı ama çok defa ifade edemediği bir sürü şey vardır.

Kâbe, hepimizde ürperti hâsıl eden mehîb dağ ve tepeler arasında daha çok filizlenmiş bir nilüfere benzemesinin yanında, içinde varlığın esrârını taşıyan bir sır fanusu, Sidretü'l-Müntehâ'nın izdüşümü veya gökler ötesi âlemlerin usâresinden meydana gelmiş bir kristal gibidir. İnsan o sır fanusunun çevresinde şuuruyla döndüğü sürece, akıp dışarıya sızan dünya kadar gizli şeyler hissettiği gibi, zaman zaman da, Sidretü'l-Müntehâ'ya kilitli bu prizmadan gökler ötesi âlemleri de temâşâ eder.

Evet, hemen herkes, onun harimine sığınır sığınmaz, zaten ruhlarında mevcut olan his ve düşünce enginliğinde daha bir derinleşerek Kâbe'yi, kendi varlıklarını ve Cenâb-ı Hakk'ın matmah-ı nazarı bu iki unsurun birbirleriyle münasebetlerini düşüne düşüne, içlerine açılan bir kısım sırlı kapılardan geçerek, o güne kadar tanımadıkları en mahrem dünyalara açılırlar. Elbette ki bu duyuş ve bu seziş, bu mânâ ve bu ruh ancak, sağlam bir iman, mükemmel bir İslâmî hayat ve tastamam bir ihlas ve yakîn birleşiminden hâsıl olacaktır. Yoksa, mücerret kalıpların hissesi kalıpların çerçevesine bağlı kalacaktır.

Kâbe'deki bu derinlik ve bu zenginlik sayesinde oradaki hemen her şey, diğer zamanlarda olduğunun üstünde, hac duygusuyla renklenince, bir başka ihtişam, bir başka mehabetle tüllenir.. tüllenir de insan onun büyüsüne kapılarak, âdeta ışıktan bir helezonla, vuslata tırmanıyor gibi döne döne yükselir ve özündeki bir cazibeyle gider Mâbuduna ulaşır. Bu noktaya ulaşan ruhun eda ettiği tavaf namazı aynı şükür secdesi, içtiği zemzem de Cennet kevseri veya vuslat şarabı olur.

Kâbe'nin çevresindeki tavafı, tasavvufî ifadesiyle, daha çok, mübarek bir duygu, bir düşünce etrafında ve kendi içimizde derinleşme hedefli bir seyahatin ifadesi sayılan *"seyr fillâh"*a benzetecek olursak, sa'y mahallindeki gelip-gitmeleri, halktan Hakk'a, Hak'tan da halka urûc ve nüzûlün unvanı olan *"seyr ilâllah"*, *"seyr minâllah"* mânâlarıyla yorumlamak muvafık olur zannederim. Evet, Safâ-Merve arasındaki gelip-gitmelerde işte böyle bir mülâhaza ve bu mülâhazadan kaynaklanan bir derin his ve arzu tufanı yaşanır.

İnsan mes'âda (sa'y mahalli) hep bir koşup aramanın, bir medet dileme ve imdat etmenin kültürünü, şiirini, mûsıkîsini, vuslat ve *"dâüssıla"*sını yaşar. Orada önemli bir şeyin peşine düşülmüş gibi, takipler aralıksız devam eder. Aranan şey zuhur edeceği âna kadar da gelip gitmeler sürer durur. O yolda rastlanılan her iz ve emare insanın heyecanını bir kat daha artırır.. ve sineler:

"Bak şu gedânın hâline
Bend olmuş zülfün teline
Parmağı aşkın balına
Bandıkça bandım bir su ver." (Gedâî)

der ve Kâbe'nin çevresinde olduğu gibi hem koşar hem de içine matkaplar salarak, Beytullah'ın çevresindeki enfüsî derinleşmeye mukabil, burada, bir hatt-ı müstakîm üzerinde gelip gider; peygamberâne his ve duygularla,

başkaları için yaşama, başkaları için gülme ve ağlama, hatta başkaları uğrunda ölme cehdiyle gerilir.. telaşlı fakat hesaplı, endişeli ama ümitli; semanın altın ışıkları altında, hac mevsiminin mavimtrak saatleri içinde; yeni bir vuslatın heyecanı ve henüz aradığını tam bulamamış olmanın tahassürüyle koşar-âheste yürür, tepeye tırmanır, oradan aşağı iner ve yolda olmanın bütün kararsızlıklarıyla çırpınır durur. Bazen, mes'âda koşan insanların, daha çok bir nehrin akışına benzeyen çağıltılarına karışarak, karışıp bir koro şivesiyle hislerini dile getirerek.. bazen de hiçbir şey ve hiçbir kimse görmüyor olma ruh hâletiyle, tek başına sa'y ediyormuşçasına, gözünde Hz. Hacer'in silueti, elinde gönül kâsesi ve dilinde:

İste peykânın gönül hecrinde, şevkim sâkin et,
Susuzum bir kez bu sahrada benim'çün âre su!

....

Bîm-i dûzah nar-ı gam salmış dil-i sûzânıma.
Var ümidim ebr-i ihsanın sepe ol nâre su" (Fuzûlî)

sözleri, göklerden gelip alevlerini söndürecek bir rahmet bekler.. ve ruhunu yakan kendi ateşiyle beraber, intizarın bitmeyen hasretiyle de kavrulur durur. Bazen mes'âda, ötelerden kopup gelen bir meltemin serinliği duyulsa da, genelde orada hep şevk buudlu bir hüzün, ümit ve recâ televvünlü bir aşk ızdırabı yaşanır.

Mes'âda çok defa, hakikatler hayale karışır ve çevredeki insanlar bazen sükûtun derinliğiyle, bazen de çığlık çığlık hıçkırışlarıyla, kâh mizana sürükleniyor gibi, kâh kevsere koşuyor gibi zevk ve tasa ikilisiyle yer yer yutkunur, zaman zaman da rahat bir nefes alır.. ve geliş-gidişlerine, iniş-çıkışlarına devam ederler. Orada saat ve dakikalar o kadar nazlıdır ki, mutlaka iltifat ve alâka isterler. Yoksa hiç var olmamışlar gibi iz bırakmadan eriyip giderler.

Günler bayrama doğru kaydıkça, metaf, zemzem ve mes'â gizli bir gurbet ve hasret duygusuyla lacivertleşir.. Kâbe, bize araladığı pencerelerin panjurlarını yavaş yavaş indirir.. ve her hâdise ile fâniliğini anlayan insan, buradan göçme zamanı geldiğinde ayrılması icap ettiği gibi, bir gün mutlaka dünyadan da ayrılacağını düşünür ve kendi içine, kendi husûsî dünyasına çekilerek âdeta bir ruhî inzivaya bürünür.

Ama henüz her şey bitmemiştir; Hakk'a yürüyen bu insanları bekleyen hâlâ

upuzun bir yolculuk var. İnanılmaz tılsımı ve baş döndüren füsunuyla güzergâhı kesmiş duran *"Mina"* onları bekliyor.. gök kapılarının gıcırtılarının duyulduğu *"Arafat"* onları gözlüyor.. *"Müzdelife"*, onlara mini bir şeb-i arûs yaşatmadan salıvereceğe benzemiyor.. daha ileride teslimiyetlerini soluklayıp akl-ı meâşlarını taşa tutacakları yerler gelecek ve Allah'a nefislerinin fidyelerini sunup, kendi duygu dünyalarında beraatlerinin bayramını yaşayacak; sonra da, Kâbe'de, kâbe-i kalblerine yönelerek, Hak'tan yine Hakk'a, urûc ve nüzûllerini noktalayarak *"fenâ fillâh"* ve *"bekâ billâh"* tedailerinin ilhamlarıyla tâli'lerine tebessümler yağdıracaklar.

Postunu fedakârlık iklimine sermiş bulunan Mina, o büyüleyen parıltılarıyla, şiirini ta Müzdelife'nin tepelerine duyurur.. onun içine girmek ister.. hatta onu da aşarak ötelerdeki Arafat'ı selamlar.. selamlar ve yirmi dört saatlik misafirlerine referans verir.. ve bu bir günlük konuklarını Arafat'a emanet eder.

Bence Mina, fedakârlıkla şefkatin, emre itaatteki inceliği kavramakla muhabbetin tüllendiği arzda semavî bir kuşak ve sımsıcak bir kucaktır. Mina, âdeta bir teslimiyet kovanı ve bir hasbîlik yuvası gibidir. Eski hâli itibarıyla tamamen, şimdiki durumu itibarıyla da kısmen, hemen herkesin, evsiz-barksız, yurtsuz-yuvasız birkaç günlüğüne ikamet ettiği Mina, öyle sırlı bir yerdir ki, ukbaya bütün bütün kapalı olmayan her gönül, o dağlar ve vadiler arasındaki âramgâhta neler hisseder neler..! Bizler Mina'yı, her yanıyla, ruhumuzla öyle kaynaşmış ve bütünleşmiş buluruz ki; onun, âdeta kalbimizde attığını, damarlarımızda aktığını ve âsâbımızda yaşadığını duyar gibi oluruz. Öyle ki, oraya daha adım atar atmaz, onun, ruhumuzla kucaklaştığını, –Allah Resûlü'ne ilk kucak açılan yer olması itibarıyla da üzerinde durulabilir– bize ötelere açılan yolları işaret ettiğini ve bizi tamamladığını, hatta gelip duygu dünyamıza karıştığını hisseder ve bir ölçüde hepimiz Minalaşırız.

Biz Mina'da hazırlıklarımızı yapıp ruhumuzun kanatlandırılmasıyla uğraşırken, *"Arafat"* bir baştan bir başa gelin odaları gibi süslenir ve bağrını gelip konacak, gerilip ötelere açılacak misafirleri için tıpkı bir liman, bir meydan, bir rampa gibi hazırlar, açar.. ve ona bir dâüssıla tutkusuyla koşan Hak konuklarını beklemeye koyulur.. yeni bir imkân, yeni bir devran mülâhazasıyla coşkun Hak konuklarını.

Arafat'ın öyle bir nuranîliği ve orada yaşanan zamanın öyle bir derinliği vardır ki, o hazîrede bir kere bulunma bahtiyarlığına ermiş bir ruh, gayri hiçbir zaman bütün bütün mahvolmaz ve kat'iyen dünyevîler gibi ölmez. Ömrünün

birkaç saatini Arafat'ta geçirmiş olanlar, bütün bir ömür boyu güller gibi açar durur ve asla solmazlar. Onun şefkatli, aşklı, şiirli dakikaları, hep bir sabah güneşi gibi gönül gözlerimizde ışıldar durur.. ve her yanında açık-kapalı aşkla bilenmiş, bülbül gibi şakıyan, şakıyıp kalblerinin en mahrem noktalarında petekleşmiş bulunan imanlarını, irfanlarını, muhabbetlerini ve cezb u incizaplarını haykıran insanların çığlıkları kulaklarımızda tın tın öter ve ötelere müştak gönüllerimizi coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, bizi, en inanılmaz, en erişilmez lezzetlere çeker.. en olgun, en doyurucu vâridâtla hislerimizi şahlandırır.. görmüş geçirmiş varlıkların istiğnalarına benzer şekilde gözlerimize bir büyü çalar ve bizleri özlerimizin içindeki zenginliklerde dolaştırır.

Arafat'ta, sabahlar da gurûblar da hep derinlik soluklar ve ihtimal ki, en yüksek şairlerin bile terennüm edemeyeceği nüktelerini kalblerimize boşaltır; bize varlığımızın gayeleri adına neler ve neler fısıldarlar. Bence, ruhun uhrevîleşip incelmesi için insan hiç olmazsa ömründe bir kere Arafatlaşmalı, Arafat'ı yaşamalı ve Arafat'ın tulû' ve gurûbunu oksijen gibi ciğerlerine çekmelidir.

Arafat'ta insan, duanın, yakarışın, iç çekiş ve iç döküşün en ürperticilerine şahit olur. Hele ikindi sonrasına doğru, biraz da buruksu veda havasıyla eda edilen dualar, daha bir derinlikle tüllenir, sesler, soluklar, gökler ötesi meleklerin çığlıklarını hatırlatan bir enginlik ve duruluğa ulaşır. İnsan, Arafat düzlüğünde yükselen âh u efgânı duydukça, seslerdeki uhrevîlik, ebedî saadet ümidinin hâsıl ettiği rikkat, şefkat ve recâ ile gençleştiğini, ebedîleştiğini, büyük bir açılışa geçtiğini ve genişlediğini sanır. Hele, güneş gurûba kapanıp da, kararan ufukların her yana buğu buğu veda duyguları saldığı dakikalarda ümitlerin cisimleşip içimize aktığını, şuurlarımızın Arafat vâridâtıyla aydınlandığını ve tıpkı rüya âlemlerinde olduğu gibi, kalıplarımızdan sıyrılıp, bir kısım mânevî anlaşılmazlıklara açıldığımızı.. Arafat gibi çığlık çığlığa inlediğimizi.. batan güneşle beraber eriyip gittiğimizi.. kulaklarımıza çarpan âh u efgân gibi birer feryat hâline geldiğimizi.. kuşlar gibi hafifleyip bir tür kanatlandığımızı.. mahiyet değiştirip birer mânevî varlığa inkılap ettiğimizi sanır ve hayretler içinde, olduğumuz yerde kalakalırız.

Arafat, insanların bütün bir gün, melek mevkibleri arasında dolaşıp durduğu, otururken-kalkarken sürekli semavîlik solukladığı, Hak rahmetinin sağanak sağanak gönüllerimize boşaldığı ve hâdiselerin hep ümit televvünlü cereyan

ettiği bir rahmet yamacı ve hesap endişeli bir Arasat meydanıdır. Dünyaya ait her şeyden sıyrılmış ve soyunmuş insanlar, hesap, terazi, mizan endişesi ve rahmet ümidiyle hep hayaletler gibi dolaşırlar onun düzlüklerinde. Affolacaklarını umar, kurtuluşa ereceklerinin hülyalarını yaşar ve bu bir tek g ü n ü , senelerin vâridâtını elde edebilecek şekilde değerlendirirler.. değerlendirirler ama, yine de bir başka yerde dua edip yakarışa geçmeleri lâzım geldiğini de söküp kafalarından atamazlar.

Atmalarına gerek de yok, zira birkaç adım ötede bağrını açmış Müzdelife onları bekliyor. Vicdanlarımızdan, Müzdelife'nin bizi beklediği mesajını alır almaz, içinde bulunduğumuz ışıklardan ve ümitle bize tebessüm eden Arafat'tan ayrılır, rükûa nispetle secde seviyesinde Allah'a yakın olmanın unvanı sayılan Müzdelife'ye yürürüz.. sonsuza, mekânsızlığa, ebediyete ve Allah'a yürüdüğümüz gibi Müzdelife'ye yürürüz. Tamamlanmaya yüz tutmuş mehtabın, dağ-dere, vadi-yamaç her yanı aydınlatan ışıklarla cilveleştiği bir mübarek mekânda ve göklerin yere indiği, arzın semavîleştiği duyguları içinde, kendimizi, orada, Hakk'a ulaştıran ayrı bir rıhtım, ayrı bir liman ve ayrı bir rampada buluruz. Kâbe'den beri değişmeyen halleriyle, göklerin pırıl pırıl çehresinin, hacıların simalarındaki akislerini, Allah'a yönelmiş yalvaran bu sadık bendelerin seslerini bedenlerimizde, ruhlarımızda, gözlerimizde ve gönüllerimizde duyarak ötelerde dolaşıyor gibi öteleşir, meleklerle ve melekûtla hemhâl olur uhrevîleşir ve kendimizi bütün bütün rahmetin enginliklerine salarız.

İbn Abbas, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, Arafat'ta ümmeti adına sarih olarak elde edemediği önemli bir reçete ve beraati Müzdelife'de elde ettiğini söyler. Gönlüm bu tespitin yüzde yüz doğru olmasını ne kadar arzu ederdi..! Eğer, Hz. İbn Abbas'ın dediği gibi ise, başların secdeye varmışlığı ölçüsünde insanları Allah'a yaklaştıran Müzdelife, bir başka feryâd u figân, bir başka âh u zâr ister..

Müzdelife'nin hemen her yanında, lambalardan akseden ışıklarla, hacıların parıldayan yüzleri, buğulu bakışları ve heyecanla çarpan sineleri, sadece gecesiyle tanıdığımız o mübarek sahaya, büyüleyen ayrı bir güzellik katar. Hele gece ilerleyince her yanı daha derin bir esrar bürür. Bir kısım kimseler ertesi günkü zor vazifeleri için dinlenirken, sabaha kadar el pençe divan duran insanlar da vardır. Sesini sinesine çekip duygularıyla tıpkı bir mızrap gibi gönlünden gönül ehline nağmeler dinleten bu engin ruhlar kim bilir neler

düşünür, neler söyler ve içlerinden neler geçirirler..! Kalb sesleri her zaman kendilerini aşan bir seviyede cereyan eder ve meleklerin soluklarıyla at başıdır. Kalbini dinleyen ve kalbiyle konuşan bu zaman üstü insanlar, şimdi seslendirdikleri bu gönül bestelerinin yanında, daha önce, ondan da önce, duygu mızrabıyla gönül telleri üzerinde duyurup duymaya çalıştıkları ne kadar nağme varsa, hepsini bir koro gibi birden duyar, birden dinler ve geçmişlerini bu günle beraber bir zevk zemzemesi hâlinde yudumlarlar.

Ufuklarda şafak emareleri tüllenmeye başlayınca, bir gün önce Arafat'ta yaşanan ses-soluk, his-heyecan katlanarak bütünüyle Müzdelife'ye akar.. akar ve tan yeri bir sürü his, bir sürü iniltiye karışarak ağarır. Namaz dışı Hakk'a yönelişler, namaz içi teveccühler.. ve namazın içine akıp kunutlaşan dualar her biri Hakk'a yakınlığın ayrı bir buudu olarak keyfiyetler üstü bir derinlikte eda edilirler.

Bazen dört bir yanımızı saran ve bütün duygularımızı okşayan bir ipek urba gibi.. bazen ümitlerimize fer ve acılarımıza tesellibahş olan semavî eller gibi.. bazen ocaklar misali yanan sinelerimize su serpen birer tulumba gibi.. bazen ruhlarımıza en yüce hakikati duyurup gönüllerimize ürpertiler salan ezanlar gibi.. bazen yıkılmış, dağılmış eski dünyamızın parçalarını bir araya getirerek, özümüzden, ebediyetimizden, dünyamızdan, ukbamızdan öyle mânâlar duyururlar ki, kendimizi yeniden keşfediyor, özümüzü daha yakından tanıyor, dünyaya farklı bir zaviyeden uyanıyor, ukbayı da ayrı bir yakınlık, ayrı bir netlik içinde görüyor gibi oluruz.

Bu yalvarış ve yakarışlar, güneş ışınları yeni bir günün müjdesiyle ufukta belireceği âna kadar da devam eder. Güneş doğarken de, âdeta o âna kadar secdede olan başlar, bir başka yakınlığa ulaşmak için yeniden *"şedd-i rihâl"* eder ve yollara koyulurlar. Şimdi, önümüzde daha önce de uğrayıp, vadi vadi selâm durup geçtiğimiz Mina var. Safvete ermiş kalblerin, düz mantığa zimam vurup ruhun eline teslim edecekleri Mina.. teslimiyete ermiş gönüllerin inkıyatlarını ortaya koyacakları Mina.. Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e, ondan da insan nev'inin Şeref Yıldızı'na kadar binlerin, yüz binlerin akıl ve mantıklarını gemleyip muhakemelerini kalble irtibatlandırdıkları Mina.. nihayet bütün bunlardan sonra, şeytanı taşlarken nefislerimizin de paylarını aldıkları, ayrıca ibadetin esası sayılan taabbüdîliğin maşerî vicdan tarafından temsil edildiği Mina... Ve şeytan taşlamanın yanında daha neler neler yapılır orada.. kurban, tıraş, hac esvabından soyunma.. ve yol boyu derinleştirilen konsantrasyondan

sonra tam bir metafizik gerilimle eda edilen farz tavaf bunlardan sadece birkaçı..

Hac yolcusu, evinden ayrıldığı andan itibaren, yol boyu, nefis ve enaniyeti hesabına iplik iplik çözülür; kalbî ve ruhî hayatı adına da bir dantela gibi ibrişim ibrişim örülür. Evet, insan bu ışıktan yolculuğunda en eski fakat eskimeyen, en ezelî ama taptaze gerçeklerle tanışır ve hâlleşir.. ve hiçbir zaman unutamayacağı edalara ulaşır. Hele, yapılan işin şuurunda olanlar için bu arzî fakat semavî yolculuk, ihtiva ettiği vâridât ve hatıralarla daha bir derinleşir ve ebediyet gamzetmeye başlar.. başlar ve güya semanın renkleri, hacıların sesleri gelir hülyalarımıza dolar, ruhlarımızı sarar ve ömür boyu gönül gözlerimizde tüllenir durur.

Dünyada, Kâbe ve çevresi kadar, biraz hüzünlü de olsa, ama mutlaka füsunlu daha cazip bir başka yer göstermek mümkün değildir. İnsan, onun hariminde her zaman efsanevî bir güzelliğe şahit olur ve her şeyi en olgun, en tatlı bir meyve gibi koparır, yer. Oralara yüz sürme tâli'liliğini paylaşan ruhlar, ebediyen başka bir ibadet mahalli arama vehminden kurtulurlar.. ve oraların öteler buudlu cazibesini ömürlerinin gurûbuna kadar da asla unutmazlar.

1 Âl-i İmrân sûresi, 3/97.

Namaz

Namaz mü'minin miracı, miraç yolunda ışığı-burağı.. yollardaki inanmış gönüllerin sefinesi-peyki-uçağı.. kurbet ve vuslat yolcusunun ötelere en yakın karargâhı, en son otağı, gaye ile hemhudut en büyük vesilelerden biridir.

Kıyamet gününde, ak alınlı, aydın bakışlı, secde ve abdest uzuvlarındaki emarelerle öndekilerden de önde; elleri, yüzleri tertemiz, vicdanları göktekilerin iç âlemleri kadar nezih olmanın yolu da yine namaz ve namaz öncesi amellerden geçer. Aynı zamanda, Allah'a yakınlığın ayrı bir unvanı da sayılan ve çok farklı derinlikleri bulunan bu namaz ibadetine, kulluk düşüncesine kilitlenip ömrünü Hak karşısında geçirme mânâsına *"ribat"* da diyebiliriz.

Abdest –ileride müstakillen ele alıp işleme düşüncesi mahfuz– namaz yolunda ilk tembih ve en birinci hazırlık; ezan ise –o da müstakillen anlatılmalı– ikinci uyarı ve önemli bir *"metafizik gerilim"* yoludur. Abdestle, bedeni nâpâk şeylerden ve sezildik-sezilmedik menfîliklerden arınan insan, ezanla vicdan ve tasavvurlarını dinler.. ilk kılacağı namazla da özündeki sesi-soluğu bulmaya çalışır.. ve ancak cemaatle gerçekleştirilebilecek büyük hareketin startını beklemeye koyulur.

İnsanı, arşiyeler gibi döndüre döndüre sonsuzluğun semalarında dolaştıran ve götürüp ta melekler âlemine ulaştıran miraç enginlikli bu mübarek ibadet, günde beş defa kendimizi içine salıp yıkanacağımız bir çay gibidir ki, her dalışımızda bizi hatalarımızdan bir kere daha arındırır; alır ummana taşır ve sürekli başlangıçla son arasında dolaştırır ki, bu da buudlarımız dışında bir uhrevîleşme ve ebedîleşme temrinatı demektir.

Namazla, gece-gündüz sırlı bir taksime tâbi tutulur. Hayat, ibadet eksenli bir zaman anlayışına göre tanzim edilir.. ve bu sayede davranışlarımızın, Hak murâkabesi altında hüsnü cereyanı sağlanır.. derken, ibadet dışı hareketlerimiz de, ibadet halini alır.. ibadet rengine bürünür.. ve yeryüzündeki fâni hayatımız göklerdekilerin rengiyle tüllenmeye başlar.

Dünyevî gürültüler veya umumî sükût içinden ezanın taşacağı an; saatlerin ibreleri, güneşin yer değiştirmesi, cami çevresindeki sesin-soluğun çoğalması, her yanda ebediyet heyecanının yaşanması, müezzinlerin gırtlak kontrolü ve hoparlörlerin hırıltılı-gürültülü sesleriyle belli olunca, sinelerde sessiz sessiz konuşmalar, henüz uykudan yeni kalkmış insanların dağınıklığı içinde

sayıklamalar, dünya-ukba arası bir berzah yaşanıyor gibi buudlarımızı aşan sözler duyulmaya başlar.. ayrıca, düşüncelerin yeni bir mecra arayış manevraları ve henüz namaza girilmediği halde, namaz yolu mülâhazasıyla daha bir sürü his ortaya çıkar.. dünya kadar şey mırıldanılır.. biraz sonra gerçekleştirilmesi planlanan ibadet adına metafizik gerilim ve konsantrasyon aranır.. ve bütün ruhî melekelerle kıvama erilmeye çalışılır.

Mescide doğru yürüyüş, yol mülâhazası, abdestle gerçekleştirilen ilk gerilim ve akordasyon hep birer kıvama erme cehdi sayılabilir. Ezan, âdeta harem dairesine alınma daveti, ruhumuzun derinliklerinde bizi konsantrasyona hazırlayan ledünnî bir ses ve duygularımız üzerine inip-kalkan bir mızrap gibidir. Her gün tekerrür ettiğinden kulaklarımız ona alışmış olsa da, düz mantığımız ona karşı bir kanıksama hissetse de, ezan, her zaman ötelerle aramızdaki tepelerin arkasından tıpkı bir ay gibi birdenbire zuhur eder.. yıldırımlar gibi gürler ve bir anda arzî olan nazarlarımızı semaya çevirir.. ve derken her yanda şadırvanlar gibi ince ince çağlayan, şelaleler gibi ihtişamla coşan yepyeni ilâhî bir fasıl başlar.. ve başlar-başlamaz da ruhlarımıza dünyanın en enfes, en çarpıcı ve en diriltici mûsıkîsini boşaltır. Onunla da kalmaz, bizi çağrışımların atlas iklimine çeker ve gönüllerimize aydınlık çağların büyülerini fısıldar. Zaman üstülüğe açık hayallerimizi, tarihin değişik dönemeçlerinde kaybettiğimiz şeyleri bulup, getirip iade etmekle coşturur.. ve her defasında bize taptaze bir demet ses, bir demet şiir, bir demet âhenk bahşeder. Biz, ezanı her zaman, bir mûsıkî banyosu alıyormuşçasına bütün benliğimizle duyar ve her duyuşumuzda, bilemediğimiz bir büyü ile bir başka tat, bir başka letafet, bir başka hazza uyanırız. Bu duyuş ve bu seziş çok defa bizde, bir sihirli helezonla göklere doğru yükseliyor veya bir balonla çok yukarıda dolaşıyormuşuz gibi bir his uyarır. Hele bir de ezan, usûlüne uygun ve vicdanın sesi, soluğu olarak icra ediliyorsa.. göklerin nura gark olduğu, ruh-i revan-ı Muhammedî'nin şehbal açtığı ve lisan-ı Ahmedî'nin arz u semayı çınlattığı ezan dakikaları ne nurlu ve hislidir! İnsan o dakikalarda ruhunun derinliklerine inip vicdanını dinleyebilse, ne keşfedilmedik mânâların içine aktığını ve kendi derinliklerinde ne çağrışımların kaynaştığını duyacaktır!

Her zaman kendini yenileyip kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla taze kalabilen canlı vicdanlar, her ezan vaktinde, onun ilk gökten indiği dönemin halâvet ve taravetini duyar ve minarelerden yükselen sesin içinde peygamberlerin çağrılarını dinlerler.. gönlünde meleklerin tekbir, tehlil, şehadet korosuna erer..

ve âdeta Cibril'in dirilten nefeslerini, İsrafil'in hayat veren soluklarını duyar gibi olurlar.

Ezanla, namaz dışı gerilim ve doyum tamamlanınca, henüz farzla gerçek kurbet enginliklerine açılmadan evvel, ılgıt ılgıt ilâhî rahmet esintilerinin ruhları kuşatma faslı sayılan ilk nafile namaz ve kametle, o dakikaya kadar adım adım derinleştirilen konsantrasyon bir kere daha kontrol edilir; nihâî huzura ait teveccüh ve temkin bir kere daha gözden geçirilir ve miraca yürünüyor gibi namaza yürünür. O âna kadar gönlümüze çarpan, insanî yanlarımızı alarma geçiren ve bizi ebedî mihrabımıza yönlendiren ses, söz ve davranışlar, vicdan tellerinde hakiki gönül nağmeleri bulabilmek için bir akort ameliyesi gibidir. İbadette asıl ses ise, o biricik mihrap karşısında, duygu, düşünce birliğine ulaşmış ve bir imam arkasında el pençe divan durmuş; eğilip saygı ve hürmetini ifade eden, kalkıp Hak karşısında temenna duran; yerlere kapanıp baş ve ayaklarını aynı noktada birleştirerek Allah'a yürüyen cemaatin müşterek davranışlarıyla başlar. Bizler cemaat şuurunu vicdanlarımızda duyduğumuz ölçüde, peygamberlerle yaşanmış aydınlık çağların bütün güzellik ve cümbüşünü de duyuyor ve hissediyor gibi oluruz.

Evet, namazın göklerdeki âhengiyle bütünleşmiş olanlar için imamın arkasındaki her hareket, her söz, insanoğlu için yitik Cennet adına bir hasret ve bir dâüssıla sesi verir, bir ümit ve bir vuslat duygusuyla tüllenir. Kendini, namazın miraç buudlu havasına salan hemen herkes için o, Cennet dönemlerimizin ve ötedeki Cennetlerin nazlı, hülyalı günlerinin fecir tepelerine benzer. Bizler, his dünyamızın vüs'ati ölçüsünde, her namaza duruşumuzda, Cennet güzelliklerinden ta bizim altın çağlarımıza uzanan bütün bir ışık kuşağının safvetini, sükûtunu yudumlar ve neşeyle gerininiz. Bu sayede, dünyanın bin bir dağdağasıyla dağınıklığa uğramış zihinlerimiz toparlanır.. ruhlarımız cismaniyetin kasvetli atmosferinden sıyrılır ve gönül dünyamız bir kere daha vuslat mülâhazasıyla köpürür. Her namaz vakti ve her farz edasında olmasa bile, ruh ve gönül erleri hiç olmazsa her gün birkaç kez, ezel ve ebed arası gelir gider.. sık sık geçmişi geleceği birden düşünce menşurundan geçirir.. ve geçmiş gibi görünen zamanın altın dilimlerini, geleceğin ümitle tüllenen yemyeşil zümrüt tepeleriyle bir arada temâşâ eder.. ve başkalarının yaşadıkları hayatla bizim ömürlerimizi aynı anda duyar ve yaşar, kevser yudumluyor gibi içinde bin bir lezzet ve mutluluğun hatıralarını bulur. Tıpkı rüyalarda olduğu gibi mesafeleri aşar.. zaman üstü âlemlerde dolaşır..

fevkalâdeliklerin bütün zevklerini duyar.. duygudan duyguya, fikirden fikire geçer.. her ânı, ayrı bir mârifet, ayrı bir muhabbet ve ayrı bir zevk tufanı içinde geçirir. (Bu mülâhazalar irfan ufku bu noktaya ulaşanlar içindir.)

Hele bir de ruh ve gönül namazlaşınca, artık bu nuranî keyfiyet evirir çevirir, her zamanki amelimizin yerine kendi âhengini, kendi şiirini ve kendi semavîliğini getirir ikame eder.

Günde birkaç defa, düşünce ve hülyalarımızı besleyen namaza ait sırlı ve sihirli hareketler, her zaman bizi mâverâîliğe taşıyabilecek bir yol, bir menfez bulur ve gönüllerimize:

"Mekânım lâ mekân oldu
Bu cismim cümle cân oldu
Nazar-ı Hakk ayân oldu
Özüm mest-i likâ gördüm" (Nesîmî)

dedirtir.. ve böylece ibadet, gönüllerde gizlenen, gizlenip kenzen bilinen o ezelî güzellik ve bütün vâridâtların kaynağını, buudlara sığmayan derinlikleriyle bir kere daha fâş eder. Bu itibarladır ki, namazın içinde açıktan açığa bilinen ve net olarak görünen hususlardan daha çok, azamet ve heybet buğulu, kemmiyet ve keyfiyetleri aşan bir his tufanı ve bir duygu anaforu yaşanır. Namazda, hep söylenemez şeyler beyan ufkumuzu sarar.. ifadesi imkânsız hisler ruhumuza garip bir mûsıkî fısıldar.. gündelik lisana sığmayan engin duyuşlar, düşünüşler benliğimizi işgal eder.. ve maddî aklın, mücerret mantığın sınırlarını aşan gaybubet renkli bir fetanet, peygamber çizgisindeki meâdî bir düşüncenin kapılarını aralar. Bu açıdan da diyebiliriz ki, kulun namazdan daha büyük bir ibadeti ve namaz içinde köpüren tasavvur ve tahayyüllerden daha sıhhatli ve engin bir hali yoktur.

İnsan ruhunun, duyuş ve sezişleriyle şuhud ve vücudu aşıp gayb noktasına ulaştığı namaz ufku, onu duyan ruhların bütün hasretlerini, hicranlarını ve dâüssılalarını söyler. Aynı zamanda kalbin itminanını, insanî duyguların revh u reyhanını, varlığın ezelî serencâmesini, yıldızların yeryüzünü temâşâsını, göklerin sırlarını, ukbanın ışıklarını, Cennetin yamaçlarını, yamaçlarda salınan ağaçlarını, ağaçların altında her zaman çağlayan ırmaklarını söyler.. rükünleriyle söyler, içindeki Kur'ân'la söyler, dualarla söyler; söyler ve söylediklerini yepyeni bir eda ve üslupla ruhlarımıza kevserler içiriyor gibi tekrarlar...

Kıyamdan sonra, kulluğa kilitli bu sadık bendeler, saf ruhlarının heyecanlarını, müstakîm düşüncelerinin ra'şelerini bir kere de rükû kürsüsünden haykırmak isterler. Azamet ve ceberudun, rahmet ve lütfun halitasından hâsıl olan bir duyguyla ve heybete bürünmüş bir eda içinde âdeta bir asâ gibi bükülürler.. bükülür ve iliklerine kadar işleyen bir kulluk şuuruyla hep ilâhî azameti mırıldanır ve bir kısım gök sakinlerinin Allah'a yöneliş üslupları sayılan rükû ile *"Hazîratü'l-Kuds"*ün kapılarını zorlar ve o kapıların aralanması ölçüsünde kendi ruhî âlemlerinin derinliklerine kavuşurlar. Hacda ve başka yolculuklarda, tepelere tırmanılması, tepelerin aşılıp düzlüklere varılması tekbir, tehlil fasıllarıyla seslendirildiği gibi, namaz unvanı altında ruhun miraç yolculuğu da, bir bölümden diğer bölüme geçişte hep aynı mübarek duygu ve düşüncelerle ve hep aynı mübarek kelimelerle ifade edilir. Hemen her rükünde, Allah'a karşı saygılı olmayı en iyi şekilde dile getirmek üzere söylenilen tekbirlerle, tahmidlerle ve bu kelimelerin çağrıştırdığı mülâhazalarla yüce divanın kapı tokmaklarına dokunulur; sonra da, bir eşref saati en mükemmel şekilde değerlendirme dikkat, teyakkuz ve temkiniyle beklemeye geçilir; geçilir ve avını bekleyen bir kedi hassasiyeti, bir örümcek sabrıyla ilâhî vâridât ve tecelliler avlanmaya çalışılır.

Namazda rükû, kıyamdan bir adım daha ileride üzerimize nefehâtını salar, ruhlarımıza hayattan daha güzel, cismanî zevklerden daha enfes ve bu sınırlı dünyada gerçekleştirilmesi imkânsız bir rüyadan, hem de tasavvur edemeyeceğimiz ölçüde bir rüyadan neler neler fısıldar. Gönüllerimize, istediğimiz, beklediğimiz nesnelerin ötesinde zümrütten günler, saatler ve dakikalar vaad eder. Zaten, hepimiz biraz da ümitlerimizin, mefkûrelerimizin, hülyalarımızın, beklentilerimizin çocukları değil miyiz? Hemen hepimiz, bugünkü tersliklerle hırpalanıp da gerçeğe uyanınca, içinde bulunduğumuz zamanı aşar ve ileride elde edeceğimiz hayat ve saadetin ümidiyle *"gelecek zaman"* der ve tebessümlerle Cennet'in yamaçlarını süzeriz.

Rükû, Hak karşısında iki büklüm olma mânâsındaki buuduyla, bütün kaddi bükülmüşlerden bir ses alır; yer yer *"Rabbim bana zarar dokundu."*,[1] zaman zaman da *"Dağınıklık ve tasamı sadece Sana açıyorum."*[2] der ve bize hayat ırmağından bir çağlayış, Yusuf ilinden de bir gömlek kokusu duyurur.. duyurur, hep hakikatlerin ötesinden gelecek hârikulâdeliklerin zuhur edeceği neşesiyle bizleri coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, benliğimizden fışkıran bir hamd ü senâ tufanıyla belimizi doğrultur ve O'na, bir ara fasıl minneti daha sunarız. Bu

kısacık ayakta duruş, ilkinden farklı ve ayrı bir Hakk'a yürüme limanıdır. Bu nurlu limanda kıyamı, kıraati, rükû tesbihlerini bir kere daha gönlümüzün derinliklerinden geçirir; hislerimizin sınırsızlığını, hayallerimizin sonsuzluğunu bu kısacık tevakkuf içine sıkıştırarak duymaya çalışır; bütün his gücümüzü vâridât avlamak üzere seferber eder ve yakaladığımız *"kenz-i mahfî"* tayflarıyla kendimizi daha engin ve kurbet renkli bir yeni duyuş çağlayanına salıveririz. Namazı rükûda duyup kıyamda dinleyenlerin nasıl bir haz ve lezzete erdiklerini, nasıl bir haşyet ve saygıyla kıvrandıklarını, nasıl bir ümitle gerilip nasıl bir korkuyla ürperdiklerini kestirmek zordur. Bu duyuş, bu dinleyiş, vuslata atılan adımların en ciddilerinden ilki, secde de bunun ikincisidir.

Secde, namazın içindeki mevhibe ve vâridâtın şükür zemini, erimiş gönüllerin kulluk kalıbına tam olarak döküldükleri mehabet potası, dualarla Hakk'ın kabulü ortasında iki nokta arasındaki doğru çizgi ve bulunup bilinecek, bilinip sevilecek Zât'a karşı duyguların, düşüncelerin visal koyu ve buluşma arsasıdır. Bizler, gerçek konumu içinde secdeyi duyup dinledikçe, imandan, İslâm'dan, ihsandan süzülmüş bir usârenin, namazlarımızın kıyam, rükû ve kavmesinden geçerek gönüllerimizin zümrüt tepelerine aktığını hissederiz.

Secdede baş ve ayaklarımızı aynı noktada birleştirerek yusyuvarlak hâle gelir; bir yay gibi gerilir; bir ses, bir soluk olur inler ve ümitlerimizin ameller önündeki her şeye yeten enginliğini, rahmetin her şeye sebkat eden öndeliğini imanımızla birleştirir, bütünleştirir; bir ucu dünyada bir ucu ukbada âdeta bir gökkuşağına benzeyen bu alâim-i sema altından geçmek suretiyle tâli'imizi değiştirmeye çalışırız.

İnsan, secdedeki duyuş ve sezişlerin kendisini yükseltmiş bulunduğu bahtının zirvesinden bakıp gerçeği temâşâ ettiği bu noktada, kalbinin dilini kullanarak, hislerinin bütün kelimelerini ortaya dökerek, dünyayı biraz ahirete doğru yönlendirip, öteleri de biraz ruh dünyasının içine aksettirerek kulluğunun destanını okuyor gibi bir mazhariyeti duyabilir, yaşayabilir.

Evet onun, kulluk şuuruyla coşan duaları, Allah'ın rahmet ve lütuf çağlayanlarıyla karşılaşıp birbirinin içine akıp da dua ve icabet buluşunca, duygularımız Cennet hayatı gibi güzel, vuslat gibi engin çağlamaya başlar. Anlayanlar için bu güzelliklerin tadı o kadar keskin, şivesi o kadar büyüleyicidir ki, onu bir kere duyup yaşayanlar bu nimetlere ve nimet sahibine nasıl şükredeceklerini bilemezler.

Başı yerde ve ışıktan bir helezonla en ulaşılmaz zirvelere tırmanıp ve semavî

seyahatle Hakk'a yakınlığı derinleştiren bir kurbet eri, *"Hazîratü'l-Kuds"*e ermiş olma his, şuur ve mahmurluğuyla vuslatını bir başka buudla daha da renklendirmek üzere Hakk'a tazim ve tekrimini arz ederek saygıyla başını kaldırır ve huzurda bulunmanın bütün âdâbıyla *"et-tahiyyat..."* diyerek vecde gelir; artık bir yeryüzü varlığı değilmişçesine tabiatüstü bir hal, bir mânâ ve bir büyüye bürünür.

Öyle ki, bu engin hazlarla coşan namaz kahramanı, doyma bilmeyen bir hisle, kemmiyet ve keyfiyet sınırlarının üstünde, niyetle derinleştirip sonsuzlaştırdığı; yakîniyle Hak'la irtibatlandırıp hulûsuyla ebedîleştirdiği mal, can ve bütün ilâhî mevhibeler adına Hakk'a karşı minnet borcunu edaya yönelir; gönlünün bütün duyarlılığıyla Allah'ı anar ve inler.. Nebi'yi yâd eder, içi inşirahla dolar.. kendisiyle aynı mutluluğu paylaşan insanları düşünür, hayır dualarıyla gürler.. ve tekbirlerle başlattığı bu miraç yolculuğunu, dinin temeli sayılan şehadetlerle noktalar...

Namaza alışmış ve onunla beslenen insanlar, ona hiçbir zaman doymazlar. Doymak şöyle dursun, her namaz bitiminde *"Daha yok mu?"* der, nafileden nafileye koşar; duhâ ile güneş gibi yükselir, evvâbinle gidip kurbet tokmağına dokunur, teheccüdle berzah karanlıklarına ışıklar gönderir, ömürlerini âdeta ibadet atkıları üzerinde bir dantela gibi örmeye çalışır ve kat'iyen içinde yaşadıkları nurlardan, ruhlarını saran mânâlardan ayrılmak istemezler.. istemezler ve hep ibadetin vaad ettiği güzelliklere koşarlar.

1 Enbiyâ sûresi, 21/83.

2 Yûsuf sûresi, 12/86.

Sürat Çağı veya Tekarub-i Zaman

Bu asrın bir sürat asrı olduğunda şüphe yok. Böyle sürat yörüngeli bir dünyanın, hemen her yanıyla çok değişik şeyler getirdiği veya vaad ettiği de bir gerçek. Bir zümre için refah, mutluluk, rahat ve rehavet.. herkes için tasarı ve aksiyon arasındaki sürenin daralması, mesafelerin büzülmesi, hızla hedefe ulaşılabilmesi veya beklenmedik şekilde bunun engellenmesi.. birdenbire harplerin zuhuru ve uzlaşmaların gerçekleşmesi.. işte süratle gelenler! Kim bilir belki de ileride hâdiselerin ışık hızıyla cereyan ettiği bir dünya ile tanışacağız; tasavvur ve tahayyüllerimizi aşan böyle bir dünyanın vâridâtı ve tehditleri kurgu bilimlerin mevzuu olsa da hakka ve adalete teslim olmamış bir hızdan, insanlar ürpermeli.!

Sürat, mekânın var oluşuyla başladı ve insanın yaratılmasıyla da idrak edildi. İlk defa insanoğlunun ayağında tanıdığımız ve tanıştığımız sürat, daha sonra onun beyin ve muhakemesine sıçrayarak gelişmesini ve genişlemesini hep artırarak, şimdilerin muhakkak ve geleceğin baş döndürücü muhtemel hızına doğru yürüdü.

Evet, sürat önce insan ayağı, ehlîleştirilen hayvanların sırtı, tekerlekli arabalar, derken pedallı ve motorlu vasıtalara uğrayarak geldi, modern makinelerin sırtına binerek yoluna devam etti. O bugün, bütün hızıyla mesafeleri fethetme veya sıfırlamaya doğru koşuyor. Zaten, ses ve görüntü nakli, cisimlerin intikalinin fersah fersah önünde.

Süratteki bu gelişme, aynı zamanda beraberinde bir kısım kolaylık, rahatlık ve konforu da getirdi. Hatta zaman zaman bunların süratin önüne geçtikleri de oldu. Bu kabil dengesiz gelişmelerin, gerçek insanî değerler adına zararı mı oldu, yararı mı? Bu husus ileride, teknolojik gelişmelerle, maddî-mânevî insanî değerlerin yer ve konumları mukayese edileceği daha farklı bir platformda ele alınabilir.

Çağımız itibarıyla süratin en baş döndürücüsünü elektrikle ve ışıkla tanıdık. Öyle ki bir taraftan, otobüsler, gemiler, trenler, uçaklarla ve bir yakın gelecek itibarıyla feza gemileri, mekikler ve peykler sayesinde en uzak yerlere intikal etmek için, belki birkaç saat, belki de birkaç dakika yetebilecek. Diğer taraftan da, evimizde istirahat ederken, gelişen teknoloji ve telekomünikasyon sayesinde –bir kere düğmeye dokunma kolaylığı içinde ses, görüntü, renk hatta kokuların nakledilmesiyle– süratin en büyüleyicileriyle tanışacağımız ve

görülmedik bir tekarub-i zaman ve mekân yaşayacağımız günler çok uzak olmasa gerek. Evet, bir bir eski harikaların âdileşeceği, yenilerin de çok uzun ömürlü olmayacağı, hatta kullandığımız âlât u edevatın tamirine yetişemeyeceğimiz o garip gelecek pek yakındır.

Öyle anlaşılıyor ki, dün insanoğlunun, zaman ve mesafelere karşı ayağıyla, atıyla, arabasıyla elde ettiği başarılar, hâlihazırdaki seyr u seyahat vasıtaları ve geleceğin peykleri, feza gemileri veya çok ileri telekomünikasyon teknolojisi sayesinde şimdilerde düşünemeyeceğimiz bir hıza ulaşarak devam edecek ve bir sürü rahatlatıcı şeyin yanında bir sürü de problem getirecek. Gerçi bilimin araştırmalarını, ilmin tespitlerini ve medeniyetin harikalarını takdir etmemek mümkün değil. Ama acaba, onca gayret ve onca emekle insan beyni ve kâinat kitabı hallaç edilerek sağlanılan bugünkü sürat, süratten daha önemli gayelerin emrine verilebilmiş midir? Her gün daha da sıkıştırılarak bir köy hâline getirilen mekân, büzüştürülüp sıfırlaştırılmaya çalışılan zaman, hedefine ulaşamayan ve hep onun gerisinde kalan gayesiz bir hızın elinde esir ise, böyle bir süratin insana ne yararı olacaktır ki? Kâinâtın en ücrâ köşelerine ulaşma, bütün eşya ve varlığı hallaç etme, dünyayı köyümüz ve mahallemiz gibi tanıma, en gizli şeylere dahi nigehbân olma, insanî değerlerimiz, insanî ihtiyaçlarımız ve insanî arzularımızın önünde ise, başkalarının millî, vatanî ve ailevî mahremiyetlerine muttali olma veya millî, vatanî ve ailevî mahremiyetlerimizin başkaları tarafından görülüp bilinmesini gerçekleştiren böyle bir çılgın gelişme dünya çapında bir rezalet değil de ya nedir?

Şimdi, eğer sürat lizâtihî değil de, hedef ve neticeleri itibarıyla matlupsa, acaba bugün insanımız, otobüs, tren, transatlantik ve ses süratini aşan uçaklarla, insanî değerleri adına gerçekleştirmeyi planladıkları hedeflere, emellere ulaşabilmişler midir? Ulaşabilmişler midir ki, biz de daha şimdiden kurgu bilimlerle referansını aldığımız gerçek tekarub-i zaman ve mekânı bir gaye-i hayal ve bir ideal olarak bekleyelim? Bu soruyu müspet olarak cevaplamamız oldukça zordur. Zira, şimdilerde sürat, onunla hedeflenen gayenin çok gerilerinde bulunmakta...

Bir dünya düşünün ki o dünyada taksiler, otobüsler, trenler, yatlar, transatlantikler, uçaklar, bir oraya, bir buraya, gayesiz, idealsiz, hesapsız, kalbî, ruhî hayata kapalı ve akıbet mülâhazasından mahrum bir kısım serâzad gönülleri, tıpkı eşya taşıyor gibi alıp götürüyor, indirip-bindiriyor.. veya bu insanlar teknolojik imkânları, lunaparklardaki çakırkeyf çocukların

kullandıkları gibi kullanıyorlar.. rica ederim böyle bir sürat veya sürat teknolojisi ne işe yarar?

Sürat, vakit kazanmak ve az zamanda pek çok iş yapmak, pek çok yere ulaşmak için ise, kazanılan vakit, ortaya konan iş ve ulaşılan yerler, süratin ötesinde daha önemli gayeler için değilse, Yunus'un ifadesiyle her şey bir kuru emek sayılmaz mı.?

Evet, eğer sürat için belirlenmiş bir gaye ve o gayeyi gerçekleştirmeye matuf bir plan yoksa, kazanılan bütün zamanlar, bütün cehdler, bir mânâda boşa akan çaylar, boşluğa kayan yıldırımlar ve çöle dökülen yağmurlar gibi olmaz mı? Günümüzde, hayatın gaye ve hedeflerinden habersiz bir kısım sürat taraftarları, birkaç saat içinde atmosferin dışına çıkan, birkaç dakika veya birkaç saniye içinde ses, söz ve görüntülerimizi binlerce kilometre ötelere ulaştıran, ya da binlerce kilometre öteden bize ses, söz ve görüntü taşıyan bir sistemin işleyişi karşısında, bu muazzam sistemin arkasındaki gaye, mânâ ve neticeleri düşünecekleri yerde, çobanlar gibi sadece hıza hayranlık duyarak, onu, vaad ettiği bütün yararlardan tecrit edip kendi içinde yorumlamakla yetiniyorlar. Oysaki sürat, sürat olarak sırf bir fizikî hâdisedir; gaye ve hedefleri düşünülmeden ele alındığında da ne terakki ve medeniyetin esası, ne de insanî değerlere götüren bir vesiledir. İnsanoğlu kendi ayaklarıyla yürüdüğü ya da atının, devesinin sırtında yol aldığı dönemlerde mesut ve medenî olabilmiştir. Aksine, bazı zamanlar itibarıyla da o, dünya kadar maddî ve teknik imkânlara rağmen, kan görmüş, kanlı kâbuslar yaşamış, bilhassa günümüzde olduğu gibi, kan kusmuş ve kanlı delilerin elinde, ölürken bile insanca ölememiştir.

Sürat, hiçbir zaman insanoğlunun en birinci ihtiyacı olmadı. İnsanlar onu, aradıkları şeylere ulaşmak için istediler. İnsan-oğlunun mutlak mânâda sürat aradığını veya sürat karşısında olduğunu vehmedenler, gelişen seyr u sefer vasıtalarına veya modern muhabere, muvâsala imkânlarına taraftar olma, ya da aleyhinde bulunma gibi tuhaflıklara girdiler. Bu insanlar arasında, sürati ve onun elemanlarını göklere çıkarıp putlaştıranlar, teknolojik gelişmeleri takdis ederek onları her şey sayanlar olduğu gibi, hedefsiz, gayesiz bir süratin abesiyetini, modern imkânlara düşmanlık şeklinde ifade edenler de oldu. Aslında, her iki zümre de, sürate takılıp kalıyor ve onu mücerret olarak yorumluyorlardı.

Sürat, gayesini aşmamalı, hep onun gerisinde kalmalıdır. Evet sürat, insanı, insanî hedeflere yönlendirici olduğu, bu hedefleri gerçekleştirebildiği,

beraberinde huzur ve mutluluk da getirdiği, hasretleri dindirip hicranları sona erdirdiği, vakit fevt etmeden her arızanın üzerine yürüyüp dünyadaki umumî âhenge ve devletler arası muvazeneye hizmet ettiği, dünyevî-uhrevî problemlerin çözümüne katkıda bulunduğu, ilmî araştırma ve ilmî tespitleri hızlandırdığı ölçüde mübeccel ve mukaddes ise de, bunlardan tecrid edilip tek başına kaldığı zaman, bizim için mânâsız bir kuruntudan farkı yoktur.

Gaye ve hedefle alâkalı böyle bir düşünce tarzı, aynı zamanda bizimle başkaları arasındaki farkı da göstererek, sürati bir fantezi olmaktan çıkarıp yüksek bir mefkûre hâline getirir ve ideal ruhların sabah-akşam heceleyip durdukları engin bir muhtevaya ulaştırır.

Hülyalarımdaki Yarınlar

İnsanoğlu, zaman üstü mahiyeti itibarıyla içinde bulunduğu zaman dilimini idrak edip yaşadığı gibi, geçmiş devirleri ve gelecek zamanları da duyup yaşayabilir. Bugün hem içinde bulunduğumuz zamanın dar hendesesine sıkışıp kalmayı istemeyişimizden, hem de geleceğin, hayallerimizdeki çerçeveye göre şekillenip gerçekleşmesini temin edecek olan bir sürü iç ve dış dinamiklerin mevcudiyetinden, ruhlarımızın enginliklerinde zaman üstü duygularımızı harekete geçirerek, bir yandan geçmiş zamanlara hulûl yollarını araştırırken diğer yandan da hep mutlu yarınların hülyalarıyla yaşarız.. imanın, ümidin, azmin rehberliğinde; bilgi birikimi, kültür ve sağlam bir mânâ köküne dayanma sayesinde mutlu yarınların hülyalarıyla.

Biz, geçmişimizin feyzine, bereketine, maddî-mânevî zenginliğine inandığımız gibi, aydınlık geleceğin enginlik ve zenginliğine de o kadar inanmışızdır ki, daha şimdiden onun pırıl pırıl ruhefzâ iklimini, masmavi atmosferini, her yanda tüllenen büyüleyici güzelliklerini ve bu güzel dünyayı temsil eden ruh ve mânâ nesillerinin seslerini, sözlerini, edalarını, üslûplarını görüyor gibi oluruz. Öyle ki, geçmiş zamanları ve eski insanları tahayyül edip, içinde bulunduğumuz aynı atmosferi onlarla paylaştığımız gibi, geleceği de maddî-mânevî bütün elemanları ve farklı insanlarıyla âdeta yanı başımızda hisseder ve onları selamlarız.

İşte bu mülâhaza ve bu duygularla gözlerimi yummuş, iman, ümit ve hayallerimin resmedip belirlediği çerçevede, geleceği insanî değerlerin katlanıp derinleştiği, duyguların bütünüyle uhrevîleştiği, bedenin, aynı ruhî değerleri paylaştığı ve öteden beri his dünyamızda arayageldiğimiz *"Yitirilmiş Cennet"*in tasavvurlarımızı aşan, en nadide parçalarından meydana getirilmiş, zamanın enfes bir altın dilimini gönül gözlerimle temâşâ ediyor ve onun vâridâtının gelip gelip hülyalarıma, rüyalarıma aktığını duyar gibi oluyorum.. duyar gibi oluyorum da, o dönemin tâli'li insanlarını, engin inanç, engin tevekkül ve engin teslimiyetleri sayesinde, ömürlerini mânevî haz ve lezzetlerin en büyüleyici atmosferinde sürdürürken, bu engin haz ve bu lezzetlerin biricik sahipleriymiş gibi, kalblerinin hep iyilik ve güzellikle attığını, gözlerinin hoşgörü ve müsamaha düşüncesiyle açılıp kapandığını, dünyayı tıpkı bir Cennet gibi duyup yaşadıklarını ve hemen her zaman kendi duygularında olduğu kadar bütün gönüllerden, hatta topyekün varlığın içinden en rengin bir şiiri

dinlediklerini daha şimdiden tasavvur edebiliyor, ümitlerimin medlerinde onlarla beraber saadetlerin en enginlerini paylaşıyor ve gelecek nesillerin tâli'lerine tebessümler yağdırıyorum.

Evet, tıpkı geçmişin günleri ve geceleri gibi hissî, tatlı, rengin ve zengin olacağı ümidini beslediğim aydınlık yarınlar, o ince ve mavi havasıyla ne zaman gözlerimin önünde tüllense, hayal dünyama Saadet Asrı'nın boyasını çalar; gönlüme o dönemin ışıklarının rengini ve umumî havasının mülâyemetini, afv u safhının enginliğini, müsamaha ve diyaloğunun sıcaklığını boşaltır ve bana iç içe mutluluk rüyaları yaşatır. Öyle ki, ümit ve iman dünyamda tüllenen bu yeni baharın genç tenli, uzun boylu masmavi günlerinin içinde hayat, hülyalarıma o kadar yumuşak, o kadar sıcak ve o kadar renkli boşalır ki, her zaman onda Cennetlerin tasavvurlar üstü derinliklerini duyar gibi olurum.. olur ve bütün varlıkla kucaklaşır, bütün canlıları şefkatle selâmlar, bütün insanları muhabbetle bağrıma basar ve kendi kendime: *"Yaratan'ın kâinatları var etmedeki gayesi de bu olsa gerek."* derim.

Evet geçmişten suyu, geçmişten havası ve altın çağların kanaviçesi üzerinde örgülenen bu dünyada, hoyratlık, kabalık, hırs, tûl-i emel, münakaşa, cidal, hıyanet, ihanet, yalan, gadir, zulüm, irtikâp, ihtilas yoktur. Bu dünyada civanmertlik, incelik, dirilme azmi, yaşama sevgisi, mülâyemet ve diyalog, hakka karşı saygılı olma, emanet duygusu, vefa hissi, doğruluk ruhu, adalet ve istikamet düşüncesi vardır. Bu dünyanın insanları hakikî mânâdaki kin, nefret ve kavgayı lügatlerinden söküp atmış; hayatlarını sevgi, yumuşaklık ve insanlarla münasebet üzerine kurmuşlardır. Onlar çevrelerindeki insanları oldukları gibi kabul eder; farklı anlayış, farklı yorum ve farklı davranışları, vuruşma vesilesi görme yerine, düşünce enginliklerini sergileme fırsatı bilerek insanlara insanca yaşamanın varyantlarını gösterirler.

Bu dünyada mev'izeler, Muhammedî ruhun solukları, konferanslar, paneller, varlığın yorumu ve Kur'ân edalı, açık oturumlar ve müzakereler de Mesih enfâslıdır. Yolu böyle bir mev'izenin icra edildiği yere düşen herhangi bir kimse bir hamlede duygularında sahabîleşir. Böyle bir konferans ve panele iştirak etme bahtiyarlığına eren kimse, herkesin ve her şeyin sevgiyle kucaklanması lâzım geldiğini anlar. Böyle bir açık oturumdan nasibini alan kimse de vicdanındaki birleştirici unsurların canlanmasıyla bütün varlığı şefkatle kucaklayabilecek bir enginliğe açılır.

Gözlerimi yummuş, hayatın bir güneş gibi yeniden doğduğunu, dört bir yanın

güzelliklerle ağardığını, al, pembe, sarı çiçeklerin salınıp etrafa gamzeler yağdırdıklarını, papatyaların raksa durup erguvanların lâleden alev aldıklarını, çeşit çeşit güzelliklerle dolgunlaşan umumî hava ve atmosferin gönüllerimizi saadet vaadiyle kapladığını, ruhlarımızda ebed televvünlü engin bir ferahın çağladığını, koyun-kuzu melemesi, kuş cıvıltısı, ağaç sesi, su sesi, yaprak hışırtısı ile dolu, anne heyecanı ve çocuk neşesi tadındaki bir *"ba'sü ba'del mevt"*in, sevilen çehrelerdeki gibi büyülü ve tesirli, seven gönüllerdeki gibi dolgun, inandırıcı, nazik ve ince tüllenişlerini duyuyor, düşünüyor, zevkten zevke intikal ediyor ve yaşadığım zamanın dar hendesesinden sıyrılarak kendimi bu güzellikler armonisi içine atasım geliyor. Ben atmasam da zaten, emareleri zuhur etmiş o mutlu geleceğin renkli, sıcak, lezzetli ve mavi günleri, hayallerimin menfezlerinden akıp akıp gönlüme boşalıyor, benim oluyor ve bana tasavvurlarımı aşan saadetler vaad ediyor.

Aslında ben ve benim gibi düşünenler, her zaman şanlı geçmişimiz gibi engin ve rengin geleceğimizi de bir temâşâ zevkiyle duymuş, tahayyül etmiş ve her şeyin daha çok gönül diliyle konuştuğu, her tablonun insana dâhiyâne duygular ilham ettiği, her çehre, her söz, her manzaranın gönüllerimizde, insanî duygulara benzeyen emeller ve imanlı hülyalarımızın zenginliğinde arzular uyardığı, uyarıp ötelerle alâkalı gizli fikirlerimizi, mahrem hislerimizi gıcıkladığı ve bizi geçmişimizi hatırlatan renkli rüyalarla kucaklaştırdığı öyle enfes dakikalarda dolaştırır ki, ne zaman onun ruh ve mânâ tüten enginliklerine açılsak, ruhumuzun derinliklerinde uyuklayan bütün hislerimiz şahlanır, coşar ve bize, sınırlı hayatlarımızı aşan ne hudutsuz ne hudutsuz saadetler bahşeder!

Biz hayallerimizde yaşattığımız bu dünyayı her zaman bir mûsikî gibi duyar, bir meşher gibi dopdolu gözlerle temâşâ eder ve hâlihazırdaki durumumuzu da o ebedî güzellikler yolunda bir berzah sayarak, herhangi bir boşluğu atlıyor gibi hep sıçramakla geçiririz. Bu itibarla da, biz hiçbir zaman ciddi bir boşluk yaşamayız; ömürlerimiz, realitelerle tasavvurlarımızın dantelâsı gibi örülür ve biz de hep güzellikten güzelliğe sıçrar dururuz. Bizim dünyamızda hiçbir zaman rahatsız eden gürültü ve ürküten sessizlik duyulmaz; bu dünyada insan hemen her zaman, sükût içinde bir canlılık ve hareket içinde bir sükûnet yaşar. Burada her lahza ayrı bir mülâhazanın tesiriyle ruhun rabıtaları hep kavi, arzular ve emeller dipdiri, görülüp duyulan şeyler de şehrâyinler gibi ruhlara inşirah vericidir. Burada ölüm duygusu ve öteler mülâhazası, gönüller üstüne dokunan sımsıcak bir dudak, ruhun derinliklerinde uyuyan ebediyet arzu ve iştiyakını

coşturan sırlı bir mesaj ve tahayyüllerimize kâse kâse Cennet kevserleri sunan bir sâki gibidir. Başkaları için her şeyin sararıp solduğu, her yanın hazanla ağladığı en kâbuslu dakikalarda biz ömrümüzün en renkli, en içli, en tesirli ve en lezzetli anlarını yaşarız.

Bu dünyada her ses bir başlangıç söyler ve ümitle gönüllerimizi coşturur. Ve yine bu dünyada hayat o kadar bekâ endamlı ve mânâlıdır ki, her an içinde bulunduğumuz zamanın ayrı bir şiirini, ayrı bir mûsıkîsini dinler gibi oluruz.. her zaman ruhun daha bir açılmasına yarayan ve bizi daima en tatlı hülyalarda dolaştıran, dolaştırıp ta iliklerimize kadar bir aşk ve vuslat ihtiyacını duyuran bir büyünün içinde dönüp durduğumuzu sanırız. Şanlı geçmişimiz, bu sihirli rüyanın en sağlam malzemesi, etrafta tüllenen bin bir şafak emaresi de onun en canlı şahididir.

Sitem ve Beklenti

İnsanımız, ümit ve inkisar içinde, gözleri dolu dolu, kendini düzlüğe çıkaracak Heraklit'ler bekliyor. Seneler var ki, bu milletin öz evlatları olan bizler, onun aşk u nefretiyle dopdolu gönüllerimizde, birer çığlığa dönüşen heyecanlarımızı hep haykırmak istiyor; ama bir türlü haykıramıyor ve yutkunuyoruz. Her gün birkaç defa kendimizi var olma hülyalarına salıyor, sürekli yokluğa çarpıyor, her çarpışta da iki büklüm oluyor ve inliyoruz. Biz hepimiz, genç-ihtiyar, tahsilli-tahsilsiz, talebe-hoca, esnaf-memur dünya kadar beklentileri olan aynı kitlenin sağa-sola saçılmış parçaları, yıllardan beri fırtınalar içinde yalpa yapıp duran aynı geminin ızdıraplı yolcuları ve bir türlü ardı-arkası kesilmeyen hâricî-dâhilî baskıların ve amansız, imansız saldırıların ezip ezip geçtiği zamanzedeleriz. Kendimi bildim bileli ömrümüz hep çekiç-örs arasında, duygu ve düşünce hayatımız da balyozlar altında geçti.. yeni bir *"ba'sü ba'del mevt"*le doğrulup kendimize geleceğimiz ve kendimizi yenileyeceğimiz âna kadar da, milletçe bu cendere içinde kıvranıp duracağa benzeriz.

Kendimize gelmemiz, kendimizi yenilememiz gelecekteki varlığımızın ön şartları olsa da, yeni bir tekevvün ve yeni bir âlem için yeni mülâhazalara ihtiyaç olduğu da bir gerçek. Yoksa, düşünce ve tasarılar, plan ve projeler havada kalır. Öyle olduğundan dolayı değil mi ki, pek çoğumuz itibarıyla, senelerden beri hep havanda su dövüyoruz. Rica ederim, onca atıp tutmalara, onca tumturaklı beyanlara rağmen, üslup ve idare tarzında herhangi bir yenilikten söz etmemiz mümkün mü? *"Her problemi çözdük ve çözüyoruz."* iddialarımızın üzerinden bunca yıl geçtiği halde, hâlâ bir kısım millî, içtimaî, idarî ve iktisadî sıkıntılarla kıvrım kıvrımız. Plansızlığımız, yetersizliğimiz, kararsızlığımız itibarıyla, zannediyorum, hâlâ Meşrutiyet yıllarının sisli vadilerinde dolaşıyoruz. Grup ve parti çekişmelerinde hep o bildiğimiz eski inat.. fert ve zümre çıkarlarında yıkılış dönemimizden birkaç kadem daha önde bulunuyoruz. Üst üste bunca falso, bunca fiyaskodan sonra, ciddi bir tevbe ve nedametle, muvakkaten olsun kendi kendimizi kontrol etmemiz gerekmez miydi? Heyhât, ne gezer.! Günlük boğuşma ve basit siyaset oyunlarından başımızı kaldırıp çevremize bakmaya fırsat bulamıyoruz.. dünya, başını almış bir yerlere gidiyor; farkında olan gelsin beri.! İkazları işitmiyor, yanlışlıkları sezemiyor.. idaredeki tereddüt ve kararsızlıklarımızı, yeni bir şeyler yapıyor gibi

göstererek hem kendimizi hem de kitleleri aldatıyoruz.

İç problemlerimiz açısından fevkalâde tutarsız ve yetersiziz; dış hâdiseler karşısında da olabildiğince bir duyarsızlık, hatta vurdumduymazlık içindeyiz. Çevremizde zuhur eden fırsatları değerlendiremiyor, büyüklüğe sıçrama adına elde ettiğimiz avantajlardan yararlanamıyor ve hep o istibdat dönemi kafasıyla, biz usanmış olmasak da dost-düşman herkesi usandıracak şekilde *"gericilik"*, *"yobazlık"*, *"fundamentalizm"* gibi kelimelerle Müslümanlığı ve ehl-i İslâm'ı baskı altına almaya ve karalamaya çalışıyor ve kendi kendimize teselli oluyoruz.

Bunlarla bazı çevreler iğfal edilerek harekete geçirilse de ülkemizi iki adım öteye götürmek mümkün olmayacaktır; şimdiye kadar olmadığı gibi.

Oysaki, herkesin, hususiyle de zirveleri tutanların himmeti, devleti güçlendirmeye ve milleti yükseltmeye matuf olmalıydı.. bize ve herkese düşen de bu idi... Ne var ki, şimdiye kadar olmadı.. ve bir kısım iç ve dış mihraklarca olmasına da fırsat verilmedi. Henüz iş işten geçmiş sayılmaz. Şu anda bile derlenip toparlanmamız ve kaçırılan fırsatları yeniden yakalamamız mümkündür. Ancak, yapacağımız şeyleri bilmemiz, hamiyet ve samimiyetle çalışmamız şarttır.

Bunun için de, evvela milletçe, nereden nereye geldiğimizi, şu anda nerede bulunduğumuzu, hedeflerimizin nelerden ibaret olduğunu gözden geçirmemiz, varlık ve bekâmızın temel dinamikleri üzerinde bir kere daha durmamız, ferdî ve içtimaî rahatsızlıklarımızı tespit edip alternatif çareler üretmemiz lâzım.

Evet, yıllardan beri derlenip toparlanma adına onca gayret etmemize rağmen dün denecek kadar yakın bir tarihte, yerle bir edilip enkaz yığını hâline gelen bir Japonya, bir Almanya, bir Güney Kore ölçüsünde olsun kalkınamadığımızın sebepleri üzerinde mutlaka durulmalı.. son bir-iki asırdan beri künde künde üstüne devrilişimizin esbabı mutlaka araştırılmalıdır. Şimdiye kadar *"Vur abalıya!"* kabilinden bu sebepleri hep dinde, diyanette aradık veya hasımlarımızın bitmeyen husumetine vererek teselli olduk. İç ve dış düşmanlarımızın içimize fitne sokarak bizi birbirimize düşürdükleri, vuruşturdukları muhakkak.. ama din ve diyanet, başını alıp göklerde dolaşanlarda da var. Hem de, temel disiplinleri açısından aklın bedahetiyle çelişen, pozitif düşünceyle çatışan bir din ve diyanet... Hasımlarımıza gelince, onların olmadığı devir ve fitne sokuşturmadıkları millet mi var.? Bence, bunlarda teselli arayacağımıza, bir de dünden bugüne devleti idare edenler

üzerinde durmamız daha isabetli olacaktır.

Evet, bir kısım serkârlarımız itibarıyla dünyada olup-bitenleri görüp değerlendireceğimize, geçmişimizi ve bazı hayatî müesseselerimizi karalamakla bir yere varacağımızı zannettik. Yüz bin defa yazıklar olsun ki, bunca zamandır bu koskoca yanlışı anlayamadık, anlayanlarımız itibarıyla da bir eski siyasinin itiraf ettiği kadar olsun *"Tarihî bir yanılgı içindeymişiz!"* diyerek, erkekçe ve gerçek bir aydın olmanın gereğini yerine getiremedik.

Bizi, şu-bu değil, gaflet, cehalet, sefâhet, batıperestlik ve geçmişimizin bir bayrak gibi şehbal açmasını sağlayan tarihî dinamiklerimizi inkâr batırdı. Hürriyet ve demokrasi nimetlerini –ne ölçüde bir nimetse– birbirimizi didiklemekle değerlendirdik. Hem öyle bir değerlendirdik ki, bu didişmeyi fırsat bilen ve kolumuzu kanadımızı kıran can alıcı hasımlarımızı bile göremedik.. göremedik ve sürekli hasis ihtiraslar peşinde olduk ve birbirimizi didikledik durduk. Değişik milletleri, belli ölçüde yükselten, mutlu eden, hatta ümitlendiren ve şevklerini artıran insanî hak ve hürriyetleri saygısızlığa ve başkalarına tecavüze vesile saydık. İlk mektepteki mini bir talebeden üniversitedeki öğretim görevlisine, sokaktaki hamaldan kuvveti temsil eden zirvedekilere kadar herkes, kendi vazife ve sorumluluğunu bir yana bırakarak siyaset humması yaşamaya başladı. Mekteplerde saf dimağlara siyaset pompalandı. On yaşındaki çocuklardan, hayızdan-nifastan kesilmiş acûze-i şemtâlara kadar herkes kendini diplomasiye saldı! Bu yanlış telakki ve çerçevesi belirlenememiş siyaset mülâhazasıyla fertler ve toplum defaatle nifak ve şikakla sarsıldı.. kitleler şaşkına döndü ve devlet zaafa uğratıldı. Altı asırdan beri hamâsî kahramanlıklarıyla destanlara mevzu olan bir kısım güç kaynakları bile bu levsiyattan nasiplerini aldılar.

Evet, bazı hayatî müesseseler için AIDS ölçüsünde tehlikeli sayılan siyasî ihtiraslar, vatan ve ülke bölünmezliğine, din ve devlet düşüncesine kilitli olması gereken toplumun, o can damarı mesabesindeki birimlere dahi sirayet etti; etti ve başlarını döndürdü, bakışlarını bulandırdı ve iç kaymasına uğrattı. Bu arada, başı çekenlerin pek çoğu *"devletin parası deniz..."* mülâhazasıyla hareket ederek millete, can alıcı hasımlarından çekmediklerini çektirdiler. Öyle ki, hiç beklenmedik kimseler bile çalıp çırpmaya başladı ve hiç umulmadık zatlar gırtlaklarına kadar bu levsiyata girdiler. Hatta bir kısım fırsat ve imkânları elde eden idareciler, bu masum, masum olduğu kadar da sarsık, bu mübarek, mübarek olduğu kadar da istismara açık milletin yaralarını

saracakları yerde, onun kurumuş damarlarındaki kanı emebilme yollarını araştırdılar.

Bütün bu olumsuz durumları başkası değil biz hazırladık. Milletimize, ızdırapların en utandırıcılarını biz çektirdik.. ve çektiriyoruz da. Öyle ise hem bir sorumluluk, hem de asırlık günahlarımıza kefaret olarak onu kurtaracak, yükseltecek ve devletler arası muvazenedeki eski konumuna ulaştıracak da yine bizim imanla çarpan sinelerimiz, dünyaya açık dimağlarımız, ruh ve mânâ köklerimizdeki rasanet ve çelik pazularımız olmalıdır.

İslâmiyet, geleceğe yürümemiz adına âdeta hayatî bir dinamiktir. Ona sığınma sayesinde önemli bir kuvvet kaynağını elde etmemiz her zaman mümkün olacaktır. dinin o lâhûtî ve sarsılmaz gücü bir kere daha ortaya çıktıktan sonra, böyle bir kaynağa karşı lakayt kalmak tam bir aldanmışlıktır. Hele topyekün bir dünyanın dine yöneldiği bir dönemde böyle bir lâkaydîlik affedilir gibi değildir. Bu mülâhazamızı, *“Dinin Yenilmez Gücü”* başlığı altında başka bir yerde ifade etmeye çalıştığımız için bu faslı da burada noktalamak istiyoruz.

Kolektif Şuur

Milletlerin hayatında en buhranlı dönemler, içtimaî değişim ve yeniden tekevvün aralıklarında görülür. Tıpkı bazı canlıların geçirdiği *"metamorfoz"* hâdisesine benzer şekilde, yenilenme süresince sancılar, sıkıntılar, zincirleme infialler, bazı şeylerin atılıp yeni bazı şeylerin geliştirilmesi gibi... Kitleleri gerilime sevk eden hâdiselerle, toplumda ferdî ve içtimaî bunalımların yaşanması kaçınılmaz olur. Bir de, yapılacak işler, daha önceden denenmiş bir kısım sabiteler esas alınarak yapılmıyorsa, dünya kadar yanlışlıklara girilebilir.. yer yer mantık ve muhakeme hisse yenik düşebilir.. varsa, şöyle böyle uyulması düşünülen planlar, onların dışına çıkılabilir.. ve sığ, küçük projelerin dar çerçevesi içinde umumî âhenk bütün bütün altüst olup, genel tasavvur ve düşüncelerin hilâfına akla hayale gelmedik handikaplarla karşılaşılabilir; dolayısıyla da yığınlar, hatta onları idare edenler, aklî ve mantıkî olmaları gerektiği yerde –günümüzde çokça müşâhede edildiği gibi– hissî hareket ederek yapma kuşağında çeşit çeşit yıkmalara sebebiyet verebilirler.

Milletlerin yeniden yapılanma veya inkılap dönemlerinde, sık sık *"kaderdenk noktalarının"* yaşandığı çokça görülen hâdiselerdendir. Evet, her şey olabilme imkânları söz konusuyken, kitlelerdeki heyecan ve zirvedekilerdeki hırs yüzünden, o âna kadar gerçekleştirilen her şeyin yıkılıp gittiği ve yeniden başa dönüldüğü hiç de az görülen vak'alardan değildir. Bir kere, değişim ve inkılap dönemlerinde, fertler, normal zamanlardaki durumlarından daha farklı bir hâl alır: Belli istikamette hareket eden, bir yerlere varmak isteyen, çevresindeki her şeyi de alıp aynı yöne sürükleyen kitlenin ayrılmaz bir parçası olarak tamamen ferdîlikten sıyrılır ve maşerî bir varlık hâline gelirler. Artık böyle zihnî bir değişiklik geçiren bu insanlar, akıllı-uslu fert mantığıyla değil de, kitle mantığının tesirinde hareket eder ve onun direktifleriyle oturur kalkarlar.

Böyle bir mantık, düşünme-taşınma, bugünü-yarını beraber hesap etme, bütünü-parçayı bir arada görme özellikleriyle her zaman tavsiye edegeldiğimiz *"kolektif şuur"*dan tamamen farklıdır ve ona rağmen bir anlayış ve hareket tarzıdır. Bunlardan birinde his, heyecan ve dolayısıyla da dengesizlik söz konusu olmasına karşılık; diğerinde mantık, muhakeme, disiplin ve temkin esastır. Zahirde, her iki keyfiyet ve davranış tarzı da gelecek adına vaad ettiği

şeyler itibarıyla aynı görünse de, bunlardan birinde, çok defa hareketin özüne ve hedefine ters neticelerin meydana gelmesi kaçınılmaz olmasına mukabil; diğerinde hiçbir zaman o ölçüde falsolar, fiyaskolar bahis mevzuu değildir.

Milletçe, ahlâk ve içtimaî hayatımızın âhenkle yürümesinin yanında varlık ve bekâmızın çok önemli esaslarından biri sayılan *"kolektif şuur"*un ruhu ve temeli dinî karakterimiz ve millî seciyemizdir. Bu açıdan da, kitle hareketlerinde her zaman müşâhede edilen yanlış ve falsolu davranışlara karşılık, kolektif şuurun disiplinli ve temkinli fertlerinin his ve heyecan yüklü hareketleri, onların alelâde zamanlardaki davranışlarına nispeten, değerler üstü değerlere ulaşır ve fevkalâdelikler arz eder.

Her zaman, yüksek mefkûre ve yüce gayeler hedeflenerek gerçekleştirilebilen hamle ve hareketler, fertleri yoğurur, şekillendirir ve birer maşerî varlık hâline getirir. Herhangi bir hareketin planlayıcıları, şayet, hissin önünde akla, heyecanın önünde müşâhede ve tecrübeye değer verir ve projelerini ilâhî mesajın aydınlığında gerçekleştirebilirlerse, çok defa hissî mantıkla hareket eden yığınlar dahi, duygu ve düşünce itibarıyla bu mantık ve muhakeme hareketinin tesirine girip, iş ve icraatlarında tedbir ve temkine ulaşarak, istikamet ve îtidâl insanlarıyla aynı çizgiye gelirler; düşünce ve temkin itibarıyla birkaç kadem önde bulunan seviye insanları da, onlarla aynı his ve heyecanı paylaşarak engin bir harman oluştururlar. Böylece, her zaman fikir ve tedbir insanı olamayanlar dahi, şuur ve idraklerine sızan bu şekildeki bir anlayışı paylaşmak, belli ölçüde kolektif şuur potasında yoğrulmak, hayatî bir mayalanma ve istihaleden geçmek suretiyle ideal bir toplumun fertleri olma seviyesine yükseleceklerdir. Böyle bir süreç içindeki bütün oluşumlar, sırlı bir kısım kuvvetlerin tesirinde meydana geliyor gibi görünse de, aslında bütün bunları hayatî bir menşee ircâ etmek mümkündür. Bu menşe' din ruhuyla beslenmiş millî seciye ve karakterdir. Geçmişten bugüne, bu millî seciye sayesinde milletimizin bütün fertleri aynı duygu ve düşünceyi paylaşmış, aynı mülâhazalarla oturup kalkmış, aynı heyecanları yaşamış, aynı değerlerin kavgasını vermiş ve aynı mefkûreyi gerçekleştirmek için yarışmışlardır.

Evet fertler ve kitleler üzerinde başka faktör ve sâiklerin tesiri olsa da, milletin kendi ruh ve mânâ kökleriyle münasebete geçmesi söz konusu edildiği yerde bunlar çok sönük kalırlar. Millet fertlerinin maddî-mânevî tarihî dinamiklerle alâkası devam ettiği sürece, bu insanlar, tarih şuuruyla sık sık atalarının ruh feveranları içine girerek ve ayniyet ölçüsünde bir misliyetle,

benzeri kahramanlıklar sergiler ve yeni bir düşünce tarzı, yeni bir dünya görüşü ve topyekün dünyanın, içtimaî coğrafyasına müessir olabilecek yepyeni kriterler ortaya koyabilirler. Bu konuda, dünya ile hesaplaşma tarihimiz açısından, Mute'den Kadisiye'ye, Malazgirt'ten Çanakkale'ye; devletler arası muvazenedeki yerimiz itibarıyla da Medine'den Şam'a, Şam'dan Bağdat'a, oradan da İstanbul'a uzanan çizgide dünya kadar misal göstermek mümkündür; ama biz okuyucunun firaset ve tedailer dünyasına güvenerek bu hususu şimdilik noktalayıp geçiyoruz.

Şimdilerde, ülkemiz, bağlı bulunduğumuz dünya ile beraber bir kısım değişim ve dönüşümler sath-ı mâiline girmiş sayılır. Peşi peşine inkılapların yaşanacağı böyle bir geleceğe yürürken, millet ruhunun muhafaza edilmesi, ferdin de kitlenin de tedbir ve temkin eksenli bir anlayışa getirilmesi, yığınları feveran ve provokasyonlara sürükleyecek düşünce, eğilim ve davranışlara meydan verilmemesi, varsa, mevcut tahrik odaklarının üzerine gidilmesi en az irşad ve cihad kadar belki ondan da önemlidir. Duygu ve düşünce itibarıyla, kolayca, sevgiden nefrete, beraberlikten ayrılığa, müşterek hareket etmekten dağınıklık ve başıbozukluğa düşebilecek yığınların, acelecilik ederek veya bir kısım maceracı ruhların tesirinde kalarak hem kendilerini hem de mensup oldukları milleti olumsuzluklara itmelerine kat'iyen fırsat verilmemelidir. Verilmemeli ve nazarlar sürekli Kitap ve Sünnet'in samimi temsilcilerine çevrilmelidir. Vahiy yörüngeli kolektif şuurun da birer aydınlık rüknü sayılan bu insanlarda, nâm u nişan yerine mahviyet, tevazu ve hayalet, hodgamlık yerine diğergamlık, şahsî çıkar mülâhazası yerine toplumun menfaatlerini düşünme esprisi hâkimdir.

Bunlar, toplumun bugünüyle ve yarınıyla o kadar alâka-dardırlar ki; yerinde, düşüncelerini kahramanca haykırmalarına karşılık, zaman zaman *"kuluçka"*, *"folluk"* deyip yumurta ve civcivlere zarar vermemek için tir tir titrer, akla hayale gelmedik tezyiflere, tahkirlere katlanır ve bir *"lâ havle.."* çekerek, köpük köpük magmalar gibi his ve heyecanlarını sinelerine hapseder, sonra da hiçbir şey olmamışçasına yürür giderler. Gerektiğinde güle güle ölüme doğru yürümekten, hayretengiz bir yiğitlikle başkaları için kendilerini feda etmekten ve yine bir itfaiyeci gibi yerinde seve seve kendini ateşlere atmaktan geri durmayan bu hissî ruhlar, yaptıkları her şeyi bir vazife şuuru ve ibadet neşvesiyle yapar.. yapıp ettikleri şeyler karşısında kimseden şükran beklemez.. yardım edilecek kimselerin yardımına vaktinde koşmamayı affedilmez bir

nakîse ve vefasızlık sayar ve tereddüt göstermeden kendilerini sorgularlar.

Bunlar, her zaman ümitle yaşar.. ümitlerine göre idealize ettikleri plan ve projelerini destekleyecek, gerçekleştirecek maddî-mânevî dinamikleri değerlendirmede kusur etmez.. bütün bunlardan sonra da, ihlâsa mazhariyet ve Allah hoşnutluğu dışında hiçbir beklentiye girmez.. hizmetine ve talepsiz sancılarına terettüp eden mükâfat, mevhibe ve vâridâtı da, her zaman ya bir *"istidrâc"*[1] endişesi veya *"tahdîs-i nimet"*[2] mülâhazasıyla hatırlar; korkularını yutkunarak, sevinçlerini de Hakk'a itimadın neşideleri hâline getirip mırıldanarak ifade eder ve hep birer temkin insanı olarak yaşarlar.

Bunlar, aynı zamanda boş birer teslimiyet insanı da değillerdir. Allah'a tevekkül, teslimiyet ve tefvizleriyle beraber, çevrelerinde olup biten hâdiseler karşısında son derece duyarlı; duyarlı oldukları kadar da infiallerinde keskin ve kararlıdırlar. Ne dünyevî işlerinde ne de ahirete ait meselelerde, kat'iyen hislerine takılıp kalmaz.. hamle ve hareketlerini ilâhî emirlerle tartar.. akıl ve mantıklarında beşerî idrak seviyesini gözetir, varlık adına tespitlerini ona göre yapar ve yorumlarlar.. varlığımızın tabiat içindeki yer ve konumunu belirleyerek eşya ve hâdiselerle zıtlaşmayı netice veren davranışlardan sakınır ve hep tekvînî emirlerle uyum içinde kalmaya çalışırlar.

Evet, bizim olacağı ümidini beslediğimiz aydınlık geleceğe emin adımlarla yürüyebilmemiz için, sadece hülâsasını sunacağımız şu hususları çok hayatî kabul ediyoruz:

* Bütün millet, hususiyle de aydınlarımız, geçmişimizle mutlaka barışmalıdır.

* Gelecek adına gerçekleştirmeyi planladığımız her türlü yenilenme ve inkılaplar, tarihî dinamiklerimiz ve mânâ köklerimiz esas alınarak projelendirilmelidir.

* Böyle hayatî bir meseleye kat'iyen politika bulaştırılmamalı ve çıkar mülâhazaları karıştırılmamalıdır.

* Ayrıca, her şeye rağmen, bu istikamette hareket ve hamlelerin bir kısım komplikasyonları da olabileceği endişesiyle hep tedbir ve temkinle yürünmeli; gençlik heyecanı ve maceracıların sorumsuzca davranışlarına meydan verilmemelidir. Hem öyle meydan verilmemelidir ki, onur ve gururlarımızın rencide edilmesi karşısında bile, yüce mefkûremiz hatırına heyecanlarımızın ağzına sabır fermuarları vurulmalı ve diş sıkıp her şeye katlanılmalıdır.

* Yıkmadan önce, yıkılacak şeylerin yerinde nelerin yapılmak istendiği kararlaştırılmalı; sonra varsa, o eski, köhne, geçersiz şeyler yıkılmalıdır. Her zaman *"yıkmak yapmak içindir"* felsefesiyle hareket edilmeli, yıkılacak şeye kazma çalmadan evvel, yapılacak ne ise, mutlaka onun maketi dikilmelidir.

* Yapılacak her işte, karar ve aksiyon, ilim, irfan ve tedbirle beslenmeli; azim ve gayret de, araştırma ve vukufla desteklenmelidir ki, yapmaları yıkmalar takip etmesin.

Şu anda yolların ayrımında ve yine bir *"kaderdenk"* noktasında bulunduğumuzda şüphe yok. Hâl ve konumumuzun nezaketini idrak ederek, içinde bulunduğumuz zaman dilimini, büyük düşünce, büyük plan ve peygamberâne bir azimle değerlendirebilirsek, dünyada her milletten daha fazla olan kaderdenk noktasındaki şansımızı bir ikbal yıldızı hâlinde parlatabiliriz.

Hâlihazırdaki perişaniyetimiz, içtimaî, iktisadî tutarsızlıklarımız, bunların yanında iç ve dış fesat odaklarının sürekli körükledikleri kargaşa; bütün bunları zamanla aşacağımıza inancım tamdır. Sukûtlar hiçbir zaman sürekli olmamış.. hâdiseler hep aynı istikamette cereyan etmemiş.. geceler ebedendâm sürüp gitmemiş; gitmemiş ve zaman gelmiş harabeler yeniden umranlarla tüllenmiş.. hâdiseler dairevî cereyan etmenin cilveleriyle daha önce ağlattıklarını güldürmüş.. geceler gündüzlere yenik düşmüş ve her yan ışıkla kahkaha atmaya başlamıştır.

Düşüş ve doğruluşumuzun daha umumî bir serencâmesi, ayrı bir perspektifle ayrı bir yazının konusu...

1 *İstidrâc:* Allah'ın bir kimsenin, karşılığında ahiretteki azabını artırmak üzere dünyadaki arzu ve isteklerini yerine getirmesi.

2 *Tahdîs-i nimet:* Şükür maksadıyla Hakk'ın nimetlerini ilân.

Dirilmek Bizim de Hakkımız

İnsanoğlu var olduğu günden beri, hep inişlerin esiri, çıkışların da fatihi olagelmiştir. Bu umumî serencâme içinde nebiler ise, sonun hatırlatılması ve başlangıcın muştusuyla, kaderin yollarına su serpmiş ve ilâhî icraata perdedarlık vazifesini eda edegelmişlerdir.

Evet, yer fiziğindeki değişimler gibi, milletler tarihinde de sürekli, dönüşüm *"devr-i dâimler"*i yaşanmış ve her zaman zirveler düşüşlerle noktalanmış, çukurlar da şâhikalarla nefes almıştır. Yani hâdiseler hiçbir zaman aynı çizgide cereyan etmemiş, aksine geceleri gündüzler, kışları da baharlar takip edegelmiş; yer yer bazı milletler, bayramlarla-seyranlarla kucaklaşırken, bazıları da matemlerle, inkisarlarla kıvrım kıvrım yaşamış.. ve zaman gelmiş her şey tersine dönmüş; gülenler ağlamış, ağlayanlar da gülmüş...

Zaten, dünden bugüne hemen her zaman bizde, ümit daha önde, beklentiler ilâhî inayet destekli; yeis ve inkisar ise, birkaç adım geride ve Allah'tan kopuk kalblerin isi-pası olarak bilinegelmiştir. Evet yeis her türlü kemâlâtı engelleyen bir mânia, iradeyi felç eden bir maraz ve insanı boğan bir bataklıktır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân, sürekli talebelerini imana, ümide, azme uyarmış ve her zaman onların gönüllerine diriliş üflemiştir. Şu anda dahi, milletçe, ruhumuzun derinliklerinde bu nefhaları duyar gibiyiz. Bu da mutlaka bir gün bizim de dirileceğimiz demektir.

Gerçi, bir-iki asırdan beri, topyekün millet olarak çözülmelerin, dağılmaların ağında ve sürekli gelgitler yaşadığımız bir gerçek. Ne var ki, aynı durumun, bundan önce de, defaatle yaşandığını tarih söylüyor. Evet eğer, bugün düşmüş veya komaya girmişsek, daha önceleri de kim bilir kaç defa oksijen çadırlarında misafir olmuş, beyin kanamasından geriye dönmüş, ölümle yüz yüze gelip selâmlaşmışızdır.! Kaldı ki bizimle beraber başka toplum ve başka milletler de aynı badireleri atlattı.. aynı ölüm ağlarına girdi-çıktı ve aynı gaileleri hem de yutkuna yutkuna yaşadı. Mazi bir bakıma bu tarihî tekerrürler devr-i dâiminin arenası gibidir.

Doğuda Çin surlarının inşa edildiği, peşi peşine modern şehirlerin kurulduğu, her tarafta engin bir sanat ruhunun soluklandığı; dinin, baştan başa bu dünyayı bugünkü seviye ölçüsünde, hatta ondan da ileri şekillendirdiği, fazilet ve ahlâkın mâbedden sokağa, sokaktan saraya her yerde tedris edilip hayatın bir parçası hâline getirildiği dönemde bugünkü Batı, hâlâ mağaralarda

yaşıyordu ve günümüzdeki Hint fakirleri gibi sürüm sürümdü. Sakyamuni-Buda, brahmanlar arasında tarihi değiştirecek en ciddi yenilenmeleri gerçekleştirirken, Fransa'da hâlâ Triceratoplar yaşıyordu. Bacon Osvald'ın dediği gibi, İsrailoğulları, peygamberleri sayesinde âlemi yeniden şekillendirirken, Londra'nın kurulduğu ormanlarda kurtlar, ayılar serbestçe dolaşıyordu. Bunun gibi, Atina'da, Teb'de, Ninova'da, Babil'de, Karnak'ta şahlanan insan düşüncesi harikadan harikaya koşarken, bugünkü Sorbon'un, Oxford'un, Heildelberg'in bulunduğu dünyada, sanat, edebiyat ve ahlâk kaidelerinin bilinmemesi bir yana, Sokrat'ın, Eflatun'un, Homeros'un ismini bile duyan yoktu.

Hele hele, fert ve yığınların, cehalet, fakr u zaruret ve kısır çekişmelerin pençesinde inim inim inlediği böyle bir vasatta, sıhhatli bir toplumdan, istikbal vaad eden bir devletten bahsetmek ise kat'iyen mümkün değildi.

Miladi onuncu asra doğru, İslâm'ın ilk fatihleri iman, aşk, sanat ruhu, inşa düşüncesi ve nizam heyecanıyla, dünyanın en önemli üç kıt'asında üst üste ilmî, idarî, siyasî, hukukî ve kültürel inkılapları gerçekleştirirken, hatta dört ve beşinci hicrî asırlar itibarıyla çok seneler sonra Batı'ya ışık tutacak bir rönesanstan söz ederken, bugünkü Avrupa, karanlıklar içinde çırpınıp duruyor ve hayvanlarla aynı hayat şartlarını paylaşıyordu ki; aradan asırlar ve asırlar geçtikten sonra o, kendi dünyası itibarıyla bu dönemi her hatırlayışında ona karanlık çağlar diyecek ve ilim, sanat, edebiyat, felsefe adına onu silip tarihinden atacaktı.

Bugün bütün Orta Doğu ve Asya, böyle bir düşüş ve yorgunluk devri geçirmektedir. Şu anda böyle bir çözülme ve dökülmenin neresinde olduğumuzu kestirmek pek zor; ama ona da devrini tamamlamak üzere olduğu nazarıyla bakılabilir. Ayrıca toplumun her kesimi az-çok böyle bir fetretle sarsılsa bile, dağılma ve çözülmenin merkez üssü, hep zirvelere münhasır kalmıştır. Gerçi düz fertler de bağı kopmuş tesbih taneleri gibi sağa-sola saçılmış ve kitleler tehlikeli bunalımlara itilmiş; ama saf halk yığınları her zaman millî ve mânevî değerlerine karşı saygılı kalabilmiş ve millet ağacı da hiçbir zaman tam devrilmemiştir. Devrilmek bir yana, en korkunç fırtınalara maruz kaldığı dönemlerde bile o, bağrında sessiz sessiz geleceğe yürüyecek sürgünleri beslemiş ve hep vefa soluklamıştır.

Evet, Orta Doğu ve Asya milletleri, künde künde üstüne devrilirken bile, hiçbir zaman bütün bütün kendi mânâ köklerinden uzaklaşmamış.. doğrulup

kalkamayacak şekilde yıkılmamış.. ve bir daha var olma maratonuna giremeyecek ölçüde elenmemiştir. Bu açıdan da o, tarih boyu görüp gözettiği mazlum ve mağdur bir dünyayı da yanına alarak, bir kere daha muasırlarıyla hesaplaşması ve hatta öne çıkması mümkün olacağı gibi, Batı'nın mütecaviz, imansız ve amansız politikalarına son vererek elde edeceği pek çok avantajların yanında, demokratik hak ve hürriyetlerden de tam yararlanarak aynı çizgiyi paylaşan milletlere öncülük de edebilir.

Bugüne kadar, İslâm dünyasına göz açtırmayan ve belini doğrultmasına fırsat vermeyen zalim ve gaddar güçler, az dahi olsa, bunu hissetmiş olacaklar ki, şu anda fevkalâde bir korku ve telaş içindeler. Bugün, milletimizin, Asya'daki mağdur ülkeleri, hatta mazlum İslâm dünyasını arkasına alıp, bu çok geniş coğrafyada, Devlet-i Âliye rolünü oynayacağını düşündükçe, bu hasım âlemin uykuları kaçıyor; kaçıyor ve yeni işgal stratejileri planlıyor, kendi hesabına ittifak senaryoları hazırlıyor ve bizim hesabımıza da, akla hayale gelmedik ihtilaf ve iftirak mizansenleri tanzim ediyor. Biz şimdilik, bütün bunları ümitle çarpan sinelerimizle değerlendiriyor, olup bitenleri *"tarihî tekerrürler"* devr-i dâiminin bir parçası olarak yorumluyor; sonra da yer yer Hak inayetinin engin tezahürlerini, derin bir temâşâ zevki içinde seyrediyor ve:

"Takdîr-i Hudâ kuvve-i pâzu ile dönmez,
Bir şem'a ki Allah yaka üflemekle sönmez"

deyip geçiyoruz.

Hâdiseler, yıldırım süratiyle cereyan ediyor.. umumî durum, her dakika başkalaşma sath-ı mâilinde.. anlayış ve bakış zaviyeleri sürekli değişiyor.. siyasî ve iktisadî değişimler, en keskin tahmin ve kehanetleri bile yanıltacak şekilde belirsiz ve hiss-i umumînin önünde.. en cins kafalar bile, önümüzdeki ay ve yıllarda nelerin silinip gideceğini, nelerin istikbalde de var olacağını kestirememenin heyecan ve hafakanlarıyla kan-ter içinde ve hep kararsız. Elbette böyle bir dünyada fırtınalar kadar meltemlere de şans tanımak icap eder. Biz, birkaç asırdan beri kasırgalarla kavrulmuş bir millet olarak sabâ beklentisi içindeyiz ve kış faslını bitirdiğimiz ümîdiyle bahar rüyaları görüyoruz.

Bu aşamada bize düşen şey, milletimizin mânâ seviyesini yükseltmek.. onun fikir ve his cephelerini canlı tutmak.. talim ve terbiye müesseselerini, çağın gereklerine göre bir kere daha gözden geçirmek.. mâbed-mektep-tekye

arasındaki kopukluğu gidererek, varlık ve bekâmızın bu temel dinamiklerini yeniden hayata geçirmek ve gelecek adına planladığımız dünyayı kendi değerlerimiz üzerine bina etmektir; hem de hiçbir mantıkî boşluğa meydan vermeden kendi değerlerimiz üzerine bina etmektir.

Böyle şümullü bir tasarının tatbikini, bir hamlede gerçekleştirmek mümkün görünmeyebilir. Doğrudur da; zira her şeyden evvel bu bir takvim ve zamana vâbestedir. Ne var ki, bir şeye başlamak, aynı zamanda o istikamette yol almak mânâsına da geleceğinden, hâlihazırdaki kıpırdanış ve oluşumları ciddî birer hamle sayabiliriz. Bundan sonrası için de, kendini milletine adamış, maddî-mânevî her türlü beklentiye kapalı, bitip tükenme bilmeyen bir aşkla dopdolu, imanlı, azimli, ümitli bir hasbîler kadrosuna ihtiyaç var. Elindeki büyük projeleriyle ülkeyi bir baştan bir başa imar etmeye kararlı, büyük düşüncelerin, büyük tasarıların fikir mimarlarına... Ve gurubları tulû'lar gibi değerlendiren, çevre karardıkça daha bir şevklenen, engeller ve mânialar çoğaldıkça peygamberâne bir azimle coşan hasbîler kadrosuna.

İnanan Gönüller

İnsanlık almış başını kinle, nefretle bir yere gidiyor. Herhalde buna *"yuvarlanıyor"* demek daha uygun olur.. neticenin ne olacağını ve bu gidişin nereye varacağını şimdiden kestirmek oldukça zor. Çok kötümser davranıp âkıbetin Cehennem olduğunu söylemek doğru olmasa da, Cennet demek de biraz fazla iyimserlik olsa gerek. Sineler öfkeyle atıyor, gururlar çifteli, düşünceler paramparça ve muhakemeler de derbeder. Diyalog arayışları fevkalâde sun'î ve çıkar hedefli; tartışma ve münazara meclisleri âdeta birer harp meydanı, birer ateş hattı ve birer vahşi arena.. toplumu değişik kamplara bölmek ve kitleler arası gerilimi artırmak için gerekli her şey var. Tavırlar kaba, ifadeler mütecaviz, yığınlar birbirine karşı müsamahasız. *"Vefa yok, ahde hürmet hiç, emanet lafz-ı bî-medlûl; / Yalan râiç, hıyanet mültezem her yerde, hak meçhul..."* sevinen düşmanlar, ağlayan da milletimiz.

Bu gidişe *"dur"* demek ve bu yuvarlanışı önlemek için sevgiyle çarpan, müsamaha ile oturup kalkan sinelere ihtiyaç var.. kendini insanlığın dünyevî-uhrevî mutluluğuna adamış *"Gözümde ne Cennet sevdası, ne Cehennem korkusu; milletimin imanını selâmette görürsem Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."*[1] diyebilecek inanmış ve seven sinelere...

Sevgi, insan ruhuna hitap eden sözsüz-kelimesiz evrensel bir lisandır. O, gönülleri büyüleyip kendine çeken, hiç kimsenin hatta en vahşi ruhların bile karşı koyamayıp teslim olduğu sihirli bir güç kaynağıdır.. evet böyle bir güç kaynağıdır ve hiçbir şeyden anlamayan bedevîler bile, onun o yumuşaklardan yumuşak munis dilinden mutlaka bir şeyler anlar ve mest olurlar.

Sevgide peygamberâne tesirin güç ve sihri vardır. O, kendine mahsus beyanıyla benliğimizin enginliklerine yağmaya başlayınca, onunla anlatılmak istenen şeyleri ruhumuzun bütün derinliklerinde duyar ve verilecek mesajı hemen kabullenmeye hazır hâle geliriz.

Gönüller sevgiyle attığı, çehreler samimiyetle tüllendiği ve gözler kendilerini o büyülü tebessümlere saldığı zaman, insan hiçbir şey konuşmasa da, derunundaki kitabı bütün fasıllarıyla, bablarıyla muhataplarına intikal ettirmiş sayılabilir.

Sevginin sesi soluğu, samimiyet ve sıcaklığın derecesine göre, hemen ekseriyetle hislerimizi coşturur ve bizi itimattan teslime, teslimden kabule, kabulden güvene yükselterek ruhlarımıza en beliğ hitapların, en meşhur

kitapların anlatamayacağı en enfes mânâları fısıldar.

Sevginin müphem nağmeleri gönül yamaçlarında her zaman bir bülbül sesi gibi duyulur ve bir beşik ninnisi safvetiyle bütün benliğimizi sarar.. hem öyle bir sarar ki, onun karşısında sevinçten, neşeden, bir çocuk gibi diz çöküp hıçkıra hıçkıra ağlayasımız gelir.

Sevgi, o sımsıcak anne kucağı gibi havası ve her kapıyı açabilen anahtarlar gibi büyüsüyle, bütün varlığın usâresini ve her türlü ledünnî alâkanın mânâsını gönüllerimize boşaltan bir sihirli musluktur. O saf musluktan akan muhabbet kevserini duyabildiğimiz ölçüde, duygularımız öylesine şahlanır, ruhlarımız o denli heyecanlanır ve köpürür ki, benliğimizin tavanı delinip de göklerin ebedî neşvesine erecekmişiz gibi oluruz.

Gönüller, sevginin dirilten havasını teneffüs ettikleri, sevgi çağlayanlarında arındıkları, sevgiyle sarmaş dolaş oldukları, sevgi kokladıkları ve sevgi solukladıkları nispette, insan olmadaki engin derinlikleri duyar ve duyurur; sonsuzluğa namzet olmanın sırlarını kavrar ve sevginin derinliğine göre muhabbet ve alâka halkaları, genişleye genişleye topyekün varlığı kaplar; hatta gider ta sonsuza ulaşır, sonsuzun rengini alır ve her yerde *"O'ndan ötürü"* deyip çevresine sevgi ve iltifat yağdırırken, her yerde bundan ötürü aranan, sevilen biri hâline gelir.

Sevgi, bizden önce de vardı. O insanoğlunu varlığa uyaran ilk nağme ve içinde sallandığı ilk beşiktir. Biz burada, sevgi adına, eski bir perdenin yeni bir şivesini, eski bir nağmenin yeni bir usûlünü, az bir telaffuz farkıyla, basit bir üslup kaydırması yaparak, kin, nefret, iğbirar ve üslup çığırtkanlığını tadil eder mülâhazasıyla bir kere daha mırıldanmak istedik.. kim bilir, bundan sonra da daha niceleri, yeni bir ifade farkı ve yeni bir seslendirme ile ne ateşten nağmeler mırıldanacak, ne yanık türküler söyleyecek ve şehrâyinlerdeki havaî fişekler gibi çevrelerine ışıklar yağdıracak.. ve hep sevgi düşünecek, sevgi konuşacak, sevgiye âşina gönüller arayacaklardır.

İnsan, sevginin o *"sehl-i mümteni"* büyülü yoluna bir kere giriverse, başkaları için aşılmaz görülen gayzın, nefretin en sarp tepelerini aşar.. önünü kesen kandan-irinden deryaları geçer.. Cennet yamaçları gibi bahar iklimlerinde dolaşır, sevgi tüten ruhlarla kucaklaşır.. ömrünü hep kuş yuvaları gibi sımsıcak, anne sineleri gibi emniyetli bir atmosferde geçirir.. ve insan olmanın bütün avantajlarını yaşar.

İnsanların intikam ve düşmanlığa yenik düştüğü, yığınların boğuşma ve

kavgaya sürüklendiği, hakkın, kuvvet karşısında susturulduğu ve kuvveti elinde bulunduranların, kendileri gibi düşünmeyenlere Tiran'lar gibi davrandığı, zalimlerin, gaddarların alkışlandığı, iltifat gördüğü, mazlumların, mağdurların itilip kakıldığı, itilip kakılırken de sarsık, ama ümitli bir bekleyiş içinde bulunduğu günümüzde her şeyden evvel ve her şeyden sonra bir kere daha *"sevgi"* diyoruz. Diyor ve sevginin hayatımızın ritmini değiştireceğine; bizi alelâdeliklerden fevkalâdeliklere, basitlikler içinde bocalayıp durmaktan seviyeler üstü seviyeye yükselteceğine inanıyor ve ilk çocukluk dünyamızda duyup-yaşadığımız o dupduru hülyaları bir kere daha yakalayacağımız ümidini besliyoruz.

Biz, duygu ve düşünce ufkumuzu, sevgi, saygı ve anlayışla donatabildiğimiz ölçüde, zannediyorum, çevremiz de farklılaşacak.. eşya ve hâdiselerin rengi değişecek.. gerçek insanî değerler ortaya çıkacak.. *"eşref-i mahlûkât"* olmakla elde edilmiş bulunan onca avantaj zebil olup gitmekten kurtulacak.. tarihe mâl olmuş bütün dinî ve millî güzelliklerimiz dirilip geriye dönecek; hatta gelip bir kere daha bizim olacak.. ve dün yaşadığımız hayatı bugünkü ömrümüzle yeni baştan bir kere daha yaşayacak; zaman üstü en engin lezzet ve hazların hepsini birden duyacağız..

Keşke, iman ve iman içindeki o derin sevgiye ilkler gibi biz de uyanabilseydik.

1 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

Bizim Dünyamız veya Cehennemde Berd ü Selâm

Bazılarına göre şimdilerde, hemen her yerde âdeta bir kaos yaşanıyor. Böyle bir dünyada, ne bir güzellik ne de bir iyilikten bahsetmek mümkün değildir. Tabiî, imandan, mârifetten, histen, aşk u şevkten söz etmeye de imkân yoktur. Zira bu dünyada duygular bulanık, düşünceler çarpık, yaşamak Cehennemdekine denk; sesler kesik kesik ve yeis dalgalı, nağmeler alerjik, bam teli kopuk, mızrap da kırık... Bir zamanlar hep huzur ve itminanla gürleyen o doygun sinelerden, arı kovanları gibi işleyen ve bal petekleri gibi lezzetlerin dile damağa aktığı sohbet meclislerinden artık eser yok.. şimdilerde, o seslerin, o solukların, o kuş yuvaları gibi sımsıcak, cıvıl cıvıl evlerin ve o saat gibi işleyen idarî mekanizmanın yerinde ürperten bir sessizlik, çıldırtan bir yalnızlık ve damla damla gönüllere akan bir gurbet, bir inilti, bir hasret ve bir inkisar var.

Evet, bir zaviyeden bakınca, topyekün dünyanın hâli işte böyle içler acısı!

Oysa bizim imana, ümide, ebediyete açık dünyamız, varlığa ait bütün güzelliklerin dalga dalga gelip ona aksettiği, aksedip duygularımızı sonsuza uyardığı, bilhassa mânâ köklerini koruyabilenler için dünya ve ukba düşüncesinin iç içe olduğu öyle sihirli bir âlemdir ki, onu kendi buudlarıyla duyup hissedenler, zannediyorum, bir daha da ondan ayrılmayı düşünmezler.

Bu dünyada, durgunluk içinde her zaman bir canlılık ve dinamizm, alacakar görünümü altında da baharları zorlayan bir hayatiyet söz konusudur. Gözlerimizi kapayıp bu dünyayı basiretlerimizle süzerken, hemen her zaman mışıldayan sular, üfül üfül esen meltemler, akıp akıp gözlerimizi dolduran renkler, ışıklar ve her yanda burcu burcu kokular duyar gibi olur; seslerden, görüntülerden süzülüp gelen, demetleşen mûsıkîlerin en enfeslerini dinleriz.

Bu dünyada, gaye eksenli bir hayat ve bu hayatın tabiî ve ezelî şiir unsurları sayılan iman, sevgi, aşk ve ruhanî zevkler, hatırlardan silinmeyecek edalara ulaşır; şuuraltı mahzenlerimiz, uhrevî mutlulukların nüveleriyle dolar taşar. Hele inancın, benliğimizi sarıp aydınlattığı, cismaniyetimizi yumuşatıp ruhanîleştirdiği saat ve dakikalarda.. mübarek gün, hafta ve aylarda, çevremizi bütünüyle lahutileşmiş görür ve kendimizi yerde değil de, âdeta göklerde dolaşıyor gibi hissederiz. Bu engin ruh hâletiyle geçirdiğimiz ukba perde

aralıklı ve zaman üstü lahzalarda, sanki tül tül ötelerin renkleri, gidip ebediyete ermiş olanların sesleri ruhlarımıza doluyormuşçasına kendimizi lâmekânî hisseder ve tasavvurlarımızı aşan bir vâridât tufanıyla sırılsıklam oluruz.

Değişik dinler, düşünce sistemleri ve hayat felsefeleri arasında, bizim dinimiz, bizim düşünce sistemimiz, bizim hayat felsefemiz ve bizim dünyamız kadar füsunlu, renkli, doyurucu ve aklî, mantıkî, hissî boşluklara takılmayan bir ikinci âlem bilmiyorum. Bu dünyada, her zaman, ayrı bir dalga boyuyla akıp gelen varlık ötesi ışıklar, sık sık ruhlarımızı sarar.. gönül gözlerimizi ötelerin güzelliklerine çevirir.. ve duygularımızı ebediyetle irtibatlandırarak bize sonsuzun büyülü iksirinden içirir.. endişelerimizi yatıştırır.. korkularımızı giderir.. fenâ ve zeval düşüncesiyle gelen şokları kırar ve sinelerimizde birer inşirah olarak esmeye başlar.

Bazen bu dünyada, her şeyin gölgelenip bir kül rengini aldığı da görülebilir.. bir kısım kopukluklara düşülüp burukluların yaşanması söz konusu olabilir; ama bunlar kat'iyen kalıcı değillerdir.. ve hele insan ruhundan kaynaklanmaları asla bahis mevzuu olamaz; zira bu sıkışma ve kararmaların arkasından hemen, iman, mânevî bir Cennet Tûbâ'sı gibi bütün vâridâtını gönüllerimize boşaltır, boşluklarımızı alır ve iradelerimiz üzerindeki o harika, güçlendirici tesiriyle âdeta bizi yeniden ihyâ eder.

Hemen herkesin kendi ruh enginliklerinde sezebileceği bu tat, bu neşve doğrudan doğruya Sevgililer Sevgilisi'nden geliyormuşçasına, temas ettiğimiz her şeyde, içimizde köpüren her duyguda, dilimizden akan her beyanda bir sonsuzluk televvünü duyar ve bir âb-ı hayat yudumluyor gibi oluruz. Hem öyle bir oluruz ki, ihtimal, ötelerin üveyikleri sayılan zîşuur kanun-u emrîler bile, uçuştukları o mahrem yollardan çekilerek *"Yürüyün top sizin, çevkân sizin"* deme lüzumunu duyarlar.!

Evet, bu dünyada huzur ve itminan neşideleri ve şevk u târâb mûsıkîsi hiçbir zaman bütün bütün susmaz.. onun susması bir akort tevakkufu, beste beste hayatı yorumlayışı da bir kevser zemzemesidir. Bu dünyanın esas mûsıkîsi, şiiri, güzellikleri, onun, her şeyi ve herkesi sevgiyle kucaklayan insanlarının sinelerinden, o sinelerin ışık kaynağından ve bu ışık meşalesini her zaman lebrîz eden şuurdan, duyarlılıktan, aramadan ve nihayet gökte ve yerde aranılır olmaktan kaynaklanmaktadır. Bu ölçüde ledünnîliğe ve enginliğe ulaşmış ruhlara öteler, kim bilir, ne derin ve mahrem şeyler fısıldar, ne nağmeler duyurur ve ne çıplak hakikatlerle buluşma zemini hazırlarlar.!

Evet o, bir taraftan ruhlardaki bütün arzuları, bütün hülyaları her türlü beklentileriyle doyurur, beklenilecek sırlara uyarır, yeni istek ve yeni sezişlerin kapılarını aralar; diğer yandan da, insanî ufkun sınırlarını nazara verir ve onun ebedden, ebediyetin kaynağından müstağnî kalamayacağını hatırlatır. Vicdanını dinleyebilen herkes, bu gizli ve meçhul âlemlerin *"uğultusu"* diyebileceğimiz fısıltı ve işaretleri dinleyip anlayabilir.. ruhlarının derinliklerinde ve vicdanlarının katmanlarında, harfsiz, kelimesiz ama, mutlaka açık olarak dinleyip anlayabilir.

İnsan ruhu her zaman uyanık, aktif ve onun vicdanı da bir kısım sırlara programlanmış kompüter gibi tuşlarına basacak uzman eller beklemektedir. Bu, her insan için hemen her zaman böyledir. Dünya döner, asırlar değişir, zaman başkalaşır, hâdiseler renkten renge girer; ama insanın iç âlemindeki bu zenginlik, bu nizam hiçbir zaman değişmez. Ancak, bütün bu güzelliklerin, gözlere, gönüllere nasıl sindiğini ve sineceğini, ruhlara nasıl nüfuz ettiğini ve edeceğini, bakış zaviyelerimizi nasıl yönlendirdiğini ve yönlendireceğini, bizim bu ledünnîlikleri nasıl duyduğumuzu ve duyacağımızı tam anlayabilmek için, kalbî ve ruhî hayat lâboratuvarlarında enfüsî analiz ve sentezlere ihtiyacımız var. Bunu gerçekleştirebildiğimiz takdirde, her şey ve her hâdise bize o kadar işleyecek; ruhumuz, varlığın, varlık ötesi âlemlerin bir müşahidi, bir değerlendiricisi durumuna yükselecek; seneler ve seneler boyu bu doğuş ve kabullenişlerin lezzetli teselsülü sayesinde bizde öyle silinmez izler bırakacaktır ki, o zaman, halis Allah kulları için, hayatın nasıl bir tatlı zemzeme hâlinde duyulduğu ve insan olma farklılığı kendi kendine ortaya çıkacaktır. Aksine her şeyi günümüzde olduğu gibi bir kısım çarpık kıstaslarla, ölçüp-değerlendirmeye kalktığımız takdirde, kendi kendimizle tenakuza düşecek ve ruhlarımızda, aslında mevcut olmayan bir kaos yaşayacağız.

Bizim dünyamız, insan üstü bir ressam tarafından çizilmiş, mânâlarla, hislerle, gayelerle taşkın bir resim gibi her zaman kendini duyuran bir rüya ve hülya ülkesi derinliği, mahrem ve rahat bir Cennet köşkü şefkat ve âsûdeliği ve bir rıza ikliminin anlaşılmaz büyüleriyle tüllenir.

Bu dünyanın hayat ve mâneviyat zenginliğine, bütün yıldızlar ve onların içinde yüzdükleri sema, bütün veralar ve onların ötesindeki rengârenk ukba, bir aksesuar gibi dahildir.

Bu dünyada gökler, yeryüzüyle içli dışlı; ahiret, bu âlemin ve bu âlemde devam eden uzun bir yolculuğun ebedî istirahatgâhı, ölüm bir vuslat vesilesi,

vefat günü de bir *“şeb-i arûs”*tur.

Arzuları, yerdeki kumlar, gökteki yıldızlar kadar çok olan insanoğluna, büyüleyen güzellikleri ve öteleri gösteren işaret ve işaretçileriyle bu dünya, ışıktan, renkten, mânâdan, ruhtan, lezzetten örülmüş bir sihir âlemi gibidir. Her gün, bin türlü ayrı vâridâtla açılır-kapanır; her gün farklı bir nefasetle ruhlara siner; her zaman en kıymetli mânâları gözler önüne sererek bizi âdeta meşherlerde dolaştırıyor gibi sevindirir; bir kitabı mütalâamıza sunuyor gibi ilimden düşünceye köprüler kurar, dimağlarımızı besler ve bir lahza bile bizi yalnız bırakmaz.

Bu dünyada, sesler, sözler, en tesirli nağmeler şeklinde hissedilir.. güller, çiçekler, kokularının en enfesini esirgemeden çevrelerine neşreder.. canlılar birer arkadaş olur, cansızlar da birer vefalı dost.. ve her şey bir Cennet olgunluğu içinde doğar, gelişir ve devam eder...

Huysuz Ruhlar

Vuslat gecesinden daha değerli, sabah aydınlığından daha neşeli günlerin esintileriyle pürheyecan oturup kalktığımız ve gece ile gündüzün savaşının aydınlık lehine gelişmeler gösterdiği; ilâhî rahmet ve sevginin sağanak sağanak başımıza boşaldığı; zerrenin güneş, damlanın derya olma yoluna girdiği; aczin aynı kuvvet, fakrın servetler üstü servet seviyesine ulaştığı; gökler ve yer arası diyalogun yeniden canlandığı şu günlerde, şeytanî ruh ve şeytanî şerarelerin harekete geçtiği de bir gerçek.

Evet, günümüzde yüzlerce olumlu iş ve olumlu teşebbüs arasında bir hayli de olumsuz vak'a ve çarpıklık var. Âdeta karşılıklı iki oluşum ve iki süreç (vetire) yaşanıyor. Gerçi çağımızda herhangi bir yeni oluşumun temsilcileri henüz tam tekmil ve organize olmuş görünmüyorlar; ama ışıktan ve aydınlıktan hoşlanmayanlar keramet ölçüsündeki hassasiyetleriyle böyle bir şey sezmiş olacaklar ki, farklı uçlarda bulunsalar da, muhakkak bir tedirginlik içindeler. Bugün, ferdî seciyeleri itibarıyla kararsız, tamirden daha çok tahribe açık.. fırsat bulduklarında hemen tecavüze geçen, yetmediklerini anladıklarında da sünepeleşen.. kafaları günlük meselelerle malemâl; alternatif düşünce üretme yerine bütün güçlerini tahrip ve tenkide hasretmiş dünya kadar insan var. Çoğu hasta, zayıf, fikir ve ruh fakiri, yıkmadan hoşlanan bu insanların, bir kere daha insan olarak dirilip kendilerini bulmaları için, zamanın çıldırtıcılığına rağmen daha bir süre aktif bekleme icap edecek.

Bu ham ruhlar her zaman olmuşlardır, tabiî ki bugün de olacaklardır; hatta düşünceleri itibarıyla müstehâseler hâline gelseler bile, yarın da varlıklarını sürdüreceklerdir.

Yıllar ve yıllar var ki, bizi çepeçevre kuşatan, mânâ köklerimizi koparıp ruhî dinamiklerimizi delik deşik eden bu anarşist ruhlar, her fikri karalamış, her yeni oluşuma karşı çıkmış, herkesi küçük düşürmeye çalışmış, ilimleri saplantılarına alet etmiş, kâinat ve kâinattaki nizamı görmezlikten gelmiş, imanî ve dinî değerleri ehemmiyetsiz saymış veya çarpık düşüncesine göre yorumlamış, pratikte yararlı olmayan her şeyi, inanç, fikir ve fazilet de olsa, gereksiz ve fantezi kabul etmiş, ferdî karakterlere, günlük basit işlerdeki başarılarıyla değerler üstü değerler vererek taltif etmiş ve öteden beri devam edegelen bütün insanî kriterleri yıkarak bir değerler karmaşasına sebebiyet vermişlerdir.

Bu tahripkâr ruhlar büyük ölçüde ve bilhassa da, araştırmayan, düşünmeyen kitleler üzerinde daha olumsuz tesirler icra etmiş ve bu uğurda her vesileyi değerlendirerek saf yığınların ta benliklerine sokulup onları felce uğratmış, çürütmüş ve kendilerine rağmen, bir kısım çarpık düşüncelerin kulu-kölesi hâline getirmişlerdir.

Onlara göre, bu millet tepeden tırnağa sefalet içinde ve bu koskoca dünya âdeta yapayalnızdır; düşünceleriyle, inançlarıyla, başarılarıyla, hezimetleriyle, sevinçleriyle, kederleriyle yapayalnız. Bunlara göre, bu öldürücü yalnızlık, herkesin ümitlerini kemiriyor, kollarını-kanatlarını kırıyor ve onları gulyabânilerin cirit attığı ölüm çöllerinde aç, susuz ve dermansız dolaştırıyor.

Bu karanlık ruhlar, öteden beri, duygularıyla, düşünceleriyle hep kargaşanın yanında olmuşlardır.. kargaşanın yanında olmuş ve sürekli topluma anarşi ruhu pompalamışlardır. Dinden bahsederken, millî değerlerimiz üzerinde dururken, geçmişi konuşurken hep anarşist bir üslûp kullanmış; nizamın aleyhinde olmuş, bediiyatımıza saldırmış, sanat telâkkimizi yerden yere vurmuş ve her fikrin, her sistemin bozuk olduğunu iddia etmişlerdir.

Anarşi ruhunun sabit bir yeri ve makamı yoktur. Bu itibarla da o her yere ve her kesimin içine girebilir.. her urbaya bürünüp her makamda görünebilir. Fakir olur, servet düşmanlığı yapar.. zengin olur, yığınları istismar eder ve her zaman istibdat soluklar.. işçi olur, işinden, gelirinden şikâyet eder.. öğretmen olur, serseriliğe prim verir.. sorumluluk yüklenir, makamını şahsî çıkarları adına kullanır.. güçlü olduğu zaman zalim kesilir ve yığınları ezer geçer.. hep kolay kazanma yollarını araştırır, gerekirse yeraltı dünyasıyla iş birliğinden geri kalmaz.. küçüktür, en hasis çıkarlar için herkesin ayağını öper.. büyüktür, hiçbir düşünceye ve hiçbir kimseye saygı göstermez.. dindar görünür, saldırgan, mütecaviz ve lânetçidir.. dinsizdir, dini de dindarı da karalamadan bir an bile geri durmaz.. kışlaya girer, hünkarının kellesini isteyen bir kanlı yeniçeri olur.. ilmiye sınıfı arasına sızar, dinî ilimlerle iştigâli irtica sayar, müspet fenlerle meşguliyeti de küfür.. istihbaratı eline geçirir, yabancı örgütlerin ülke aleyhine çevirdikleri fırıldaklarla uğraşacağına, İmam-Hatib'i, Kur'ân Kursu'nu, ülke yararına eğitim faaliyeti gösteren millî ve vatanî kuruluşları yakın takibe alır.. bugünü yaşar, yarınlar umurunda bile değildir.. yüksek bir mefkûresi olmadığından her şeyi kendi egosuna veya zümre çıkarlarına göre planlar.. ledünniyâta açık görünür, ebedîlik düşüncesini karartır.. varlığı insana düşman gösterir, kalbleri yalnızlık ve gurbete boğar..

“hizip” der, *“mezhep”* der, *“zümre”* der, *“-ci”*yle, *“-cu”*yla toplumu kamplara ayırır ve herkesin ruhuna kin ve nefretler fısıldar.. medyaya sızar, toplumu sun’î gündemlerle meşgul eder; şov yapar ve kitleleri gerilimden gerilime sürükler. Hatta milletin değişik kesimlerini karşı karşıya getirir, vuruşturur, sonra da bir kenara çekilerek Neron gibi keyif çıkarır. Sızabilirse mülkiyeye, idareyi dejenere eder.. nüfuz edebilirse adliyeye, adalet ruhunu yıkar ve haramilere pâyeler verir.. başını sokabilirse terbiye yuvalarına, vicdanları harabelere çevirir ve insanları birbirinin kurdu hâline getirir.. yuvaya girse, çocukların hakkından gelir ve o Cennet köşesini Cehenneme çevirir.. camiye ayağı düşse, milleti sokağa döker, dini de diyaneti de cinayetlerine vesile yapar.

O, toplum bünyesinde, mukavemetin, iradenin, ruhî güç, ruhî sistemin en büyük düşmanıdır ve milletimiz için AIDS virüsünden daha tehlikelidir. Onun benliğinde, kötü duygu, kötü düşünce sürekli galeyandadır. O her zaman doyma bilmeyen bir kin ve nefret duygusuna, bir karanlık görme, karanlık düşünme hastalığına müptelâdır ve ihtimal ki, bu hastalığının çaresi de yoktur.

Onun dostluğuna kat’iyen güven olmaz; öyle ki, iyilik yaparken bile içine az da olsa kötülük bulaştırmayı ihmal etmez. Severken ısırabilir, okşarken canınızı yakabilir. Ona bir şey anlatmak mümkün mü, değil mi bilemeyeceğim; ama böyle bir şeye teşebbüs edenlerin peygamberâne bir azim içinde bulunmaları şarttır.

Milletlere zaman zaman musallat olan bu virüs, inançsızlıkla, ihtirasla, şehvetle, şöhretle beslenir. Bu yollarla duygulara, düşüncelere bulaştıktan sonra, kurbanlarının elini-ayağını, dilini-dudağını, gözünü-kulağını tesiri altına alır ve onlara her istediğini yaptırır.

Her zaman azınlıkta olan, fakat tahribin engin avantajlarını değerlendirdiğinden dolayı güçlü görünen bu anarşiste karşı *“pes”* etmemek lâzım. Pes etmek bir yana, o mutlaka yakın takibe alınmalı ve toplum bünyesinde onun öldürdüğü, söndürdüğü kesimlere sürekli hayat üflenmeli, aydınlatılmalı ve rehabilitasyon uygulanmalıdır. Evet, inanç ve ümit üflenerek, ilim ve mârifet pompalanarak, düşünce ve muhakeme kazandırılarak mutlaka bir ruhî rehabilitasyondan geçirilmelidir.!

Kudsîler de en az anarşist kadar, hatta onun da önünde ve tabiî, insanlığı, sevgisi, aşkı, müsamahası ve temsil zenginliğiyle hayatın her biriminde bulunmalıdır ki, toplum anarşi virüsüne karşı yalnız bırakılmamış olsun. Zaten,

her zaman Allah diyen, sevgi diyen, şefkat diyen ve iradesini Sonsuz'un iradesiyle bütünleştiren hak erlerinin başka türlü olmaları da düşünülemez.

Dünyamızın Ledünnîliği

İnanç, ümit ve uhrevî derinlikleriyle bu dünyanın, onu tanıma bahtiyarlığına erenler için, hâlâ tam keşfedilememiş öyle bir büyüklüğü ve büyüsü, el sürülmemiş öyle bir temizlik ve cazibesi vardır ki, onu enginliğiyle duyup yaşayanların bir daha da ondan ayrılmaları mümkün değildir. Daha önce başka anlayış, başka düşünce ve başka sistemlerle tanışmış kimseler, bizim dünyamızın inançlarını, inançlarındaki âhengi o kadar tılsımlı bulurlar ki, kendilerinden geçer ve âdeta onun ledünnî derinlikleri karşısında çarpılırlar. Bizim, ülfet ve alışkanlıklarımız yüzünden, her şeyi âdiyattan sayıp öyle değerlendirmemize ve laubalice davranmamıza karşılık, başkaları bu dünyayı o kadar büyülü, o kadar harikulâde bulurlar ki, hayret makamına yükselmiş gibi, her şeyi engin bir temâşâ zevkiyle seyreder ve zevkten zevke girerler.

Bu sözlerimden, bizim bu dünyaya ait değerleri hiçbir zaman anlamadığımız ve anlayamayacağımız mânâsı çıkarılmamalıdır. Ben bu ifadelerimle, milletimizdeki ülfet, ünsiyet ve alışkanlıkların; idrak ve mârifetimizin, şuur ve vicdanî duyuşlarımızın önünde bulunduğu hususunu vurgulamak istiyorum.. yoksa, bu dünyada da, bize ait değerleri idrak ve mârifet menşurundan geçiren ve her şeyi saf bir duygu olarak ruhlarının enginliklerinde duyan nice kimseler vardır ki, hayatlarını âdeta Cennet koridorlarında geçiriyor gibi duyar ve tıpkı Cennetlikler gibi yaşarlar.

İster, yenilikleriyle her zaman ayrı bir düşünce ve zevk ufkunda seyahat eden yeniler, ister eskimeme büyüsünü elde etmiş ve yeni kalmanın bütün avantajlarını değerlendiren işin içindekiler ve kadîmler, her gün bize ait güzellikleri bir kere daha, tıpkı güneşin tulûu gibi yepyeni bir günün neşvesiyle duyar, her zaman arzın ve arzdakilerin, göklere ve gökler ötesine vefasını düşünür, vefasını soluklar.. soluklar, sonra da iman ve imanın vaad ettiği ukba dalga boylu ışıklar altında ümitle, sevgiyle gerinir, saygıyla, heybetle ürperirler.

Hemen her zaman, göklerin ve yerin barışık ve iç içe olduğu bu âlem, sık sık bütün vâridâtıyla sevdiğimiz Zât'ın teveccühü gibi ruhlarımıza siner ve öyle büyüleyici bir güzelliğe bürünür ki, bazen ihatalarımızı aşan ve fizikî dünyalara sığmayan bu ledünnî mazhariyetleri birer rüya sanır ve bu tatlı rüyadan uyanıp da her şeyin uçup gideceği endişesiyle titreriz.

Hele bazen, her yanı bilinmedik şekilde ekstra mevhibelerin sardığı dakika

ve saatlerde, gün ve gecelerde her şey birdenbire farklılaşır.. umumî atmosfer göklerle rekabet ediyor gibi bir füsuna bürünür.. ve bu nuranî atmosferde fizik ötesi derinliklere ulaşan ruhlar ve mekânda lâmekânîleşen duygular, başlarını, bizi ruhanîlerden ayıran sınırların verasına uzatır, orada miracın gölgesini yaşar ve ukba üveyikleriyle söyleşirler.

Bu hülya denizi bazen, bir haz ve zevk zemzemesi hâlinde, ötelere açık bütün gönülleri öyle bir sarar ki, bu enginliklere ulaşan insanların sineleri, ayıyla, güneşiyle, yıldızlarıyla bütün kâinatları kucaklayacak kadar genişler, sınırsızlaşır ve rahmet arşına parlak bir âyine hâline gelir.. gelir de, kadirşinas gök ehli onları, yeryüzüne saçılmış yıldızlar gibi temâşâya koşar; yerdekiler de bu canlı sükûnun lisanıyla en enfes manzaraları seyrediyor ve en lâhûtî bir şiiri dinliyor gibi temâşâ ve zevk arası gelir-gider, hayatlarının ebediyet dantelasını örerler.

Bu hülyalı sükûn içinde nerede olursanız olunuz, öteler ve ötelerin vâridâtı hep sizinle beraberdir.. uğradığınız her yerde ötelerin incilerini toplar ve her zaman onların başınıza yağdığını hissedersiniz.. evet evinizde.. obanızda.. iş yerinizde.. halvetinizde, celvetinizde ışıklarını, renklerini tıpkı bir gökkuşağı gibi ufkunuzu tutmuş görür ve kendinizi sürekli bir semavî *“tâk”* altında yürüyor sanırsınız.. sanır da, aydınlık sevgiyle beraber, vuslat aşk içinde bir gümüş fanustan sızıyor gibi, dünyevî ve maddî âlemlerin ziyalarını bastıracak şekilde ve âdeta bir ışık tufanı gibi her yanınızı sarar, her yana füsun ve hayal dolu hüzmelerini salar ve her şeyi kendi dalga boyuyla bürür.

Zaten, her zaman çevresini, imanla, iz’anla temâşâ edebilenler için kâinat, dört bir yanıyla, maddî gözlerle görülmeyen, maddî kulaklarla duyulmayan, ancak vicdanla, basiretle sezilebilen, ruhanî zevklerle bezenmiş öyle bir meşher, sonsuzluk nağmeleriyle gürleyen öyle bir beste ve her satırı pek çok kitap muhtevasını aşkın mânâlarla dolu öyle bir kamustur ki, onu temâşâ eden Cennetlere uyanmış gibi olur.. onu dinleyen hurilerin korosuna iştirak etmiş sayılır.. onu okuyan dört kitabın ittifak ve iltika noktalarını paylaşma bahtiyarlığına erer.

Bakınız; Yaratıcı Kudret, gözlerimizin önüne, mârifet, muhabbet ve aşkla dolu mânâlarla, tıpkı bir canlı gibi göğsü kalkıp inen, mevsimlere göre rengârenk fistanlarla süslü ne güzel bir zemin sermiş.! O zeminin bağrında, her zaman kulaklarımıza sonsuzdan nağmeler fısıldayan, fısıldayıp yüreklerimizi hoplatan ve çağıltılarıyla *“ebed ebed!”* deyip akan ne çaylar ve ırmaklar

fışkırtmış.! Duygularımızı, düşüncelerimizi büyüleyip başlarımızı döndüren ve şairane ilhamlarımızı coşturan semaları renklerle, ışıklarla nasıl büyülü bir esrar yumağı hâline getirmiş.! Arzı bizim için âdeta bir gelin odası gibi bezeyerek, hayatı halli güç bir muamma olmadan çıkarıp, yaşanan, teneffüs edilen, koklanan, duyulan, zevk alınan ve her zaman arzu edilen bir lezzet, arkası ümitle beklenen bir ruhanî haz ve revh u reyhan seviyesine yükseltmiştir..!

Bu sihirli dünya, görüp sezebildiğimiz kadarıyla âdeta, inanılmaz bir rüya manzarası; üzerindeki eşya ise, özündeki güzellikleri cömertçe gözlerimizin önüne seren bir Cennet yamacı gibidir. Bu farklı bakış ve seziş sayesindedir ki; bizler, muvakkat hayatlarımızın sınırlı hazlarını aşmak ve bütün varlığın solmayan güzelliklerinden paylarımızı almak için, fâni ruhlarımızı her zaman sonsuza açık tutup, gönüllerimizde ebedin tat ve şivesini duyuyormuşçasına hayatın saniyelerini, seneler hâline getirebiliriz.. evet her ruh, nuranîleşmiş böyle bir saniye ve salise sayesinde –tabiî o hali kendine mâl edebildiği ölçüde– *"bekâ billâh"* mülâhazasıyla ebedîleşebilir ve ebediyetin vâridâtından bol bol yararlanabilir.

Bir gün her şeyin sesi kesilse, varlık bütün bütün dilini yutsa ve bize bir şey söylemese, yahut biz onları duyup bir şey anlamasak, şimdilerde gönüllerimizi dolduran o muvakkat aydınlığın izleriyle ruhlarımız, sürekli o nurlu dakikaların arkasından koşacak ve gözlerimiz her yeni ufukta, o ışıktan saniye ve saliseleri araştıracak, sinelerimiz de kâh hakikatlerin, kâh ümitlerin tutuşturduğu meşalelerle hep par par parlayacaktır...

Acı Gerçekler ve Ümit Dünyamız

Şimdiye kadar dünyanın değişik yerlerinde, farklı felsefe, farklı hareket ve farklı akımlarla temsil edilen, birbirinden çok ayrı hürriyet, kardeşlik ve eşitlik düşüncesinin gerçekleştirilmek istendiğine şahit olduk.. konuyla alâkalı çeşitli beyannameler dinledik.. rengârenk vaadlerle ümitlendirildik.. defaatle yitirdiğimiz Cennete ulaşacağımız ümidiyle şişirilmiş ihtilal manifestolarıyla avunduk ve avutulduk.. ve kim bilir kaç kere, ırk, millet ve coğrafya hudutlarını aşkın tam hürriyet, tam eşitlik, tam kardeşlik hülyalarıyla kendimizden geçtik ve coştuk.. hatta zaman geldi bütün dünyayı yalın bir insanlık mefhumu etrafında örgüleyeceğimiz vehmine kapılarak *"dünya kardeşliği"* bile diyebildik...

Ne var ki, şimdiye kadar, bunlardan en küçüğünü, en önemsizini bile gerçekleştiremedik.. gerçekleştiremedik; zira bu teşebbüslerin ve daha doğrusu da bu iddiaların hiçbirinde, eşya ve insanın ruhuna müdahale edebilecek müessiriyete sahip değildik. Oysaki, böyle bir müessiriyet çok önemliydi; ama biz, bir taraftan beşer tabiatına karşı savaş ilan ederken, diğer yandan da insan ve eşyaya ait bir kısım hususiyetleri sürekli gözardı ediyorduk.

Muhtelif coğrafî bölgelerde, birbirinden farklı iklimlerde, ayrı ayrı kültürlerle beslenmiş, değişik ırk ve milletlerin, onca farklılığını hesaba katmadan, tesbih tanelerini ipe diziyor gibi onları bir araya getirebileceğimiz veya getirilebileceği vehmine kapıldık.. onca ayrılıkları yok sayarak, hülyalarımızda yaşattığımız Cennetin sırlı anahtarlarını elde etmişçesine kendimizi şımarıklığa saldık.. ve naralar atarak ortalığı velveleye verdik.

Oysaki, yazılan, söylenen ve deklare edilen şeyler, donanma gecelerinde yanıp-sönen havaî fişekler gibi yanmasıyla sönmesi bir oluyor; ifade edilmesini müteakip hemen unutuluyor, derken ölümlü vaadlerin yerini ölümsüz inkisarlar ve ızdıraplar alıyordu. Eşitsizlik azalmıyor, artıyor.. mevcut baskı her yerde daha ciddi esaretlere inkılap ederek devam ediyor.. insanî hak ve hürriyetler, amansız harp ve istibdatların dişleri arasında eriyip gidiyor.. ve tabiî topyekün insanlığın Cennet beklentileri de Cehennemî görüntülere çarpıp kırılıyordu ki; bu da, bizim gibi güçsüz milletler için, âdeta, bir mazlumiyetten başka bir mazlumiyete, bir mağduriyetten başka bir mağduriyete intikal adına birer ara fasıl mahiyetinde idi.. ve ilan edilen her yeni *"İnsan Hakları Beyannamesi"*yle bir kere daha ümitleniyor, seviniyor ve arkasından da yeni inkisarlara düşüyor ve yeni beklentilere koyuluyorduk...

Şimdilerde de değişen bir şey yok; yirmi birinci asra girerken, yine dünyanın yarısından fazlası, beklentileriyle pürheyecan; maksadının hilâfına maruz kaldığı şeylerle inim inim ve çektiklerinin ızdırabını ümit ve hayallerindeki mutluluk vehimleriyle tâdil ederek yaşamaya çalışıyor.. tabiî buna yaşamak denecekse!.

Dün Asya Steplerinden Balkanlar'a, Hindistan'dan Kırım'a, Belçika Kongosu'ndan, Merakeş'e kadar müstemlekecilerin –tabiî suret-i haktan görünerek– yerli halka çektirdikleri aynı fecâyi ve fezayii, bugün Cezayir'den Somali'ye, Filipinler'den Dağıstan'a, Saraybosna'dan Karabağ'a aynı ürpertiyle müşâhede ediyor ve iki büklüm oluyoruz. Öyle anlaşılıyor ki, tarihî hâdiselere *"dur!"* diyecek ve onlara kendi boyasını çalacak, tarih yapmaya namzet seçkin bir millet veya seçkinler topluluğu zuhur edeceği, zuhur edip tutarlı ve kalıcı politikalar üreteceği, maddî-mânevî güç kaynaklarımızı keşfedip ortaya çıkaracağı âna kadar da bir kısım kanlı kâtillerle temsil edilen bu kanlı arenalar daha bir süre devam edecek.

Evet, bizim dünyamızın, şu beyanname-bu beyanname, şu tarihli kararlar-bu tarihli kararlardan daha çok bu ölçüde güçlü, kararlı, yüksek performans sahibi insanlara ihtiyacı var.. yaşadığı devirle sımsıkı irtibatlı.. engin bir tarih şuuruyla içli dışlı ve yay gibi gergin.. toplumun gizli ve dağınık bütün ızdıraplarını toplayıp bir güç kaynağı hâline getirmede fevkalâde basiretli ve muzdarip.. her zaman iradesini tarih rüzgarlarıyla kanatlandırmasını bilen ve eli dümende, gözü pusulada, sonsuza yelken açmış aşk, şevk ve irade insanlarına... O insanlar ki; onlar, geçmişin tomurcuk ve meyvesi, geleceğin de fikir işçisi, mimarı ve müessisidirler. Onlar, istikbale yürürken, karşılarına çıkan bütün olumsuz dalgaları kıra kıra yürür ve her zaman arkalarındakilerin sinelerinde bir kalb gibi ritmik ve bir nabız gibi sımsıcak atarlar.

Güçlü fikirler, yerinde beyanlar, muhtevalı beyannameler ve isabetli kararlar, her zaman, güç ve kuvvetini ilâhî irade ve meşiete vesile yapan, sebeplerde kusur etmemekle beraber her şeyi Kudreti Sonsuz'dan bilen, Allah'ın kendilerine olan bütün lütuflarını, son santimine kadar yine O'nun rızası istikametinde ve mefkûreleri uğrunda kullanan bu nezih ruhlar sayesinde, ayrı bir derinliğe ulaşır, her kesimce hüsnükabul görür, kalıcı olur ve istikbal vaad eder. Onların, bu umumî gayretleri, tarihî dinamiklerle desteklendiği ve millî kaynaklarla beslendiği ölçüde de genişler, ayrı bir enginliğe erer ve süratle netice verir.

Toplumu yeniden inşa edecek kahramanları tarih ve daha evvelki cemiyet doğurur, emzirir, şekillendirir; daha sonra da toplumu, tarihi ve milleti bu kahramanlar hazırlarlar.. her parçası aydınlık, her düşüncesi rehber ve hiçbir zaman bizim şaşkın ve dağınık isteklerimizin esiri olmayacak olan, aksine hep cesetlerimizde can, iradelerimizde fer, dimağlarımızda da idrak ve basiret usâresi bu kahramanlar...

Bin yıllık mübarek bir geçmişin mânâ ve muhtevasını fevkalâde bir ihtimamla koruyacağına inandığımız bu hikmet erleri, gelecek nesillere de sürekli millet ruhunu aşılayacak, onun her zaman taze-canlı kalmasını sağlayacak ve bir kere daha *"devlet-i ebed müddet.!"* diyeceklerdir.

Ancak, bunun süratle gerçekleşebilmesi için de, toplumun değişik kesimleri arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılmaması, hakperestliğin bir şiddet silahı hâline getirilmemesi, Allah'ın kullarına karşı, şeytana arka çıkılmaması şarttır. Değişik bir ifade ile, başkalarının başını yarıp putunu kırmaya yöneldiğimizde *"Putun en büyüğü nefsimizdir."* mülâhazasıyla elimizdeki baltayı bu en büyük düşmanımızın başına indirerek, bizi endişe ile seyredenlerin yüreğine su serpilmesi esas olmalıdır.

Hicret

Hicret engin gayeli mukaddes bir göç.. inanç, duygu ve düşünce zenginliğiyle beslenerek gerçekleştirilen böyle hedefli bir göç, hulûsun derinliği ölçüsünde insanın semavî seyahatlerine denk sayılabilir. İnsanlığın İftihar Tablosu, bu seyahatin hem semavî olanıyla hem de arzda cereyan edeniyle şereflendirilmiştir. Bunlardan birincisi, has çerçevesiyle O'na mahsus ve başkasına müyesser değil; ikincisi ise, belli şartlar altında, kıyamete kadar herkese açık bir şehrahtır.. Peygamberlik semasının ayı-güneşi o büyük insana kadar, binler ve yüz binlerin yürüyüp gittiği feyiz ve bereketiyle pırıl pırıl bir şehrah. Hiç şüphesiz bu mukaddes göçün *"tarihin kulağına küpe"* diyebileceğimiz en anlamlısını da, sadıklardan sadık arkadaşlarıyla, beşerin Medar-ı İftiharı gerçekleştirmişti.. O, ayağını sağlam basabilecek emin bir mekâna yerleşmek, vefalı dostlarına pürvefa yardımcılar bulmak, arzın göbeğinden göğsüne sıçrayarak orada sitesini kurmak ve yepyeni bir tarih ve medeniyet projesiyle iç içe derinlikleri olan evrensel bir dine insanları ulaştıracak köprüler hazırlamak için, emri öteden, böyle bir göçe katlanmıştı.

Plan ve proje geniş ve sema buudlu.. mebde' ve netice arasındaki mesafeler insafsız.. bir baştan bir başa iblis ve gulyabaniler güzergâhı bu uzun yolda, her yanda kötülük duygu ve tutkusu, her dönemeçte bir yığın fitne ateşi.. evet, bütün bu olumsuz şartlara rağmen, gönülleri ümit, itminan ve inşirahla coşturmaya yetecek kuvvet kaynağı ki *"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir."*[1] dilinde ve gönlünde.. Allah'a dayanmış, tevfike râm olmuş ve bu uzun yola koyulmuştu.. koyulmuştu ve yürüyecekti arkasına bakmadan.. yürüyecekti arkasındakileri bırakmadan...

O gün, Mekke'nin inkârcı ve dayatmacı zorbaları karşısında her yol deneniyor, her çareye başvuruluyordu; ama bu gaye ve vazife insanına göre, yapılanlarla olanlar arasında tenasübün bulunmadığı da bir gerçekti. İşte bu tenasüpsüzlük, zaten, vazife şuuru ve hizmet aşkına kilitli Hazreti Sahib-i Risaleti, Mekke'nin dışında yeni muhataplar aramaya sevkediyordu. Tâif bu mülâhazanın ilk rüyası, peygamberlik davasının Mekke dışındaki ilk konağı ve bir sürü eza ve cefaya rağmen, tek bir mü'min tesellisiyle mağmum fakat ümitli geriye dönülen ilk hicret ülkesi olmuştu. Sonra Mina'nın sarp, ürperten fakat candan Akabelerinde taşradan gelenlerle *"sırran tenevverat"* kuşağında cereyan eden gizli görüşme ve âşina sineler arama. Aranan kimdi onu kestirmek

çok zordu; ama bulunan Medine'nin altı tâli'lisi olmuştu. İlklerden bu altı bahtiyar, insanlığın mâkus kaderinin değiştirilmesinde, nübüvvet elinin kullandığı ilk manivela olacaktı. Beşerin ebedî halaskârı hakkında bütün bildikleri, sırf Siyon cakası bir kulak dolgunluğundan ibaret olan: *"Allah son bir peygamber daha gönderecek ve İsrailoğulları O'nun bayrağı altında cihanla bir kere daha hesaplaşacaklar."* söylentisiydi. Gerçi bu ümniye onların işine fazla yaramamıştı; ama Medine yerlilerinin sinelerindeki hakikat tutkusunu yönlendirmeye ve ateşlemeye yetmişti. Bu basit malumat o zaman, bir büyük gerçeğin kuluçkası ve cevher madeni olmuş, mevsimi gelince de, ebedlere kadar *"Ensar"* nâm-ı celîliyle serfiraz olacak Medine halkının etekleri mücevherlerle dolmuştu.

Bu ilk altı kutluyu, daha sonra, ayrı bir on bahtiyar takip etmiş, müteâkip sene de, içinde kadınların da bulunduğu yetmiş kişilik bir kudsîler topluluğu ikrarlarını ilan, teslimiyetlerini ifade ve Resûlullah'ın çağrısına *"evet"* demenin yanında, Efendimiz'i Medine'ye davet etmek üzere, yine bir kuytu yerde o Ebedî Halaskâr'la görüşmüş, biat etmiş ve O'na *"Buyurun beldemize!"* demişlerdi. Ciddiydiler; O'nun getirdiği her şeyi kabullenecek, O'na teslim olacak, nefislerini, kadınlarını, çocuklarını koruma mevzuunda gösterdikleri aynı hassasiyeti O'na karşı da gösterecek, O'nu bağırlarına basacak, koruyacak ve canlarından aziz tutacaklardı. Bunun karşılığında da Allah onlara Cennet vaad ediyordu. Anlaşma tamam.. Resûlullah mütebessim.. Ensar memnun.. ve Medine'nin kapıları da Muhacirlere ardına kadar açıktı.

Üçer-beşer Mekke boşalıyor.. açık-kapalı herkes Medine'ye akıyor.. hicret edenlerin fedakârlığı, Ensar'ın îsâr ruhuyla bir başka televvüne ulaşıyor ve derken arz yolculuğu âdeta miraçlaşıyor, semavîleşiyor ve mekân üstü âlemlerde meleklerin seyahati çizgisini buluyordu. Tabiî, arzdaki bu semavî yolculuğun en son kafilesi de yine peygamberlik kafilesinin sonuncusuyla noktalanıyordu. Ama her mazhariyetin maruziyet çizgisinde cereyan esprisiyle, O'nun hicreti de *"Belanın en çetini hep peygamberlerin başına..."*[2] esasına göre gerçekleşiyor ve o korkunç ölüm vadileri teslimiyet ve tefviz kanatlarıyla aşıla aşıla münevver beldeye ulaşılıyordu.. hem öyle bir ulaşılıyordu ki, ne Sürâka'nın o günkü ruh haleti itibarıyla sirkatinden daha karanlık düşüncelerine, ne Sevr Mağarasının içinde ve dışındaki çıyanların ağına, ne de yoldaki haramilerin fiilî insafsızlığına maruz kalınıyordu. Sürâka sahabeliğe namzet bir dosta dönüşüyor.. Büreyde arkadaşlarıyla beraber İslâm'la

tanışıyor.. ve derken o Gül İnsan, tipinin-boranın estiği yollarda, her yanı gül bahçesine çevire çevire köyüne yürüyordu...

Duyguları kan, düşünceleri kan, gözleri kan bir sürü kanlı deli Mekke'de esire dursun; Allah Resûlü, Medine halkının *"seniyye-i veda"* türküleri arasında otağını, bugünkü yeşil kubbenin bulunduğu bir kutlu yere kuruyor ve mescitle iç içe mübarek hanesine yerleşiyordu.. yerleşiyor, sonra da İlâhî mesaj ve ruhunun ilhamlarıyla çevreye hayat üflemeye başlıyordu. –O hayatın kaynağına da, onu üfleyene de ruhlarımız feda olsun!–

Hazreti Âdem, hicret mânâ ve ruhunun vaad ettiği uhrevî enginliğe ulaşmak için, Cennetten dünyaya uzanan bir uzun sefere çıkmış.. Hazreti Nuh, karalardan sonra denizlerde de ürperten bir seyahate katlanmış.. Hazreti İbrahim, Babil, Hicaz, Kenan ili deyip durmadan dolaşmış.. Hazreti Musa, anne evinden Firavun sarayına, oradan da Mısır ve Eyke arasında hep mekik dokumuş durmuş.. Hazreti Mesih eski peygamberlerin geçtiği bütün köprülerden geçmiş.. ve bu dönemin ilk kudsîleri de eski dünyanın hemen dört bir yanına irşad ekipleri tertip etmişlerdi.

Çağın kudsîlerine gelince; onlar *"Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek, barınacak birçok yer ve genişlik bulacaktır. Kim evinden Allah rızası için ve Resûlullah'ın yolu deyip ayrılıp da yolda ölecek olursa, onun mükâfatı Allah'a aittir."*[3] diyerek dünyanın her yanına dağılacak ve asrın gerektirdiği usûl ve metodlarla soluklarını her tarafa duyuracaklardır. Onların bu hicretleri sayesinde imana, Kur'ân'a uyanacaklar olabileceği gibi, vicdanlarında dostluğu ve diyalogu duyanlar da bulunacaktır.

Evet onlar, Hira Dağından ruhlarına akseden mirası, gezip her yerde soluklayacak.. ümitsizlikle uyuşmuş gönüllere diriliş yollarını gösterecek.. mantıkla ilâhî vâridâtı birden duyup, herkese duyuracak.. kalb ile Kur'ân arasındaki engelleri kaldırarak şu birkaç asırlık ayrılığı sona erdirip en büyük buluşmayı sağlayacak ve hareketlerinin tamamen iman, aşk ve heyecan yarışı olduğunu günümüzün sarsık, yeisle kıvrım kıvrım ve tutarsız çocuklarına öğreterek, onları fâni hayatın dar ve boğucu atmosferinden kurtarıp bir kere daha onlara var ve hür olma yollarını, sevme ve saygılı davranma adabını öğreteceklerdir.

1 Âl-i İmran sûresi, 3/173.

2 Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23; Dârimî, *rikak* 67.

3 Nisâ sûresi, 4/100.

Hülyalarımızdaki Yarınlar

Geleceği kendi derinlikleriyle duymak, anlamak, şimdilerde hülya gibi görünse de, o bir gerçektir; ama, inanç, ümit, azim ve kararlılıkla beslenen bir gerçek. Hülyalarımızdaki bu gerçeğin en belirgin özelliği ise, herhalde, birkaç asırdan beri elimizden kaçırmış bulunduğumuz huzur, itminan ve sükûnetin avdet etmesi olacaktır. Bunlara *"geleceğin belirgin özelliği"* dedim; çünkü günümüzde en çok özlenen onlar. Evet bu ülkede motor gürültüleriyle delik deşik edilen, klakson sesleriyle yırtılan, radyo çığlıklarıyla paramparça olan ve silah seslerinin tehdidi altında bulunan, katil âvâzı ve mazlum iniltileriyle, her zaman sinelerimizin rikkatinde kendini hissettiren ve bizim de en çok özlemini çektiğimiz şey, işte bu huzur, sükûn ve itminandır. Seneler var ki, arzu ve hülyalarımızın onlarla buluşma anlarını bir lezzet gibi duyuyor, bir güzel koku gibi teneffüs ediyor ve bir mûsıkî gibi yudumluyoruz.

Bizimle aynı memeden süt emen hemen herkesin, bazen bir mûsıkîden daha derin tesirlere sahip olan böyle bir sükût ve huzur bekleyişi içinde olduğu ve olacağı kanaatindeyim. Şimdilerde, bir koruya, bir bahçeye, hatta firdevslere girmeye denk böyle bir mazhariyeti imkânsız görsek de, gelecekte bunun, bizim tabiî ve daimî iklimimiz olacağında –inşâallah– şüphem yok. Günümüzün karanlık atmosferi içinde bunları hayal görenler, ihtimal bir gün, o huzur ve itminanı teneffüs edip, yudum yudum yudumlarken de onların kadrini bilemeyecek; kim bilir belki de yine karanlık görecek, karanlık düşünecek ve ruh dünyalarında hep karakuralarla haşr ü neşr olacaklardır.

Aslında, huzur ve itminan tüten bir hayat anlayışının düşlenmesi, duyulup hissedilmesi, biraz da içinde bulunduğumuz patırtı-gürültü, kin-nefret, kan-irin ve gözyaşlarıyla duman duman çevremizi saran atmosferden sıyrılmamıza bağlı. Evet, hâlihazırdaki durumumuz itibarıyla, huzur, emniyet ve sükûnetten o kadar mahrum bulunuyoruz ki, senenin birkaç ayını, bir koruda, bir koyda, okyanusun enginliklerinde bir transatlantikte geçirmedikten sonra, onu birazcık duymamız mümkün değildir. Hatta bazen böyle bir inziva bile gerçek huzuru hatırlatmaya yetmeyebilir. Onu tam duyup özleyebilmek için, daha ciddi tecerrüdlere ve insanî mülâhazalarımızı coşturacak, kanatlandıracak ortamlara ihtiyacımız olduğunu zannediyorum.

Yıllar ve yıllar boyu bu ülkede, böyle ledünnî bir huzur ve emniyet hükümferma olmuştu.. sabahlar, bembeyaz tomurcukların çiçeğe yürümesi gibi

mahmur bir canlılık; kuşluklar, hummalı bir faaliyetin *"hayhuy"*unun yaşandığı bir çalışma aşkı; akşamlar, kuş yuvalarından daha sıcak, daha yumuşak ve daha canlı olan evlerimizde bir bayram neşvesi; geceler, sonsuzluk duygu ve tutkularıyla köpüren birer vâridât ırmağı.. elhâsıl, her an ayrı renk, ayrı tat ve ayrı şivede herkesi bayıltan bir huzur ve sükûnet çağlardı.

Vâkıa, eksik, kusurlu ve tamire ihtiyacı olan bir sürü yanlarımız da vardı; ama yine de hayatın her ünitesi; köy-kent, kasaba-şehir, asker-sivil, kadın-erkek, genç-ihtiyar, ilmiye sınıfi-halk hemen her kesimiyle, azimli, ümitli, huzur aşığı ve emniyet vaad eden bir ülkenin kesitleri, bir milletin cüz'î fertleri olma görünümünü sergiliyordu.. hiçbir sersem gürültü, hiçbir gayesiz çığlık, hiçbir çılgın heyecan milletin bu ezelî sükûnet şiirini bozmuyor, bozamıyor; hiçbir yabancı ses ve soluk onun huzur dünyasının atmosferinden içeriye sızamıyor ve hemen her tarafta millî ruh kokan nazlı itminan esintileri hissediliyordu.

Bu açıdan mutlu gelecek, maziden tevarüs ettiği, o burcu burcu huzur kokan, üfül üfül emniyetle esen hususî havayı temsil edebildiği ölçüde –ki ben onun temsil edilebileceği ümidiyle dopdoluyum– geçmişin hülyalı günlerini bir kere daha yaşamamız mümkün olacaktır. Öyle ki, o mutlu zaman diliminde, ne toplumun değişik kesimleri arasında müsademe ve kavga, ne zalim *"hayhuy"*u ve mazlum âh u efgânı, ne ruhları rencide eden çığlık, ne yüreklere inen hıçkırık, ne kan-irin ve gözyaşı, ne de toplumu her gün tasalara boğan terör ve anarşi olmayacaktır.. olmayacaktır ve bu ülke insanı, o esâtirî hâline bürünerek, gökler ötesinden gelip gönlüne dökülen sevgi ve müsamaha tayflarıyla âdeta bir sükûnet ve huzur faslı yaşayacaktır.

Evet, o gün kin, nefret ve düşmanlıklar susacak, hiç olmazsa sesi kısılacak; gördüğümüz her manzaradan, duyduğumuz her ses ve soluktan gönüllerimize uhrevîlikler sızacak ve bütün varlık bir mûsıkî neşvesi içinde duyulup hissedilecek. Tepeden tırnağa benliğimizi saran güzelliklerin gölgesinde, güzel görecek, güzel düşünecek, güzel yaşayacak ve her şeyi içimizin güzelliklerine göre yorumlayıp, imanlı olmanın bütün avantajlarından yararlanacak ve muvakkat hayatımızı sonsuza göre dizayn edeceğiz. Kim bilir, belki de ruhlarımıza, fevkalâde mahrem, sese-söze kapalı ve kelimelerin ifade edemeyeceği ölçüde mânâları duyuracak ve gerçek insanî derinliklerimizle renklendirdiğimiz bir sırlı zaman ve atmosfere ererek bütün insanları, hatta topyekün varlığı, gönüllerimizi dolduran bir lezzetle duyup idrak edecek ve beşer tabiatından kaynaklanan bir kısım rahatsız edici söz ve görüntülere de

bütün bütün kapanarak, ömrümüzü, Cennet koridorlarında yolculuk yapıyor gibi bir zevk zemzemesi hâline getireceğiz.. getireceğiz, zira bu sükûnet ve huzur zaten, bizim geçmişten tevarüs ettiğimiz kültürün her parçasında mevcut ve millî karakterimizin de önemli bir buudunu teşkil etmekte.

Evet, her döneme ait o dönemi yükselten değerlerin, başarıların; o değerleri temsil eden ve o başarıları ortaya koyan insanların bakış zaviyelerine göre varlığın taşıdığı mânâların; o mânâları değişik yorumlamalarla derinleştiren düşüncelerin.. evet bütün bunların ayrı ayrı birer zevk enginliği, birer tadı, birer neşvesi ve ruhlarımıza sinen birer tatlı hatırası var.. biz onların bütününü birden duyup hissediyoruz. Bizim olacağına inandığımız gelecekte de duyup hissedeceğimize inanıyoruz. Yani yeniden bir kere daha, ruhlarımızın sükûnet ve huzurla dolup taşacağına, eşyanın perde arkasının gönüllerimize açılacağına ve çıplak hakikatlerin esbabın önüne geçerek, bize şimdiye kadar olanından daha fazla bir şeyler fısıldayacağına kanaatimiz tamdır.

Çok yakın bir gelecekte, hemen herkes, aradığı her şeyden daha ziyade, sükûnet, emniyet ve huzura koşacak.. her yerde onları soluklayacak ve en içli bestelerini onların etrafında örgüleyecektir.. örgüleyecektir; zira insanlık var olduğu günden beri, her türlü mahrumiyete rağmen varlığını sürdürmüştür; ama huzur, emniyet ve muhabbetsiz edememiştir. Küreselleşme sath-ı mâiline girmiş bir dünyada, iç içeleşen insanların bundan müstağnî kalmaları mümkün değildir.

Zaten, bu duygu ve düşünceler, daha şimdiden, bazılarımızın ruhlarında öyle kök salmış ki, gelecek yılların onların fideliği olacağında zerre kadar şüphem yok. Bu mânâlar, gönüllerimize öyle nakşolmuş ki, daha bu günden onları dillerimizde bir tat ve gönüllerimizde de birer heyecan olarak duymaya başladık bile. İhtimal ki şimdilerde, birer ümit, birer heyecan olarak duyduğumuz bu şeyler, gelecekteki hayatımız adına bize üst üste direktifler yağdırarak, gönül yamaçlarımızı sevginin, aşkın ve müsamahanın yeşerdiği birer altın çayır hâline getireceklerdir.

Kalblerin Sultanlığına Doğru

Son bir-iki asırdan beri insanlık hep ızdıraptan ızdıraba sürüklendi, hep ölüm çukurlarının çevresinde dolaştı ve kurtuluş ararken de hep felaket buldu ve felaketlerle yoğruldu. Bu meş'um zaman diliminde, dünyanın hemen her yerinde toplumları idare eden güç, devletlerden, hükümetlerden daha ziyade, şahısların, grupların, sınıfların, holdinglerin, mafyaların kazanç hırsı ve ikbal arzusu oldu. Tabiatıyla, böyle bir dünyada, her şeyin kıymet hükmünün para ve yaşama seviyesiyle ölçüleceği de bir gerçekti.

Evet gerçek değerlerin altüst olduğu böyle bir dünyada, insanların itibarlarının, onların paralarıyla, servetleriyle, yazlık-kışlık villalarıyla ölçülmesi gayet tabiîydi.. ve öyle de oldu; maddî varlık ve imkânlar küstah bir gladyatör gibi ellerini yukarıya kaldırarak, ilim, fazilet, düşünce ve cesaretin üzerinde tepindi ve onları yendiğini ilan etti. Oysaki, servet u sâmân, ilim, akıl, fazilet ve cesaretle birleşince bir değer ifade etse de, tek başına kaldığında bir şeye yaradığını söylemek oldukça zordur.. hatta ondan da öte bazen bir canavarlık vesilesi hâline gelmesi bile söz konusu olabilir. Ne acıdır ki, günümüzde, toplumların gerçek hayat dinamikleri sayılan bilgi, düşünce, ahlâk ve cesaret gibi hususlar, şayet maddî imkân ve kazanca dönüştürülemiyorsa fantezi ve aptallık emaresi sayılmakta.

Hâlbuki eğer, bir toplumu teşkil eden fertler, hayat projelerini beden ve cismaniyete göre planlıyor, ömürlerini zevk u sefa vadilerinde sürdürüyor, zenginlik ve refahtan başka bir şey düşünmüyorsa, böyle bir toplumda, çalışkan, azimli, mahir ve sağlam karakterli insanlar kadar, hatta onlardan da fazla, gayesizler, düzenbazlar, çıkarcılar, heyecansızlar, iki adım ötesini göremeyen miyoplar ve cahiller hâkim duruma gelir. Bu da, ahlâk ve fazilet telakkisinin, sanat düşüncesinin ve tecrübenin, dolayısıyla da ülke ve millet için yararlı karakterlerin ve yüksek performansların dışlanması demektir. Şimdilerde ülkemiz dahil, dünyanın hemen her yerinde böyle bir çarpıklığın yaşandığı da bir gerçek.

Bugün büyük ölçüde insanlık, geçmiş asırlarda olduğundan daha zengin ve daha geniş imkânlara sahiptir; ama bunun yanında onun, hiçbir dönemde maruz kalmadığı ölçüde, ihtirasların, ihtiyaçların, fantezilerin ve tiryakiliklerin esiri hâline geldiği de bir vak'adır. Bugün o, cismaniyet ve bedenini yaşadıkça daha bir yaşama arzusuyla çıldırmakta; içtikçe susamakta, yedikçe oburlaşmakta,

daha fazla kazanma hırsıyla akla hayale gelmedik spekülasyonlara girmekte, en hasis çıkarlar karşısında ruhunu şeytana peylemekte ve gerçek insanî değerlerden âdeta uzaklaşmaktadır.

Evet, ömrünü gelip geçici bir kısım maddî değerler peşinde koşmakla eriten günümüzün modern insanı, aslında daha çok kendini tüketmekte ve ruhunun derinliklerindeki yüksek duygularını kaybetmektedir. Öyle ki, böyle birinin ufkunda, ne iman enginliğine, ne mârifet zenginliğine, ne de muhabbet, aşk, zevk-i ruhanî televvünlerine rastlamak mümkündür. Nasıl olur ki; o, yaptığı hemen her işin neticesini, maddî kazanç, cismanî rahat ve bedenî hazlar açısından değerlendirmekte ve bütünüyle uhrevîlikleri, ledünnîlikleri *"es"* geçmektedir. Onun düşünce ve faaliyet ufkunu dolduran hususlar sadece ve sadece: Nasıl çalıp çırpacağı, ne alıp ne satacağı, nerelerde nasıl eğleneceği ve nasıl keyif çatacağı… gibi şeylerdir. Tabiî, bütün bu arzu ve isteklerin gerçekleşmesi için meşru yollar ve meşru dairedeki kazançlar yetmiyorsa, gayri meşru vesileler değerlendirilecek, spekülasyonlara girilecek.. ve şayet yer üstü dünyalar bu korkunç iştihaları tatmine kifayet etmiyorsa yer altı dünyalarına inilerek köstebekçe yollara girilecektir. Bence, günümüzün insanı, insanî yolculuğunu böyle bir inde sürdürmektedir ve o, mutlaka bu açmazdan kurtularak kendi çizgisini bulma mecburiyetindedir. Yoksa handikaptan handikaba sürüklenecek ve kat'iyen *"kendi"* olamayacaktır. Komünizmden kurtarsanız gidip anarşizme yuvarlanacak, ateizmden uzaklaştırsanız koşup monizme sarılacak, Darvinizm'den koparsanız neo-Darvinizm'e yapışacak.. ve her zaman kimliksiz, şabloncu ve yükselip serkâr olma yerine başkalarına kuyruk olmanın mücadelesini verecektir. Ve işte bunlardan ötürüdür ki o, birkaç asırdan beri ömrünü hep buhranlar ağında tüketmekte; siyasî ve idarî buhrandan kurtulsa, gidip ahlâkî buhrana aborde olmakta, ondan sıyrılsa ekonomik bunalımların ağına düşmekte, toparlanıp ondan da kurtulabilse, bu defa da kendini askerî buhranların arenasında bulmakta ve kendi olumsuzluklarıyla kendini yiyip bitirmektedir. Bu tersliklerden kurtuluşun çaresi de, bir kere daha yeni baştan inanmak gibi, sevmek gibi, ahlâk gibi, metafizik düşünce gibi, aşk gibi, ruh terbiyesi gibi dinî, millî ve tarihî dinamikleri gözden geçirme olsa gerek.

İnanmak, hakikati olduğu gibi tanıma, sevmek ise bu bilginin hayata geçirilmesi demektir. İnanmayanlar mutlak hakikati ne bulabilir ne de bilebilirler. Onların *"İnandım"* demeleri iç dünyalarıyla bir zıtlaşma,

"Buldum" demeleri de bir mugalâtadır. Aslında inanmayanlar tâli'siz, sevmeyenler de cansız cesetlerdir. İnanma en önemli bir aksiyon kaynağı ve ruhun bütün varlığı kucaklaması, tabiatı kuşatması ise, muhabbet de gerçek insanî düşüncenin en esaslı unsuru ve lahutî bir buududur. Bu itibarladır ki, önümüzdeki yıllarda, dinî ve millî kültürümüzün fidelerini dikme ve yetiştirme misyonunu yüklenenler, evvelâ inanç mihrabına yönelmeli, sonra da sevgi minberine yürüyüp, muhabbet soluklarını dünyanın her tarafına duyurmaya çalışmalıdırlar. Bunu yaparken de müessiriyetlerini, ahlâk ve fazilet anlayışlarının derinliklerinde aramalıdırlar.

Ahlâk, dinin özü, esası ve ilâhî mesajın da en önemli bir umdesidir. Ahlâklı ve faziletli olmak eğer bir kahramanlıksa –ki öyledir– bu meydanın gerçek kahramanları da peygamberler ve onları yürekten takip edenlerdir. Hakikî Müslüman olmanın en bariz vasfı ahlâklı olmaktır. Akıl ve hikmet gözüyle bakabilenler için Kur'ân ve Sünnet, âyet âyet, fasıl fasıl ahlâktır. *"Müslümanlık huy güzelliğidir."*[1] buyuran Mücessem Ahlâk ve Yüce Kamet bu gerçeği en veciz şekilde ortaya koymuştur. Millet olarak biz, bir ahlâk sisteminin mensupları ve bir ahlâk destanının çocuklarıyız. Hiçbir düşünce, hiçbir fantezi bizim ahlâkımızı sarsamaz ve sarsmamalı; biz onunla dünyaları aşıp ebedlere ulaşmayı düşlüyoruz.. ve Allah ihsanlarının ayrı bir derinliği sayılan metafizik gücümüzle de bunu gerçekleştireceğimize inanıyoruz.

Metafizik düşünce, aklın topyekün varlığa açılması ve onu perde-önü, perde-arkasıyla kavrama cehdidir. Aklın veya ruhun, varlığı bu şekildeki kucaklaması söz konusu olmasa, her şey paramparça olur ve cansız cesetler hâline gelir. Bu itibarladır ki, metafizik düşüncenin yok olması veya yok kabul edilmesi bir bakıma aklın da tükenişi demektir. Bugüne kadar her büyük oluşumun, metafizik düşüncenin kolları arasında geliştiğini söyleyebiliriz.. Hind ve diğer doğu ülkelerinde bu böyle olduğu gibi; bizim dünyamızda da, Kur'ân'ın dünya görüşü çerçevesinde bu hep böyle olagelmiş ve bu sayede üst üste değişik medeniyetler gerçekleştirilmiştir. Metafizik düşünce, insan ruhunun varlığa açılması, tabiatı istilâsı ve her şeyi kucaklaması ise, metafiziği ilimlerle çarpıştıranlar, galiba, kaynakla o kaynaktan fışkıran çağlayanı birbiriyle çarpıştırdıklarının farkında değiller.

Metafiziği, varlık gerçeğinin aşkla sezilip duyulması şeklinde de yorumlayabiliriz ki, buna göre aşk, topyekün kâinatı, bütün varlık ve hâdiseleri, tam bir bitevîlik içinde görüp duymanın, sezip sevmenin adı olur.. evet gerçek

aşıklar, ne servet u sâmân ne de şöhret ü nâm peşindedirler. Onlar, aşkın, kendi kendini yakıp kavuran ve kül edip savuran fırtınaları arasında *“berd ü selâm”* soluklar ve yok oluşların çehresinde sevdiklerinin simasını okuma, varlıklarının savrulan külleri arasında mâşuklarını duyma ve seven-sevilen, arayan-aranan vahdetine ulaşma peşindedirler. Tasavvufî ifadesiyle, onlar hep *“fenâ fillâh”* vadilerinden *“bekâ billâh”* yamaçlarına doğru bir seyahat içinde ve sürekli aktiftirler. Elbette ki böyle bir ufka kavuşmak, ciddî bir ruh terbiyesine bağlıdır.

Ruh terbiyesi, kısaca insanın yaratılış gayesine yönlendirilmesi demektir. Aynı zamanda ona, ruhun bedenî ve cismanî baskılardan sıyrılarak kendi özüne, kendi kaynağına yönelmesi ve yaratılışının gayesi istikametinde bir seyr-i ruhanî gerçekleştirmesi de diyebiliriz ki, konumuz şimdilik öyle bir bahse açık değil.

Günümüzde, bütün ruhî dinamiklerini yitiren ve kendi özünden uzaklaşan tâli’siz nesiller, kendi akıl ve kendi muhakemelerinin kurbanı, perişan ve derbederdirler. Ne olursa olsun bizler, bu neslin bakış zaviyesini ve temâşâ ufkunu değiştirme mecburiyetindeyiz.. ve değiştireceğimize de inanıyoruz. Bu mevzudaki gayretlerimiz hafife alınsa da biz olabildiğince ümitliyiz. Elverir ki iradelerimizi ibadetle besleyip nefis muhasebesiyle kontrol altında tutabilelim. Bize bu yolda sadece yürümek düşer. Biz nereye yönelirsek –kemmiyetsiz, keyfiyetsiz– Allah oradadır. Gözlerimizi yumup geleceğin altın yamaçlarına tohum saçma bize, saçılan bu tohumların hayata yürümesi de O’na aittir.

Bizim, şuurlu bir hizmet ve ihatalı gayretlerle, bu dünyanın içinde, huzurla, emniyetle, sevgiyle esen bir başka dünyanın meydana geleceğine ve hayatın gerçek saadet çizgisini bulacağına inancımız tamdır. Ve tabiî, gelecekteki nesillerin, para, ikbal, şöhret, makam ve her türlü iştihanın çok üstünde bir büyük sevgiye müteveccih olacağına da.. işte bu kalblerin sultanlığı sevgisidir.

1 et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 8/182.

Ümit Ufku

İmanlarımız ve ümitlerimizle dopdolu, irade ve azimlerimizle yay gibi gergin, hülyalarımızla yarınların yemyeşil yamaçlarına sarkmış, tatlı bir ruhî temâşânın çağrıştırdıklarını şuurlarımızın lisanına dökerek bir kere daha *"gelecek"* diyoruz. Mânâ ve ruhla mamur bir kökün; fil dişinden, sadeften, inciden, mercandan, billurdan inşa edilmiş bir geçmişin; sırmadan, şaldan, ipekten, atlastan, canfesten örülmüş bir kültürün üzerindeki sis bulutlarının aralandığını, sihirli bir dünyanın uzaktan gözlerimize, gönüllerimize büyüler çalıp geçtiğini âdeta müşâhede ediyor ve insiyaklarımız itibarıyla, tıpkı mızrabını yemiş bir *"bamteli"* gibi ruhlarımızda ürpertiler hâsıl edecek olan heyecanlı günlerin arefesinde bulunduğumuz velvelesini duyar gibi oluyoruz.

Biraz realite, biraz da hayal, yürüyoruz yarı tekye, yarı mektep koridorlarında; yarı medrese, yarı kışla komplekslerinde; yarı his, yarı mantık yamaçlarında.. yürüyoruz ve gönlümüze göre geçmiş-gelecek zamanların şiirini, mûsıkîsini ve âhengini yaşıyoruz. Kalblerin yumuşayıp tamamen iyilik kesileceği, hislerin tıpkı deryalar gibi buhar buhar yükselip *"çiy"* noktasına ulaşacağı, gözlerin bulutlardan daha cömert hâle geleceği, toprağın hayatla köpürüp renkleneceği, yeryüzünün kuş yuvaları gibi huzur ve sevgiyle tüteceği, duyguların melekleşeceği ve insanların ruhanîlerle atbaşı hale geleceği ümidiyle, yolda olmanın bütün icaplarına riayet ederek, inançlı ve pürneşe yürüyoruz hayatı bir kere daha duyabileceğimiz ufuklara.

Zaten şimdilerde, geçmiş ve geleceğin birbiriyle kucaklaşacağı; hâlin, bu iki mübarek zaman dilimine dert dökeceği ve ütopyalara ilham kaynağı olacak mekânın o mutlu koyunda, bir zamanlar yitirdiğimiz Cennetlere ermenin sevinç neşideleri besteleniyor.. eşya, varoluş gayesinin hikmetlerini mırıldanıyor.. ay, güneş ve yıldızlar eski hatıraları hikâye ediyor.. öteler o mutlu günlere tebessümler yağdırıyor.. ve her yanda tasavvurlarımızı aşan *"*şehrâyin*"* hazırlıkları yaşanıyor. Görünüş ve ruh enginlikleri davranışlarından, sükût ve imanları beyanlarından daha üstün, zaman üstü tasavvurlarıyla sonsuza açılmış ruhların konup kalktığı bu iklim, bir muhalif rüzgâr esmez ve her şeyi harman gibi savurmazsa –Allah'a sığınalım esmesin ve savurmasın!– bu zamanî ada, var olduğu günden beri insanoğlunun aradığı ada olacaktır; çevresindeki rıhtımları, limanları ve rampalarıyla insanları ebediyete taşıyan ada.

Evet, şu anda bile çevremizdeki eşyayı, içinde var olup geliştiği tarihin bir

parçası olarak kurcalayıversek, her şey nutka gelip konuşacak ve bize gelecek adına neler ve neler anlatacaklar. Evet biz, bize ait zamanı, üzerinde anahtarı kurulma bekleyen bir saate veya hareketsiz bir sarkaca benzetebiliriz. Durgun fakat potansiyel bir hareket kaynağı olan bu zaman üstü zaman, zembereğinin azıcık sıkışması veya sarkacın hareket ettirilmesiyle *"balans"* sağa-sola gelip gitmeye başlayacak ve akrep-yelkovan start almış maratoncular gibi hemen harekete geçerek bize tâli'lerimizin takvimini söyleyecektir. Hatta denebilir ki, bize ait zaman şu anda dahi, geçmişe doğru köküyle bütünleşme, geleceğe doğru kendine yeni ufuklar arama hareketine geçti bile; hikmet buudlu, âheste, ritmik ve peşi peşine baharlar vaad eden harekete.. tıpkı mûsıkîden derin bir eda, engin bir söyleyiş ve iç çekişlere benzeyen nağmeler gibi ses çıkaran bir harekete.

Bu hareketin temel dinamiği iman ve ümit, devamının teminatı da onun aklî, mantıkî ve hissî boşluklara meydan verilmeden peygamberâne bir hususiyet ve peygamberâne bir azimle sürdürülmesidir. Gerisi bizi alâkadar etmez; alâkadar ediyor gibi tavırlara girmek Rabbimize karşı sû-i edeptir. Zaten hâlihazırda olanları ve dünden bugüne hayatiyetlerini sürdüren dinamiklerin tasavvurlar üstü müessiriyetlerini düşünecek olursak, en küçük sebeplerin nelere vesile olduğunu ve en küçük gayretlerin ne büyük bedellerle mükâfatlandırıldığını görür, hayrete düşeriz. Düşünün ki, bize ait değerler, zamanın insafsız dişleri arasında onca çiğnenmesine ve zamanelerin kahr u tedmirine rağmen selâmetle gelip asrımızın sahiline ulaşabiliyor ve biz de *"kendi medeniyet unsurlarımız, kendi kültür elemanlarımız"* diye onları hemen alıp değerlendirebiliyoruz; hem de milletin duygu ve düşünce yamaçlarında serpilip geliştikleri çağlardaki tazelikleriyle alıp değerlendiriyoruz: Kimi neyle semaa kalkmaya hazırlanan bir Mevlevî gibi, kimi halka-i zikirde konsantrasyonunu tamamlamış bir serzâkir gibi, kimi cihanın kapılarını açmaya zorlayan bir cihangir gibi, kimi de dünyaları aydınlatmaya namzet bir ilim, irfan meşalesi gibi.. evet bir kere, hayallerimizde, o sihirli dünyaya fazla değil yarım adım atıversek, tarihî tevarüslerimiz, bir bölümüyle bize İbn Haldun gibi konuşacak; diğer bir bölümüyle Evliya Çelebi gibi hikâyeler anlatacak; Bâkî gibi bizleri söz zirvelerinde dolaştıracak; Şeyh Galip gibi şiirleştirilen ruh ve mânâ ikliminden bizlere demet demet güller sunacak; Fuzûlî gibi gönüllerimizi şiirin girdaplarında seyahat ettirecek; Nedim gibi duygularımızı nazmın fevvârelerine bindirerek nefislerimize havailikler yaşatacak; Mevlâna gibi derinlik, Yunus

gibi sadelik, Âkif gibi samimiyet, Yahya Kemal gibi şiir soluklayacak.. Osman, Orhan ve Hudâvendigâr gibi cihad ve gaza ruhundan nağmeler mırıldanacak; Fatih ve Yavuz gibi devletler muvazenesinde yerimizi almaya yürümenin âdâp ve erkânını öğretecek.. hâsılı, çok sesli bir koro gibi bin senelik tarihimizin usârelerini getirip gönüllerimize boşaltacaktır.

Bu ruh ve mânâ atmosferinde tabiatı düzene sokulmuş, şehirlerinin, kasabalarının, köylerinin mimarî durumu bir kere daha gözden geçirilmiş; fertleri, iman, aşk, vefa, ilim, sanat ve ahlâk gibi insanî değerlerle donatılmış bu dünya, yakın bir gelecek itibarıyla, samimiyetle çarpan şen gönüllerin durağı, gerçekleşmiş millî emellerin meşheri, en engin muhabbet ve aşkların ırmağı, sanat ve sanatseverliğin otağı, iltifatlarla göveren mârifetlerin ummanı, çiçeğinin sözünü yerine getiren meyvelerin bahçesi-bağı, beklentilerinde çevrelerini yanıltmayan hasbilerin son durağı, yürekleri birbirine karşı sımsıcak atan eşlerin, babalarına karşı saygıyla iki büklüm evlatların, evlatlarına karşı şefkatle tir tir titreyen ebeveynin vatan-ı aslîsi, ikametgâhı, hiç olmazsa uğrağı hâline geleceğinde şüphe yok.

Evet burası bir gün, herkesin birbirini kendi gönlüne göre tartıp, tanıyıp, davrandığı, ruhî-bedenî, dünyevî-uhrevî görüp gözettiği, nasihat ve morale ihtiyaç hissettiğinde birbirini hayırhahlıkla kucakladığı, yararlı sükûtları ve faydalı konuşmalarıyla birbirinin hissiyatına saygılı olduğu, şuurlu alâkaların, sımsıcak hüsnü niyetlerin ruhları coşturduğu üfül üfül insanlık esen öyle bir koy hâline gelecektir ki; orada yaşama bahtiyarlığına erenler, orayı, dünya ve Cennet ortası, her yanıyla bütün kirlerden arınmış, bütün sefaletlerden temizlenmiş; maddiyatı, mânevî ve ruhanî şeylerden, malzemesi gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve tasavvurların ulaşamadığı madde ötesinden sürekli ruhların uçuştuğu bir âlem olarak duyacak ve tâli'lerine tebessümler yağdıracaklardır.

Hiç şüphesiz böyle bir dünyada, tabiat daha ruhanî.. ovalar-obalar daha bir uhrevî asudelik içinde.. yalnızlık aynı vuslat.. her şey birbirine karşı sımsıcak ve cana daha yakın.. hisler daha derin ve duyuşlar daha bir bekâ buudlu olacaktır; atkıları ve kanaviçesi ruh ve mânâdan alınan böyle bir dünyada ömürler daha rantabl yaşanır; aşk u şevk gönüllerde birer humma gibi duyulur; her şey inanmış insanların simaları gibi parıldar ve yer yer çevreyi saran karanlıklar gözlerin karası gibi ışığın en önemli rüknü hâline gelir.

Böylesine içli, hülyalı ve şevkle tüten bir dünyayı, onun ruhundaki bir

büyüyle, sanki içinde bulunduğumuz bu âlemde herhangi bir yere değil de, inançlarımızın enginliğinde duyduğumuz bir ülkeye, bir saadet ülkesine seyahat ediyor gibi yürürüz şevk u târâbla bütün bir yol boyu.. yürürüz gönül bağladığımıza O'nun gösterdiği çizgide ve O'na ulaşma gayreti içinde. Ümitlerimizle O'na dayanarak; beklentilerimizi O'nun lütuf bahçelerinden dererek. Her şeyi olduracak, her şeye erdirecek O ise ümitsizlik de ne demek? Gül bahçesinde dikenden bahsetmek ayıp olmaz mı? Tâvusun tüyleri arasına saksağan kuyruğu sokuşturmak da niye?.

Bizler O'nun kapısında boynu tasmalı kapıkullarıyız –O bizleri bu duygudan ayırmasın;– gayemiz de kendisini bize tanıtmasının vefa borcunu eda etmektir. Sığındığımız kapı O'nun her zaman, herkese açık olan kapısıdır. Kapının önündekilere el uzatıp onları içeri alacak ve gönülden-sırdan geçen bir uzun yolculuktan sonra her şeyi farklı görüp, farklı duyacağımız vuslat koyuna ulaştıracak da yine O'dur.

Hürriyet

İnsan var olduğu günden bu yana hep hürriyet arayışı içinde olmuştur. Bu arayış yer yer onun kendi iradesini sezişi ve onu tam gerçekleştirmeye çalışması, zaman zaman da dinle, devletle, hatta örf, âdet ve ahlâkla savaşması şeklinde cereyan etmiştir ve bu savaş bazen, liberalizmin aldatan şivesiyle, bazen, nihilizmin ifratkâr çığlıklarıyla, bazen ateizmin mütecaviz hezeyanlarıyla, bazen de komünizmin bohemliğe kaçan mülâhazalarıyla ifade edilmiştir.

Evet, başta İngiltere olmak üzere, bazı Avrupa ülkelerindeki işçi hareketlerinde bayraklaştırılan hürriyet düşüncesiyle, on sekizinci asırda Fransız ihtilaliyle tanıdığımız hürriyet telâkkisi birbirinden farklı olduğu gibi, kapitalistlerin hürriyet anlayışları da komünistlerinkinden çok farklı bir görünüm arz etmiştir. Carlyle ona farklı bakmış.. Goethe onu değişik şekilde tefsir etmiş.. Ruskin onunla alâkalı garip yorumlar getirmiş.. Hölderlin onu sırlı bir büyü gibi göstermiş.. Marx onu insanda hayvanî duyguların salıverilmesi şeklinde anlamış.. Nietzsche ise, onunla alâkalı yorumlarını bir çılgınlık felsefesi şeklinde ortaya koymuştur.

Günümüzdeki hürriyet telâkkisi ise, geçmişteki bu değişik mülâhazaların yeniden yorumlanması ve bu yorumlara göre kitlelerin mantık, muhakeme görünümlü, ama his ve heva yörüngeli serâzad ve çakırkeyf olmaları şeklinde algılanmaktadır.. ve tabiî böyle bir anlayışın beraberinde bir hayli olumsuzluk getireceği de kaçınılmazdı ve öyle de oldu. Bu dönemde dine karşı farklı bir tavır sergilendi.. milliyet fikri fısk u fücurla eş tutuldu.. tarih ve tarihî hâdiseler değişik bir menşurdan geçirilerek değerlendirildi.. idare, iktisat ve siyaset bütün insanî değerlerin önüne çıktı; çıktı ve insan ekonomik bir hayvan olarak yorumlandı.. hülâsa çağımız farklı bir deha veya çılgınlığın elinde âdeta, bir gariplikler çağı hâline geldi. Bu arada, sinema, tiyatro ve edebiyat bu yeni anlayışın propaganda müesseseleri olarak, medeniyetin levsiyatını da güzelliklerini de, tabiî daha çok da levsiyatını, toplumun hemen her kesiminde en mükemmel şekilde temsil ederek, hasımların gözlerimizi kamaştıran o büyülü dünyalarını (!) hayatımızın bir parçası hâline getirdi –şimdilerde yatak odalarımıza soktuğu da söylenebilir– ve bizi kendi milletimize, kendi değerlerimize rağmen, içinden çıkılmaz bir yabancılaşmaya sürükledi. Öyle ki, kendi tarihî dinamiklerimizden, mânâ köklerimizden habersiz yaşarken, hatta

yanı başımızdaki komşuda olup biten şeylere karşı lakaydâne davranırken, Amerika, Avustralya veya Uzak Doğu'daki insanların evlerinin en ücra köşelerindeki iç çekişlerini ve heyecanlarını merak eder ve duyar hale geldik.. ve tabiî bu arada ahlâklarını benimseyip taklit etmeyi ve levsiyatlarını yakın takibe alıp izlemeyi de. Bu yeni telakki bir illüzyon ölçüsündeki müessiriyetiyle, toplumu derdest edip öyle avucunun içine aldı ki, bugün, pek çoğumuz itibarıyla istesek de artık onun cazibesinden kurtulmamız mümkün değil...

Bu dönemde maruz kaldığımız çılgınlıklar, bundan önceki çağların dehasının önüne geçti. Öyle ki, kendi örf, âdet ve geleneklerimizi tamamen kapı dışarı ederek ülkeyi bir baştan bir başa âdeta serbest bölge hâline getirdik. Bu bulanık dönemde haysiyet ve şerefimiz payimâl oldu; millî gururumuz defaatle rencide edildi ve varlığımızın esası sayılan tarihî dinamikler bir bir bünyemizden sökülüp atılarak, bu ölümsüz değerlerin yerleri çocuksu heveslerle, aptalca fantezilerle doldurulmaya çalışıldı. İnançların yerine ruhlarımıza ilhad pompalandı.. her yerde nihilizm, halaskâr bir düşünce gibi alkışlandı.. kalbî ve ruhî hayatımız tezyif edilerek hemen her kesimde kaba cismaniyet ve beden nesilleri yetiştirilmeye çalışıldı. Derken, nefsanîlik aldı yürüdü.. ve çakırkeyf nesiller kendilerini, uyuşturucudan müstehcenliğe kadar hemen her toplumu çürüten bir korkunç levsiyat içinde buldular.

Cinsî hayat, en masum tasvirlerde bile, temiz ruh ve safî gönülleri baştan çıkaracak açıklığa ulaştı –edebimiz buna *"hayâsızlık"* demeye müsaade etmiyor– öyle ki, bütün insanî duygular, diş-damak-yemek borusu ve tenasül uzvunun âzâd kabul etmez köleleri şeklinde yorumlandı veya öyle gösterildi. Annesinin memesini emen masum yavruların en masum davranışlarında bile Freud'çu düşüncenin izleri arandı veya bulunduğu iddia edildi. Böylesine cinsî temayüllere zimamı kaptıran insan şuuru, artık üniversite kürsülerinde, araştırma merkezlerinde, okul laboratuvarlarında, gazete, mecmua ve porno kasetlerinde, hatta yatak odalarına kadar girebilen radyo ve televizyonlarda hep bedeni aramaya, bedeni dinlemeye ve bedeniyle oturup kalkmaya başladı. Böyle bir atmosferde, iffet, namus ve hicabın, cismaniyetin azgınlığına karşı mukavemet etmesi oldukça zordu; zordu, zira, nefsanî duygular, çeşit çeşit tahrik, teşvik primleri ve insan tabiatını baskı altında tutan bir kısım dürtüler yüzünden sürekli bir açlık yaşıyordu. Şimdilerde, tamamen bedenî bir varlık hâline gelmiş ve her zaman iştihalarını tatmin peşinde koşan, koşan ve asla

doyma bilmeyen bu insan bozmalarının şuurlarındaki ihtilaç ve mücadeleleri bir düşünün; bunları en kahramanca karşı koymalarla bile aşamayacakları beşerî zaafların gayyalarında görecek ve acıyacaksınız..

Şayet ona da çizgi denecekse, hayatlarını bu çizgide sürdürenler, sürdürüp bu acayip hürriyet mülâhazasıyla (!) bu yüzsüzler yolunu yol kabul edenler, ahlâk ve faziletin yerine, hayatın *"dinamo"*su deyip cinsiyeti yerleştirdiler. Ne acıdır ki, bunu planlayıp gerçekleştirenlerin yüzlerinde, en küçük bir hayâ emaresine rastlamak da mümkün olmadı. Kim bilir, böylelerinin karanlık dünyasında, daha ne değerlerin altüst olduğunu görecek ve ürpereceğiz! İlhadla yaygınlaşan bunalımlar, Allah'la irtibatsızlıktan kaynaklanan tatminsizlikler, bedenî ve cismanî hayatın öne çıkmasıyla meydana gelen türlü türlü illetler – adlarına temas etmeyi hayâ anlayışımla telif edemediğim için bilhassa bu illetleri tasrih etmedim– uyuşturucu ağına yakalanmış nesillerdeki inkırazlar.. bohemleştirilen gençlik, otel sakinlerinden farksız hale getirilen aile, anarşiye açık yığınlar –gerçekleşmesin inşâallah– ufukta görülen bu olumsuzlukların sadece birkaçı...

Eğer hürriyetin, bu kabil yanlış yorumlara açık mânâlandırılmasından vazgeçilmez ve onun suiistimal edilmesine karşı gerçek çerçevesi belirlenmezse, milletçe daha çok kurbanlar verir ve ruhî erozyonlara maruz kalarak kat'iyen belimizi doğrultamayız. Bu ölçüsüz serbesti, yakın bir gelecekte genç nesillerin iflâhını şimdi olduğundan da fazla keseceği gibi, onları bunalımdan bunalıma atacak ve inkırazlara sürükleyecektir.

Bizden evvel de dünyanın değişik yörelerinde, böyle ser-âzadlar hürriyeti yaşandı; ama levsiyatı görülünce hemen çaresine bakıldı. Bir zaman ömürlerini hürriyet rüyalarıyla geçiren A. Comte'lar, E. Renan'lar, C. Maurrus'lar bu aşırı ve çılgın hürriyet telakkisinin bir kısım insanî değerleri tahrip etmesi ve kendi aleyhinde işlemesi karşısında âdeta birer hürriyet düşmanı kesildiler. Bunların ilk hallerinin ifrat olduğunda şüphe yoktu.. ve tabiî son durumları itibarıyla da gidip tefritin en korkuncuna saplandılar.

Şimdi yaşanmış bunca fezâyi ve fecâyii görmezlikten gelerek *"hürriyete had ve sınır!"* diyenleri, hürriyet düşmanı sayarak sorgular, hatta onları cezalandırmaya kalkarsak, bizim hürriyet telakkimizle yetişen çakırkeyif nesiller de hem bizi, hem de türlü türlü illet ve iptilalarla kendilerini ve tabiî aynı zamanda milletimizi cezalandıracaklardır.

Kuvvetin Çılgınlığı

Bir dünyada yaşıyoruz ki, ışık-karanlık iç içe, nur ve kir bir arada, ahlâk ve fazilet lâahlâkîlikle atbaşı, buğu buğu nezahet levsiyat tufanına karşı ve ümitler adım adım inkisarların arkasında.. evet zamanın hiçbir diliminde, bu çağda olduğu ölçüde, böylesine ürpertici bir hacimde, bu denli sistemli ve bu çapta baş döndürücü bir çözülüş ve oluşum mütekabiliyeti yaşanmamıştır. Her şey âdeta, şimşek süratinde ve gök gürültüsü dehşetiyle o kadar hızlı ve o kadar tepeden inmece cereyan ediyor ki, birbirine zıt düşüncede olanlar, ümit ya da inkisarlarını, kabul veya tepkilerini ifade edebilme fırsatını dahi elde edemiyorlar.

Güç ve kuvveti temsil edenler, teknolojik imkânları kin, nefret ve hırslarının emrine vererek, geçmiş dönemlerde bir asra sığıştırılamayan yakıp yıkmaların en korkuncunu birkaç güne sıkıştırabilmekte ve bir hamlede en sağlam sistemleri yerle bir edebilmekte, bir nefhada rejimleri değiştirip yerlerine yeni rejimler ikame edebilmekte ve kaş-göz arasında en köklü düşünce tarzlarını, en metin anlayışları toz-duman ederek yığınları mesnetsiz hale getirebilmekte, inançlara had koyup düşünce hürriyetini sınırlayabilmekte; bilhassa son zamanlarda medyanın gücünü de yanlarına alarak hakkı bâtıl, bâtılı hak göstererek toplum çapında bir değerler kargaşası meydana getirmektedirler.

Dünya var olduğu günden bu yana, zamanın hiçbir döneminde insan şahsiyeti, insan onuru, din, milliyet, aile, ahlâk, fazilet ve hukuk mefhumları bu ölçüde lâubâlilikle ve böylesine bir insafsızlıkla mercek altına alınmamış, sorgulanmamış ve Karakuşî kararlarla mahkûm edilmemiştir.

Bütün bu olumsuzlukların yanında bence, bin bir çarpıklığın iç içe yaşandığı bu çağın en belirgin özelliği; hakkın kuvvete feda edilmesi, menfaat mülâhazasının bütün değerlerin önüne çıkması, katı ırkçılık düşüncesinin evrensel değerlerin yerini alması, millî ve milletler arası problemlerin kaba kuvvetle çözülmeye çalışılması gibi hususlardır. Gerçi kuvvetin de bir hikmet-i vücudunun bulunduğu muhakkak.. ama, ona dayanılarak çözülmeye çalışılan problemlerde aklın, mantığın, muhakemenin hatta dehanın değerlendirilemediği, değerlendirmek bir yana kulak ardı edildiği de bir gerçek. Bundan dolayı da dünyada güç kullanılarak gerçekleştirilen pek çok inkılap ve değişimin, yeniden aklî ve mantıkî bir platforma oturtulabilmesi yolunda bazen seneler harcanmış da yine başarılı olunamamıştır.

Evet, kuvvet, hakkın elinde, mantık ve muhakeme rehberliğinde bir kısım problemleri çözebilecek potansiyel bir güç sayılsa da, his yörüngeli kaba düşüncenin elinde her zaman bir tahrip aleti olagelmiştir. Evet, İskender'in başını döndürüp bakışlarını bulandıran, Napolyon'un dehasını delik deşik eden, Hitler'i çağın deli tekesi hâline getiren işte bu kuvvet çılgınlığıdır. Ne acıdır ki, günümüzde, hak da, mantık da, muhakeme de bu çılgın kuvvet karşısında beraber yenik ve âdeta bir esaret yaşamakta.

Zannediyorum, günümüzde yaşanan kaoslar zincirinin ve her biri birer anafor hâlindeki hâdiselerin arkasında da yine bu azgınlaşmış kuvvet var.. insanî değerler, insanî düşünce, mantıkî olma ve hakka karşı saygılı bulunmanın yerini alan kaba kuvvet. Kuvveti temsil edenlerin hakka teslim olacakları, onları takip eden yığınların da gündelik endişelerin anaforlarından sıyrılarak, yaşadıkları dünyayı *"net"* görebilecekleri âna kadar da bu kaosların devam edeceği zaruri görünmektedir.

Çok yakın bir gelecekte, kendi zaruret ve kanunlarıyla, bizi de çepeçevre içine alacak gibi görünen bir globalleşme sath-ı mâilinde olsun, uyanıp kendimize gelmez ve başkalarıyla beraber yaşama mecburiyetinde olduğumuz bir dünyanın, hak-kuvvet-akıl-mantık eksenli ve şaşırtmaz, yanıltmaz muvazene unsurlarından biri hâline gelmezsek, daha bir süre başkalarının dümen suyuna göre hareket etmemiz kaçınılmaz olacaktır.

Evet, gözlerimiz her zaman, geçmişin rasat noktalarını kullanarak geleceğin ümitle tüllenen ufuklarında olmalıdır. Yoksa, bu çarpıklıklar böyle devam ettiği sürece, yıllardan beri içinde bocalayıp durduğumuz girdapları gölgede bırakacak daha büyük değişim veya kargaşa dalgaları bizi önüne katıp öyle bir sürükleyecektir ki –maâzallah– bir daha belimizi doğrultmamız çok zor olacaktır. Önümüzü kesmiş bizi bekleyen gâileleri aşmamız için, kendisi için yaşamayan diğergam ruhlara ihtiyaç var. Evet, bugünkü insanlığı, kendini düşünmeyen ve kendisi için yaşamayan kahramanlar kurtaracaktır.

Bu kahramanların sevgiyle tüllenen ışıktan düşünceleri, büyük çoğunluğun ruhlarını sardığı gün tabakat-ı beşer çapındaki fırtınalar dinecek, hasret ve hicranlar sona erecek.. ve devletler arası dengedeki yerimizi istirdat etmemiz sayesinde, ciddî ve âdil bir disiplinle, tabiî ve tam bir hürriyet düşüncesine bağlılık içinde ilâhî bir muvazene sırrına erilecek.. toplum planında maruz kaldığımız buhranlar, içtimaî krizler ve milletler arası münasebetlerdeki devâsâ problemler birer birer çözülecek.. sevinç ve tasa, felaket ve saadet

arasındaki ezelî âhenk yeniden teessüs ederek, bize ve bütün insanlığa, hiç olmazsa onun büyük bir kısmına, milletler arası muvazenede önemli misyonlar yüklendiğimiz günlerin şivesiyle bir şeyler mırıldanacak.. ve bir kere daha ruhlarımıza, yararlı insan olmanın mânâsını duyuracaktır.

Evvelâ milletimiz, sonra da topyekün insanlık hesabına böyle bir ufka ulaşma gayreti, dünya barışı, dünya sulhü, dünya nizamı ve evrensel disiplinler adına var oluş gayesi ölçüsünde önemli esaslar ve insanlığın beklentileridir. Bu beklentileri gerçekleştirme istikametinde her hamle, hakkı tutup kaldırma yönündeki her hareket Allah'a doğru atılmış en isabetli bir adımdır. Bu istikamette atılan her adım, küçük de olsa, beklenen büyük oluşumun bir parçasını teşkil etmektedir. Evet, bu izafî gayret ve nispî çırpınışlar bütünüyle mutlu geleceğin havuzunu besleyen birer sızıntı mesabesindedir. Biz onun *sıza sıza göl olacağı*, aka aka yollar vuracağı günlerin rüyalarıyla yaşıyoruz.

Zamanı Bir Başka Duyuş

İçinde bulunduğumuz kutlu zaman dilimini tam duyabilmek için, evvelâ ruh ve vicdanların gökler ötesi böyle bir mûsıkîyi ve şiiri hissetmeye hazır olmaları lâzımdır. İç âlemleri, dış çevreleri ve hayat televvünleri itibarıyla âfâkî ruhlar onu sadece gökte değişen hilâller şeklinde takip ederler.

Günümüzde umumî atmosfer; radyolarla, televizyonlarla, klaksonlarla; uçak, tren, vapur, otomobil, tramvay gürültüleriyle; âsâbımızı bozan münasebetsiz sirenler ve ciyak ciyak reklâm ve propaganda vasıtalarının çığlıklarıyla o kadar ciddi kirlendi ki, esaslı bir ameliyat-ı ruhiye ve fikriye geçirmeden, hatta yeni baştan bir kere daha bütünüyle uhrevîleşmeden bu mübarek ayların semavîliğini ve bu aylarda ötelerin bayıltan mûsıkîsini duymak çok zor, belki de imkânsızdır.

Mânevî kirlerden arınmış, semavîliklere açık nezih ruhlar, bilhassa içindeki bazı gecelerle daha bir zirveleşen bu mübarek zaman dilimini, âdeta bir lezzet gibi duyar, bir gül gibi koklar, bir mûsıkî gibi dinler ve bir kevser gibi yudumlarlar. Azıcık dikkat edebilsek hemen hepimiz, bu ayların ufkumuzda tulûunu, tıpkı semavî bir koruya veya uhrevî bir koya giriyor gibi en büyüleyici şekilde hisseder; ötelerde seyahat ediyormuşçasına bütün benliğimizle köpürür ve nâsûtiyetimizin hudutlarına sığmaz hale geliriz.

Aslında bir zamanlar, bu bizim en tabiî hâl ve iklimimizdi: Eskiden senenin hemen her mevsiminde yudumlayıp dolaştığımız o ledünnî zevk ve uhrevî hazlara, şimdilerde, pek çoğumuz itibarıyla fevkalâde aç ve susuz bulunuyoruz. O zevk ve hazları, geçmişe ait enginlikleriyle duyabilmek için, gündelik duygulardan ve düşüncelerimizi saran isten-pastan arınmamız, sonra da ümit ve beklentilerimizde daha bir derinleşmemiz icap ediyor. Bunu başarabildiğimiz sürece, varlığın içinde her zaman gizli, büyülü, ince ve gönüllerimizi rikkate getiren pek çok gerçeği duyabilir ve sınırlılığımızı aşabiliriz. Hele, insanı sürekli ledünnî ufuklarda gezdiren mübarek gün ve gecelerde...

Evet, varlığı gönül kulağıyla dinleyebilenler için mübarek gün ve geceler, âdeta ötelerin diliyle bir şeyler mırıldanan birer şair, birer bestekâr hâline gelir ve bizlere ne harikulâde şeyler fısıldar. Duyup hissettiğimiz esintiler, cismaniyetimizi kuşatan başka görüntü ve başka gürültüleri bir tarafa iterek, gönlümüzün derinliklerinden, ukbaya açılan hususî menfez ve koridorlarla bizi, öbür tarafın meçhul ve büyülü yamaçlarına ulaştırır ve temâşâ zevkiyle âdeta

mest eder. Böyle bir mülâhazalar dünyasında sabahlar, Cennete ilk adım atışın mest ü mahmurluğu içinde; öğlenler, Sevgiliyi temâşâ ile günün yorgunluğunu atma hazzıyla; akşamlar, bir alaca karanlık içinde vuslata yürüme neşvesiyle; geceler, halvetin idrakler üstü güzellikleriyle tüllenir ve her biri ayrı bir tat, ayrı bir neşe ile gelir geçer gönül ufkumuzdan.

Hele, Regâib, Miraç, Beraat kandilleri gibi gece âleminin taçları ve zamanın Allah'a en yakın zirveleri ya da O'na açılmanın rıhtımları, limanları, rampaları sayılan o mübarek gün ve gecelerde, gönüller ayrı bir duyarlılıkla parıldar; ruh sonsuza doğru bir başka türlü kanat çırpar; her şey verâların ezelî şiirine dem tutar; her yanı tam bir uhrevîlik büyüsü kaplar; her sineyi, dillerin ifadeden âciz kaldığı bir naz ve niyaz zemzemesi sarar. Hususî bir kısım tecellilerle ötelerin kapısı, penceresi, menfezi hâline gelen mekân; ümit ve beklentilerin yakarışlara dönüşüyle billurlaşan zaman ve yeni nazil olmuş gibi, her sûresi, her maktaı, her âyeti ve her cümlesinde hemen herkese yepyeni bir hayat vaadiyle âvâz âvâz çağıldayan Kur'ân, bizlere, iman ve ümitle yemyeşil tepeler, Cennette cuma yamaçları gibi rü'yete açık zirveler ve susamış gönüllerimize hayat suyu gibi iksirler içirerek, ruhlarımıza mü'min olmanın tasavvurlar üstü avantajlarını sunarlar.. sunar ve Rabb'e yönelik sinelerde ne telâffuzları çatlatan mânâ ve muhtevalar, ne ifadelere sığmayan tecellilerle tüllenirler.

Öyle ki, ruhlardaki bu enginlik ve zenginlik, görüp hissettiğimiz her şeye rengini çalarak bizi bütünüyle veraîleştirir.. ve kendimizi, uhrevîlerin teşkil ettiği bir halka-i zikirde mehabet yudumluyor ya da Cennetlerin ferahfeza ikliminde, huri ve gılmandan müteşekkil bir korodan neşideler dinliyor gibi buluruz.

Hele, bazılarımız itibarıyla ve bazı zamanlarda, ruhlarımızı saran bu zengin uhrevîlik, bizi, içinde bulunduğumuz dar zaman buudları dışına çekerek, içimizde hep hasretini duyduğumuz Cennetin kapısının önüne kadar sürükler.. sürükler de, âdeta kendimizi, fevkalâde mahrem, asla duyulup görülmemiş ve kelimelerle ifade edilmeyen bir sihirli âlemin sahilinde sanırız. Böyle bir ruh hâleti içinde biz bir şey düşünüp konuşmasak da, öteler kendi sesinden bize güftesiz besteler sunar ve: *"Ben kulağınızda bir ihtizaz, gözlerinizde bir ışık, sinelerinizde de bir haz olarak hep içinizdeyim.. içinizde ve duygularınıza açık limanlarda, rıhtımlarda, rampalardayım. İsteseniz beni avuçlarınızın içine alıp sahiplenebilirsiniz..."* derler. Ötelere, ötelerin de ötesine uzanan bu köpük köpük duygular içinde gönüllerimize yağdığına inandığımız uhrevî

ışıkların; her zaman his ve yakarışlarla tüten umumî havanın; mor, pembe, beyaz, sarı sokaklarda ve mahyalardaki kandillerin; günde birkaç defa ruhlarımızda sonsuzu rasat etmeye koştuğumuz mâbetlerin; bizimle aynı duyguyu paylaşan ve hislerimize tercüman olan tertemiz insanların.. evet bütün bunların hemen hepsinin ayrı ayrı birer mevcudiyeti, birer ruh ve mânâsı, birer lezzeti ve birer büyüsü olduğunu duyar gibi oluruz. İşte bu mânâ ve muhteva ile dopdolu ruhlarımız, asıl kendilerine döndüklerinde, her şeyden daha engin olan iç dünyalarının derinliklerini temâşâya dalar ve çevrelerindeki eşyayı daha bir farklı duymaya başlarlar.

Evet, varlık, insan ve ötelerin daha mükemmel duyulup hissedildiği bu mübarek günler, dimağlarımızda en kudretli düşünceleri tutuşturur, ruhlarımızda en zevkli şiirleri besler, gönüllerimize en sırlı vâridât kapılarını aralar ve bize en mahrem hislerimizi ifade etme imkânını hazırlar.

Bu mübarek zaman diliminin mehabetiyle bazen hemen pek çoğumuz susar ve âdeta kendi iç dünyamızla hasbıhâle başlarız. Kim bilir, belki de böyle bir sessizleşme, güven, sevgi, itibar ve herkesi kucaklama yolunda en beliğ sözlerden daha anlamlı tesirler icra ediyordur. Evet bazen, murâkabe, his, mârifet mülâhazası ifade eden böyle heybetli bir sessizlik en derin sözlerden daha müessir olabilir.. ihtimal bizim en çok hasretini çektiğimiz işte bu sâmit talâkattir.!

Eskiden beri bu kutlu zaman dilimi yaşana yaşana ruhlarımıza öyle işlemiştir ki, o daha ufukta belirir belirmez, kalbimizin dudaklarında ne şeker-şerbet şeyler duymaya başlar, ne engin mânâların bir beyan zemzemesi hâlinde içimize aktığını hisseder ve ne enfes düşüncelerin kalemlerden akan mürekkeplere karışıp nakış nakış kâğıtların üzerine döküldüğüne şahit oluruz. Olur ve hâlihazırdaki mevcudiyetimizin yanında, olmayı düşündüğümüz, iman ve ümitlerimizde tomurcuk tomurcuk açan günleri sayıklar, arzu ve emellerimize göre yepyeni dünyalara doğru kanat çırpıp uçtuğumuzu sanırız.

Biz hepimiz, bu mübarek ayları ve o ayların zirve gün ve gecelerini imanlı gönüllerimize her zaman akseden ışık tayfları şeklinde görmüş ve sevmişizdir. Aradan yıllar ve yıllar geçse, insanların düşünce ve tarz-ı telakkileri değişse de bu mübarek gün ve geceler, bizleri hep aynı duygu ve düşünce yamaçlarında dolaştıracak ve gönüllerimize aynı ilhamları boşaltacaklardır.

Ve Gönüller Rikkatle Çarparken

Bu mübarek günler ve geceler, her şeye ve herkese kendi rengini, kendi tadını ve kendi şivesini katar; kucakladığı her şeyi yumuşatır, hülyalaştırır ve tasavvurlarımızı aşan derinliklere ulaştırır. Çarşı-pazar, ev-mâbed, okul-kışla hemen her yerde sezilen derin bir büyü, mü'minlerin simalarında parıldayan uhrevîlik, bakışlarından süzülen ilâhîlik.. ve bilhassa gece saatlerinde gözlerimizin içine gülen rengârenk ışıklar, bize hep bir başka buudda yaşıyor olmanın nağmelerini fısıldarlar. Evlerinde, iş yerlerinde, mâbedlerde gördüğümüz, karşılaştığımız her sima, hep bir vuslat yolculuğu yaşıyor gibi, yer yer aşk u melâlle, zaman zaman da ümit ve beklentilerle dalgalanır ve bir duygu çağlayanı hâline gelerek sonsuza akar.

Hele, gönüllerimizde ibadet ü taat coşkusu arttıkça, her şeyi daha farklı duyma ve yaşama kabiliyetimiz de âdeta köpürür ve bizi kendi ummanı içine çeker. Böyle anlarda, cismanî rabıtalarımız bütün bütün zayıflar, ruhlarımız gündelik alâkalardan kurtulur ve kendimizi, topyekün varlığı rasat edeceğimiz bir noktaya yükselmiş sanırız. Artık, ovaları-obaları, dağları-bayırları, içinde neşet ettiğimiz evleri, ikliminde ahirete hazırlandığımız ibadethaneleri; hâsılı canlı-cansız her şeyi O'nun ellerinden akıp gelmiş güzellikler olarak kucaklar, sever, oksijen gibi ciğerlerimize çeker ve *"oh"* ederiz.

Her zaman bir ışık tufanı gibi doğan bu nurlu gün ve gecelerde, mü'minlerin oturuş-kalkış ve umumî edalarında büyüleyen bir iman, bir mârifet, bir aşk ve bir ledünnîlik tüllenir.. iman, mârifet ve aşkla beslenen ruhanî hazlar, bütün maddî zevklerin ve lezzetlerin önüne çıkar.. herkes kendi irfan eksenine göre bir mukaddes ufka doğru yol almaya başlar.. bu yolda, her gün katettiği merhalenin sonunda küçük bir vuslata ulaşır ve bu mübarek seferini âdeta taçlandırır. Ruhlarını, her gün böyle bir vuslat ve bütün bu vuslatların çağrıştırdığı büyük visalin hülyalarıyla besleyenler duygularına akan güzelliklerden, ibadetlerin bağrında tomurcuklaşan ümitlerden, bütün inanmış gözlerde ve gönüllerde çağlayan mânâlardan elde ettikleri hazlarla ledünnî bir sessizliğe gömülür, kendilerini ötedeki buluşmanın rüyalarına salar ve füsunlu bir ırmak içinde yüzüyor gibi zaman üstülüğe açıldıklarını sanırlar.

Artık ruhların aradığı haz denizine ermiş bu tâli'liler, her an gönül gözlerinde ayrı bir büyü ile tüllenen ledünnî güzellikleri ve Sevgili'nin bakışlarında açılan çiçekleri, O'nun cemâlin-den akseden ışık hüzmeleri gibi

duyarlar.. duyar ve âdeta kendilerini çeşit çeşit meyvelerle, güllerle, çiçeklerle üfül üfül esen bir bahçede bulur ve kopardıkları meyvelerin, güllerin, çiçeklerin üzerinde, bir ömür boyu eşiğine baş koydukları Zât'ın istikbalinin, ikramının sıcaklığıyla kendilerinden geçerler. Hatta burada ulaşamadıkları bazı nimetlerin, değişik bir buudda vaad esintileri ve mükâfat dalga boyuyla akıp geldiğini seziyor gibi duygu dünyalarında Rahmeti Sonsuz'un o derin ve ezelî şefkatiyle kucaklaştıklarını hissederler. Bu ruh hâletiyle, hayatı daha değişik duyar, daha içten sever, çevrelerinde O'nunla irtibatlandırabildikleri her şeyi rikkatle kucaklar, sevgiyle okşar ve tıpkı bir gül gibi koklarlar.

Kadınlar-erkekler, gençler-ihtiyarlar, bilenler-bilmeyenler, düz insanlar-bilgeler bu aydınlık gün ve gecelerde zariflerden zarif halleri ve incelerden ince tavırlarıyla masallarda olduğundan daha parlak bir şekilde bu mübarek zamanın mânevî güzelliklerine bürünür, inanmış olma mehabetini bir peçe gibi yüzlerine asar, gözlerini ötelerin ışıklarıyla açar-kapar, gezdikleri her yere kendi koku ve boyalarını çalar, duygularının derinliklerinde âdeta uhrevîleşir ve birer melek kesilirler. İnsan onların çehrelerinde, minarelerdeki mahyaları, sokaklardaki kandilleri, sanki onların süzülmüş bakışları, saçılmış incileri, dağılmış duyguları sanır; sanır ve onları, hayalinde ruhanîleri resmettiği gibi görür.

Evet, iman, aşk, arzu ve hülyaların; ümit, lezzet ve vuslatların dalgalandığı bu temiz simalar, müştak, hayran, mutlu ve sessizdirler; ama ruhlarındaki mânâları duyuran tavırları, davranışları, bakışları her zaman çevrelerine, insanda lâhûtîliğin erişilmez bir buudu gibi tecelli eder ve sezip anlayanları âdeta büyüler.

Bazılarımız bu aydınlık mevsimde, her zamanki dar mantıklarımızdan sıyrılarak, bir kudsî âleme davet edilmiş gibi kendimizi sevinç, coşku, heyecan ve ağlamaya salarız.. bazılarımız yıldızlar arasında, ayla-güneşle atbaşı, bir seyahate çıktığımızı tahayyül eder ve soluklarımızın meleklerin soluklarına karıştığı zehabına kapılırız. Öyle ki, gönüllerimiz olabildiğince yumuşar, gözlerimiz yaşarır; içimizde çok defa mevcudiyetlerini hissettiğimiz kördüğümler gevşer ve nefsin ukdeleri çözülür; derken gözyaşlarımız ruhumuzun derinliklerine sinmiş bütün problemleri önüne katar, sürükler ve vicdanlarımız *"Oh elhamdülillâh!"* der.

Herkes, kendi gönlünü dolduran mânânın enginliği ölçüsünde, o *"ân"*a kadar, cismaniyetinin baskılarından ötürü görmeye muvaffak olamadığı bir

kısım derinlikleri hissetmeye başlar; gençler güç, kuvvet ve zindeliklerinin hakkını verme duygusuyla şahlanır.. orta yaşlılar tecrübe ve bilginin ruhlarında hâsıl ettiği temkine göre daha rantabl olmaya çalışır.. ihtiyarlar, ebediyete, ebedî saadete ve ruhların uçuştuğu âlemlere hazırlanma duygusuyla coşar.. ve herkes kalbinin gözlerini açar, sanki o *"ân"*a kadar tam duyup hissedemediği kendi kaderini duyar, kendi tâli'iyle sevinir veya kederlenir ve kendi istikbaline yönelir; gözleri, içinde bulunduğu zamanın vaad ettikleriyle güler ve yüzü buğu buğu mânâlarla derinleşir.

Cami ve minarelerde yükselen şeâiri ilan sesleri bu umumî ahvale ayrı bir tat, ayrı bir zenginlik katar.. öyle ki, artık esen rüzgârdan yağan yağmura kadar her şey O'nun kokusuyla yüzlerimizi yalar geçer ve gönüllerimize ölümsüzlük iksiri gibi siner. Hele seher yeli! Hele seher yeli! O, sonsuzluktan bir nefes gibi kendini hissettirir.. O'ndan bir haber ve bir lütuf gibi yüreklerimizi hoplatır; hoplatır, zira ona böylesine yöneldiğimiz bu büyülü dakikalar, iman, aşk ve ümitlerimiz sayesinde, ebediyet gerçeğinin usâreleri gibi gelir, gönüllerimize boşalır; ruhumuzun derinliklerinde tûbâ-i Cennet tomurcuklarını meyveye uyarır ve bizi hep kalbimizdeki Cennetlerin yamaçlarında dolaştırır.

Allah her zaman güzel ve lütufkârdır; ama biz, belli zaman dilimlerinde bu mânâyı daha bir derince hissederiz. Evet, ruhlarımızın bahar faslı sayılan bazı mevsimlerde O, kalbimizin bütün heyecanını kendine çeker.. güzelliğini, cazibesini mukavemet edilemez bir seviyede hissettirir.. ve bizi her an ayrı bir lütufla yeniden bir kere daha ihyâ eder. Ben, bu mübarek gönüllerde, bu yolla duyulan zevk ölçüsünde başka bir zevkin bulunacağına ihtimal vermiyorum.. vermiyorum, zira bu ruhanî zevk, insandaki ilâhî aşk ve alâka ile, Rahmeti Sonsuz'un ihsan dalga boyundaki teveccühlerinden kaynaklanmaktadır. İnsanın aşk ve alâkasının yürekten ve ebedî olması ölçüsünde, O'nun teveccüh ve ihsanları da sınırsız ve nâmütenâhidir.

Değişen Dünyanın Dinamikleri

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana hep bir *"değişim"* ve *"dönüşüm"* süreci yaşamaktadır. Yerinde istihâle ve tekâmül de diyebileceğimiz bu *"değişim"* ve *"dönüşüm"* değişik dönemler itibarıyla, o dönemin hususiyetleri açısından bazı farklılıklar arz etse de, temelde, ayniyete yakın tam bir misliyet içinde, hem de fasılasız devam edegelmiştir.. bir kısım teferruat farklılığıyla hâlâ devam etmektedir.. bundan sonra da kesintisiz devam edeceğe benzer.

Bu itibarla da geleceğin vaad ettikleri, zaruretleri ve kendine has kuralları bizi, belli noktalara zorlayıp, belli hususlara yönlendirip; mukavemet edilmez, karşı durulmaz, söz dinletilmez sürpriz hâdiselerin şaşkınlığına düşürmeden; düşürüp sendeletmeden, sersemleştirmeden kendimiz olarak yerimizi almamız lâzımdır ki, zamanın dişleri ve hâdiselerin insafsız dişlileri arasında kalıp ezilmeyelim.. ezilmeyelim ve gönüllerimiz imanla dopdolu, gözlerimiz de ümitle pırıl pırıl, takılıp yollarda kalmadan hep istikbale yürüyelim.. evet yürüyelim ki, mevcudiyet ve bekâmız adına karşı koymaya çalıştığımız bugünkü olumsuz istihâleleri unutturacak daha büyük *"değişim"* ve *"dönüşüm"* dalgalarına kapılıp çer çöp gibi şuraya-buraya sürüklenmeyelim. Aslında, o dalgalar, bütün dehşetiyle yerlerinden kopup dünyanın üzerine yürümeye başladılar bile...

Evet, ahlâkta bencillik, iktisatta ferdiyetçilik, toplum fertleri arasındaki münasebetlerde ırkçılık, her türlü faaliyette faydacılık esasları üzerine bina edilmiş bir dünyanın geleceği adına iyimser olmak hayli zor olsa gerek. . zira böyle bir dünyada kuvvet ve kuvvetli mütecâviz. . insanlar egoist. . madde tapılan bir nesne. . altın, gümüş, petrol aldatan buzağı. . bu melun sistemin dümenindekiler birer Sâmirî ve bu düzende servet sahipleri de birer Karun'dur. Doğrusu, böyle bir sistemin dişleri arasında kalıp ezilenlerin geleceğe yürümesi çok zor, hatta imkânsızdır.

İnsanlık olarak yakın geçmişimiz itibarıyla görüp-bildiğimiz ve hususiyle de, şimdilerde daha bir *"net"* müşâhede ettiğimiz odur ki; Allah'ı unutup maddeye, kuvvete, şehvete, ırka ve çıkara tapan bu dünya bir ölüm sath-ı mâiline yuvarlanmakta ve bir kıyamete sürüklenmektedir. Eğer gelecek adına tek tesellimiz yeryüzü mirasçıları, kaynağı mehâfet, mehabet ve muhabbet yeni bir ahlâk nizamı, iktisat anlayışı, sermaye telâkkisi, emek felsefesi, iffet aşkı ve sorumluluk ruhu ortaya koyarak insanlığın, kendini bir kere daha

yorumlamasına imkân hazırlamazlarsa, cihan harplerini unutturacak ölçüde yeni felaketler yaşamamız kaçınılmaz olacaktır.

Bazıları, böyle bir projeyi gerçekleştirmeye gücümüzün yetmeyeceği mülâhazasıyla, bu konudaki her tasarıyı bir hayal ve her teşebbüsü de abesle iştigal sayabilir. Ancak, bugüne kadar gerçekleştirilen işler düşünüldüğünde, bunların hiç de yapılması planlanan şeylerden geri olmadıkları görülecektir. Evet, dönüp az gerilere bakabilirsek, son yarım asır itibarıyla, santim santim de olsa, milletçe tırmanılan zirvelerin ne kadar yüksek olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. . çıkacaktır ama, gel gör ki, ümitsizlikten tereddüde, tereddütten ümitsizliğe yuvarlanıp duran ve düşünce hayatında bir türlü istikamet ve kararlılığa ulaşamayan bir kısım karamsar ruhlar, bunu hiçbir zaman görüp kabullenemeyecek ve son birkaç asırlık şaşkınlıklarından kurtulamayacaklardır.

Bugün toplumumuz, hemen her kesimiyle âdeta bir seferberlik yaşıyor.. evet, dünya ile hesaplaşma yolunda belirlenen veya idealize edilen hedeflere ulaşabilmek için büyük çoğunluk kan-ter içinde ve harıl harıl.. öyle ki artık o, ideallerine göre değersiz kabul ettiği gündelik hayatın muvakkat lezzet ve keyifleri yerine, ebedî lezzetlere yöneliyor.. milletçe ebed-müddet var olma uğrunda rahatı bırakıp zahmete talip oluyor; lezzeti atıp elemi alıyor ve sürekli ebedî kıymetlere doğru yürüyor; sırlı, temkinli, kan kusa kusa ve yol-yön değiştirmeden...

Bütün tarih boyunca var olma mücadelesi vermiş; dahası, her zaman devletler arası muvazenede önemli misyonlar eda etmiş, hatta çağlar açmış-kapamış bir milletin ahfâdı olarak bizler, insanlık çapında pek çok istihâle ve tekâmüle imza atmış olmanın onurunu taşıyoruz ve bundan sonraki *“değişim”* ve *“dönüşüm”*lerin sırlı anahtarları sayılan cehd, gayret, temkin, vefa gibi, bu milletin ruh enginliklerinde her zaman müşâhede ettiğimiz değerlerin ne ifade ettiğinin de farkındayız. Geçmişte olduğu gibi bugünkü nesillerin de, kendi arzu ve isteklerinden fedakârlıkta bulunarak, maddî-mânevî füyûzât hislerinden vazgeçip, yaşamaktansa yaşatmayı tercih edeceklerine inanıyoruz.

Zaten, bir dönemde bizdeki gelişmeler, daha sonra Batıdaki Rönesans hareketi, sanayi inkılabı ve teknolojik başarılar da, hep bu hummalı istek, şuurlu gayret ve engin vefanın bağrında doğup gelişmemiş midir? Mücadele etmek ve mefkûresi uğrunda ölmekten ancak beden ve cismaniyetin kulları, miskin ve mendebur olan ruhlar kaçar.. yüksek gaye-i hayallere dilbeste olmuş

seviyeli gönüller için, hedefin mânâsını kucakladıktan sonra, zahmet, meşakkat ve ölümün ne önemi olur ki..?

Yakın geçmişimiz itibarıyla bu ülkede yeniden, bir diriliş humması yaşanmaya başladı; hem de topyekün dünyaya bazı şeyler vaadetme çizgisinde bir diriliş humması. Bu, bir baştan bir başa bütün âlemde hâkimiyet kurma sevdası olmasa da, yeniden şekillenme süreci yaşayan bir dünyaya, kendi kültür zenginliğimiz ve medeniyet telâkkimizden katkıda bulunma mânâsına bir vaad ve bir açılmadır. Bu sayede gelecek, bizim hesabımıza daha munis, daha yumuşak, daha bilinir ve daha tanınır hâle gelecektir. Aksine, içinde olmadığımız ve yapılanmasında katkıda bulunmadığımız bir âlem, bize hep yabancılığını hissettirecek ve bir üvey ana gibi, bağrına basarken dahi vefasının ölçüsünü ortaya koyacak, belki de öpüp kokladığı aynı anda çimdiklemeyi de ihmal etmeyecektir.

İlim Düşüncesi

Her zaman bir coşkun sel gibi kükreyerek istikbale akan ve yerinde göz kamaştıran bir bahçeye de benzetebileceğimiz, her yanından canlılık fışkıran bu dünya, insanın mütalâasına sunulmuş bir kitap, temâşâsına arz edilmiş bir meşher ve nihayet müdahale etme hakkıyla bizlere tevdi edilmiş bir emanettir. Böyle bir emanet karşısında insanın vazifesi ise, mütalâasına sunulan bu kitabı okuyup perde önünü ve perde arkasını kavrayıp yorumlamak; bu sırlı meşheri tetkik edip ihtiva ettiği mânâları değerlendirmek ve bu emaneti bugünkü-yarınki insanların yararlanabileceği şekilde işletmek iradesidir. Siz isterseniz, varlık ve insan arasındaki bu münasebete *"ilim"* de diyebilirsiniz..

İlim, tek başına herhangi bir milletin malı değildir. Hele Batılıların asla.! İlmin çocukluk dönemi ile insanlığın çocukluk dönemi aynı zamana rastlar.. ve o, aynı düşünce yamaçlarının, aynı gayret vadilerinin ürünüdür. Batı, bilhassa tecrübî ilimleri yeni bir değerlendirmeye tâbi tutacak olgunluğa ulaştığında, o güne kadar diğer milletlerin düşünce salıncaklarında, hususiyle de Asya kavimlerinin beşiklerinde hem de ne nazla sallana sallana belli bir kıvama gelmiş bulunan bilim, yeni Batı medeniyetinin ilk hamlesi, belki de ilk rampası sayılan Rönesansla, yarınların ilim düşüncesine de açık hâlihazırdaki şeklini almıştı.

Batı onu, eski kaynaklarından *"özümleyip"* alırken, ilim ahlâkıyla alâkalı hususları da ihmal etmemişti. Gerçi o, ilmin neşet ettiği yerleri ve geçiş yollarını belli ölçüde çarpıttı; ama onun menşeindeki ahlâkîliği, aşk u şevki, azim ve kararlılığı ilmin orijini gibi hep göz önünde bulundurdu. Zaten bilim de bir müze malı, bir şöhret plaketi ve başkalarının temâşâsına sunulan bir meşher metaı olarak da alınamazdı. O, içinde geliştiği toplumun damarlarına kan gibi yayılacak ve ona değişen her günün havasını fısıldayacak bir hayat cevheri gibi alınmalıydı.. ve bir ölçüde öyle de alındı. Aksine o, sadece yazılı metinler olarak aktarılacaktı ki, bence kitaplarla, disketlerle aktarılan bilgiye hakiki bilgi demek mümkün değildir.

Eğer gerçek ilim, hiçbir çıkar gözetmeden zekânın sonsuzluğa yönlendirilmesi, mutlak hakikatin keşfedilmesi istikametinde varlığın tekrar ber tekrar yorumlanması ve hedefe ulaşma konusunda gerekli koordinatların yerli yerinde kullanılması ise –ki Batı Rönesansa yürürken meseleye böyle yaklaşmıştı– onu bu dinamiklerinden tecrid ederek bir yere varılamayacağı

açıktır. Eğer Batı insanının ruhuna gerçeğin aşk ve fikrini aşılayan Hristiyanlık ise, farklı bir buudda, kısmen de olsa, bir dönemde bizim de gerçekleştirmeye muvaffak olduğumuz büyük yeniliğin temelinde, nâmütenâhilik esasına dayanan dinî düşünce ve bu düşünceden doğan acz u fakr derinlikli aşk u şevk vardı. O güne göre bilimin önemli bir kaynağı sayılan vahiy derinlikli ilim düşüncesi, çağın devâsâ kametleri tarafından kusursuz temsil edilebiliyor ve sonsuzluk duygusuyla meshur bu aşkın düşünceler, hem de araştırmaya hiç mola vermeden hep *"nâmütenâhi"* diyorlardı. Bu ölçüde bir temsil sayesinde akıl, mantık birer aydınlık kaynağı gibi çevreye ışık yağdırıyor ve bu nurların ruhlara sinmesiyle toplum çapında yepyeni bir ilim düşüncesi meydana geliyordu. Cemiyetin hiçbir kesiminden tepki almayan ve bütün fertleri tarafından ilâhî bir mesaj gibi kabul edilen, hatta bir ibadet neşvesiyle üzerinde durulan ilim düşüncesi, eğer bu ilk feveran esnasında, Asya'daki hercümerç ve Anadolu'daki haçlı tahribatına maruz kalmasaydı –Allah bilir– dünya bugünkünden çok daha aydınlık, düşünce hayatı daha engin, teknoloji daha mûnis ve ilimler daha ümit vaad edici olacaktı. Zira, İslâm'ın insanımıza kazandırdığı sonsuzluk düşüncesi, insanlığa yararlı olma mefkûresi, eşya ve hâdiselere müdahale etme sorumluluğu dünyada her yerde bulunandan daha fazla bizde vardı...

Evet, ilmî düşüncenin ruhu ve esası sayılan şahsiyet ve karakter, ancak hakikat aşkına dayanırsa istikbal vaad eder. Bu da, yapılan işlerde herhangi bir hırs, çıkar düşüncesi ve dünyevîlik bulunmamasına bağlıdır. Böyle herhangi bir çıkar düşüncesi, menfaat mülâhazası gözetmeden varlık ve eşyayı temâşâ edip tanıma, tanıyıp değerlendirme, hakikat aşkının bir diğer adıdır ki; ona sahip olanın ulaşamayacağı şahika yoktur. Bunun aksine, menfaat tutkusu, şahsî çıkar mülâhazası ve bir kısım ideolojik saplantılar içinde, hakikat aşkı gelişemeyeceği gibi, ilmî düşünce de gerçekleştirilemez; gerçekleştirilemez zira böyle saplantılar anaforu içinde verilen mücadele hakka karşı bir savaştır ve tabiî bu savaşın mağduru da ilimdir, insanlıktır.

Evet, ihtiraslar ve egoizmanın baskısı altında oluşturulan organizasyonlarla ne sağlam bir düşünce, ne ilim sistematiği, ne de netice vaad eden bir aksiyon meydana getirilemez. Getirilmesi bir yana bir zift gibi içimizi saran bu baskıcı güçler, bizi temel düşüncelerimize zıt bir noktaya sürükleyecekleri gibi, *"taassup"*, *"bağnazlık"*, *"fanatizm"* sözcükleriyle ifade edeceğimiz dış baskı ve zorlamalar da hakikat mülâhazasına açık düşünceleri hayata geçirmemize

imkân vermeyecektir. Zaten, bir mülâhazayı düşünmeden hemen kabullenmek, bir şahsı veya bir zümreyi bilâ kayd u şart başkalarına tercih etmek, bazı kimseleri pohpohlayıp göklere çıkarmak, zamanla akl-ı selimden ve riyâsız ruhlardan tepki alacak davranışlardandır. Bir düşünceyi, bir şahsı kabullenmek, hatta onu başkalarına tercih etmek her şeyden önce bir inanç işidir; hem de bir kısım gerçek sebeplere dayanan bir inanç işidir. Önce inanmayan sonra kabullenemez.. kabullenmeyen takdir edemez.. muhabbet duymayan beraber olamaz.. aşık olmayan herhangi bir şeyin arkasına düşemez. Şimdi siz, bütün bu olmazları hiçe sayarak dış baskılarla bazı şeyleri gerçekleştirmeye kalkarsanız, maksadınızın aksiyle tokatlar yer; sevdirmek, kabul ettirmek istediğiniz kimselere karşı nefret uyarır ve tepki toplarsınız. Ama ne acıdır ki, bugün bağnazlık ve ihtiras bazılarının gözlerini kör ettiğinden aklın bedahetine rağmen çokları gül ararken dikenlere takılmakta ve sevgi arkasında koşarken nefretlere körük çekmekte..

Bence, günümüzün aydınlarının, hatta mektep ve medyanın, eğer insanımıza bir iyiliği olacaksa, bu iyilik onu bağnazlık, ihtiras ve fanatizmin öldürücü atmosferinden kurtararak gerçek insanî değerlere yönlendirme şeklinde olmalıdır. İlk dönem itibarıyla bizde daha sonra Batıdaki yenilenme hamlelerinde, bu kabîl duygu ve tutkulardan arınma hareketi birinci ameliye kabul edilmişti. Oysaki son bir-iki asırdan beri, bizdeki *"değişim"* ve *"dönüşümler"*i planlayanlar, eğer, daha işin başında, maşerî vicdanda böyle bir arınma şuuru ve başkaldırma düşüncesi uyarabilselerdi, bugün, beklenen inkılapların en büyüğü gerçekleşmiş olacaktı.

Hâlbuki, bizdeki hemen bütün yenilikler, bazı kimselerin, biraz da dış manipülasyon ve baskılarla bir kısım bayağı arzulara hizmetten ibaret kalmıştı.. evet bu tâli'siz dönemde bazı aydınlar ve bazı imkân sahipleri, sırf kendi keyif ve çıkarları için hem birkaç asırlık birikimi hem de çok ciddi bir metafizik gerilimi hiç olmayacak şekilde israf edivermişlerdi. Rica ederim, ilim düşüncesinin önemli bir dayanağı sayılan düşünce ve ilim hürriyeti, bir kısım ilim ağalarının heveslerini gerçekleştirmek ve ideolojik saplantıları olan bazı kimselerin işlerini kolaylaştırmak için midir? Ama ne acıdır ki, yıllardan beri bu bahtsızlar ülkesinde pek çok iş hep böyle olagelmiştir.. bir kesim burnunu dikmiş, dişlerini sıkmış ve avazı çıktığı kadar: *"Yobazlar, gericiler, dünyayı Orta Çağ karanlıklarına sürüklemek isteyenler, falanın düşmanları, filanın düşmanları!"* diye bağırmaya başlamış; buna karşılık diğer bir kesim de, aynı

eda ve üslûpla: *“Küfür yobazları, fanatik mülhidler, muhakemesiz mukallidler, imansız zındıklar!”* karalamalarıyla, bu kategori içinde mütalâa edeceği binlerce, milyonlarca ruhu rencide etmiş ve vicdanları baskı altına almıştır.

Şimdi sorarım size; insanların beynine vura vura, onlara kendi düşüncelerini kabul ettirmeye çalışan ve fikirleri baskı altına almak isteyen bir toplumda, ilim aşkından, yenilikten ve kolektif şuurdan bahsetmek mümkün müdür? Ruhların böylesine ezildiği, düşüncenin çelimsiz kaldığı, aşkın öldürüldüğü ve insanî değerlere saygının sıfırlandığı bir cemiyette olsa olsa yılanların, akreplerin, ezilme ve öldürülme korkusuyla iğne ve dişlerini geçirip zehirlerini boşalttıkları gibi, ısırmalar, sokmalar, zehir kusmalar ve öldürmeler olur...

Yeryüzü, insana insanca davranmayı, insanî değerlere saygılı olmayı, sevgiyi, aşkı, müsamahayı dinlerle, hususiyle de İslâm diniyle tanımıştır. İnsaflı bir bakış ve muhakemeli bir tarayışla Kitap, Sünnet ve Selef-i Salihin’in yaşayışları incelendiğinde, İslâm’ın, ahlâk, fazilet ve aşk etrafında örgülendiği görülecektir. Bilhassa İslâm’ın kitabı Kur’ân, insafla mütalâa edilebilse O’nda, ilim aşkı, insan sevgisi, adalet duygusu ve nizam düşüncesinin nümâyân olduğu müşâhede edilecektir. Vakıa, bazı ahvalde dinin temel kaynağı olan bu mübarek kitap, bir kısım çıkarcıların elinde bir kazanç vesilesi veya kin, nefret ve gayzla oturup kalkan insanların dilinde bir intikam alma ve tatmin olma vasıtası yapılmak istenmiştir; ama bu iş ve bu düşünceler o kitabın sesi, soluğu değildir; onu kendi hesaplarına konuşturmak isteyen bahtsızların homurtularıdır.. zaten, bütün sermayesi bu kabil homurtulardan ibaret olan bir kısım ses ağalarından ve sanatkârlardan başka bir şey beklemek de mümkün değildir.

Bir garip husus da şudur ki; Allah’ın, kâinatın bağrına serpiştirdiği ruh, mânâ ve muhtevayı dile getiren bu ezelî hutbeyi istismar etmek isteyenler uyarılacağına, dinin ruhuna cephe alındı ve o temizlerden temiz kaynak bulanık gösterilmeye çalışıldı.. derken, yılan, akrep zaafı türünden zaaflar çatışması başladı.. ve bu mübarek dünya bir baştan bir başa şuursuzca vuruşmaların arenası hâline getirildi. Artık her yanda, hırsların, kinlerin, nefretlerin *“hayhuy”*u duyuluyor ve her taraf *“mukabele-i bilmisil”* kaide-i zalimanesinin homurtularıyla inliyordu. Ve tabiî arada kaza kurşunuyla giden yine bizim şerefimiz, pâyimâl olan bizim ruhumuz, sürüklenip bir kenara itilen bizim ilim aşkımız ve öldürülen de bizim ilim düşüncemizdi.

Bu garip dönemin karakteristik özelliklerini şöyle hülasa etmek mümkündür:

Düşünceler olabildiğine dekolte, davranışlar alafranga ve sun'î, üslûp taklitçi ve hemen her zaman tahakküm edalı, başkalarını yok edip onun yerine geçme düşüncesi hastalık hâlinde, herkeste korkunç bir kindarlık, her yerde zalimce düşüncelerin –onlara da düşünce denecekse– vuruşması ve her kesimde birbirini yutmakla beslenme hırsı...

Aslında, bunlar bizim dünyamızda olmamalıydı; zira bizim kitabımız adalet ahlâkı ve adalet aşkıyla gelmiş ve o güne kadar duyulmamış bir derinlik ve belagatle, müntesiplerine sürekli peygamberlik ruh ve mânâsını talim etmiştir. Onun neşrettiği nur sayesinde, niceleri kendilerini aşarak başkaları için yaşama çizgisine ulaşmış.. ve her biri, insanlığı sonsuza taşımaya azmetmiş birer ışık süvarisi olmuştur; her şeyi sonsuzluk aşkı etrafında örgüleyen ışık süvarisi.

Bunun böyle olması gayet tabiîydi; zira Kur'ân'la gelen bu din, bütünüyle mükemmel ve gaye-i hayal diyebileceğimiz bir sistemin adıdır.. ve bu sistemin esası, imandır, muhabbettir, aşktır, Allah rızasını arama yoludur.. ve her zaman inkılap ve tekâmül tabiatlı ve tekâmül tabiatı da sonsuza açık olma hudutsuzluğunu hâizdir. Onun Peygamberi'nin hayat-ı seniyyeleri, bütün bu hususiyetleri ifade eden en canlı örneklerle doludur. Ama gel gör ki, bugün O, ağızları levsiyatla köpüren bir kısım inkârcıların hasmane tavırlarıyla, dostluğun gerektirdiği vefayı gösteremeyen birkaç düzine dost kılığındaki bilgisiz, görgüsüz cahillerin umursamazlığı arasında âdeta bir berzah hayatı yaşamakta.. O'nun düşmanlarının ne düşündüğü bellidir. Bari dostları vefalı olabilseydi!

Evet, bizim bilgi aşkımızı söndüren, kolumuzu-kanadımızı kırıp irademizi felç eden en büyük düşmanımız veya milletçe esaretimizin gerçek sebebi, işte bu vefasızlığımızdır. Düşmanların cefadan usanacağını bekleyeceğimize, keşke biraz da *"vefa"* diyebilseydik!

İlim Aşkı

Yeniden ilim aşkını ve düşünce iradesini elde etmeye çalışırken, realiteler gömezlikten gelinmemeli ve tecrübeler de gözardı edilmemelidir. Evet, realite duygusu, aklın nezaretinde, vicdanın kontrolünde; görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma kabiliyetlerimizle aynı çizgide değerlendirilmeli.. ilim yuvaları, bilim araştırma merkezleri ve bu istikametteki konferans, sempozyum, panel şeklindeki çalışmalar hep bu düşünceye omuz vermeli ve gönüllerimizde ilim aşkı, ilim heyecanı uyarılmalıdır. Sebepler dairesinde sebeplere riayet bir vazife, onları görmezlikten gelmek ise bir cebrîliktir. Orta yol, sebepleri gözetmede en küçük bir boşluğa dahi meydan vermeyecek kadar tedbirli ve temkinli olmak, Allah'a itimat ve güvende de başka hiçbir şeye takılmama ölçüsünde mütevekkil bulunmaktır. Sebep-netice, illet-mâlul arasındaki münasebetler muteber sayılmalı; ama düşünce dünyamızda koyu bir determinizmaya da yer verilmemelidir. Olsa olsa orta yol mülâhazalı bir şartlı determinizmaya kapı aralanabilir. Böyle bir tevil esnekliği ne derece mâzur görülür bilemeyeceğim; ama bizim dünyamızda da, *"illiyet"* ve *"tenasüb-ü illiyet"* prensipleri üzerinde bu kadar olsun durulmuş ve değişik değerlendirilmelere gidilmiştir.

Eğer cebrî determinizma, aynı sebeplerin, aynı ortamda aynı neticeleri doğurmasının adı ise, şartlı determinizmaya mülâhaza dairemizin açık olduğu kendi kendine ortaya çıkacaktır. Şimdi bu mülâhazaları bizim ölçülerimiz içinde ele alacak olursak, fizik dünyasında cereyan ettiği ölçüde olmasa bile, içtimaiyatta dahi belli nispette sebep-sonuç meselesi her zaman söz konusu olabilir. Bu itibarla da, bugünkü hareket ve davranışlarımızın toplumda, yarın ne tür bir netice vereceğini şimdiden düşünmemiz icap edecektir. Bununla, ferdî ve içtimaî hayatımızın, bir nizam ve âhenk içinde sürüp gitmesi için, önceden bir planın bulunması ve konuyla alâkalı her şeyin bu plan çerçevesinde gerçekleştirilmesi lâzım geldiğini vurgulamak istiyoruz.

Evet, bugünkü toplumun yarınki varlığı, bugünkü devletin yarınki bekâsı, hatta devletler arası muvazenede yerini alması, işte böyle bir plan ve böyle bir ilk teşebbüse bağlıdır ki, bu da, bugünle beraber yarınların, yarınki netice ve sonuçların çok iyi resmedilip belirlenmesi, değişik ihtimal ve alternatifleriyle dosyalanıp disketlere alınmasıyla mümkün olacaktır. Yoksa, içte ve dışta sürpriz hâdiselerle karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır.

Eğer bugünkü mektepler, mekteplerdeki müfredat programı; üniversiteler ve bu yüksek ilim yuvalarında sistem; bakımevleri ve kimsesiz çocuklarla alâkalı projeler; okullardaki talebeler ve onlarla ilgili tasarılar; camideki cemaat, kışladaki asker, karakoldaki polis, devlet dairesindeki memur, fabrikadaki işçi ve bunlarla alâkalı temel disiplinler bugünümüz ve yarınlarımız açısından nazara alınıp, sebep-sonuç mülâhazasıyla değerlendirilmezse, yarın bu müesseselerin yetiştirdiği çıraklardan hiçbirinin kargaşaya alet olmayacağına teminat verilemez.. beş başı mamur insan yetiştirdiğimizden söz edilemez.. toplumun huzuru adına güvence verilemez.. mâbed, misyonunu yerine getiremez.. okul, mâbed kudsiyetine ulaşamaz.. kışla, peygamber ocağı olma imtiyazını koruyamaz.. ve yığınlar derbederlikten kurtulamaz.

Her şey, bir başka âlemde hazırlanıp imdadımıza gönderilecekmişçesine evlerimizde oturup sürpriz şeyler bekleyemeyiz.. dahası, hayatın içinde miyiz, değil miyiz bunu çok iyi belirlememiz gerekir. Eğer bir toplumda: "İnsan bu dünyada vaktini iyi geçirmeye bakmalı.. gelecek adına çok fazla kafa yormaya gerek yok.. (Ömer Hayyamca) geçmiş gelecek masal hep; eğlenmene bak ömrünü berbat etme.. ye-iç hayatın keyfini çıkar.. dünyayı sen mi kurtaracaksın?. Çok fazla düşünme delirirsin.. Allah'ın nimetlerinden istifade etmek de bir ibadettir..." gibi –bazıları düşünce olarak doğru olsa da– mülâhazalar söz konusu ise, o toplum ruhta ve mânâda ölmüş demektir. Böyle bir toplumda aydına ve idareciye düşen vazife, o toplumu her kesimiyle bu korkunç düşünce inhirafından ve ruh kaymasından kurtarıp onu yüksek hedeflere yönlendirmek ve ilim düşüncesiyle aydınlatmaktır. Aksine, kitlelere gerçek ilim aşkı ve düşünce ruhu aşılama yerine onları günlük politikalarla sersemleştirir ve iktidar değişmeleriyle her şeyin farklılaşacağına inandırmaya kalkarsak, toplumu bütün bütün problem kaynağı hâline getirmiş oluruz. Kaynağı toplum olan problemleri ne gücün düşüncelere baskısıyla, ne de zirvedekilerin sandalye münâvebeleriyle halletmek mümkün değildir. Kaldı ki bu problemleri bir kere çözseniz bile, değişen şartlar, farklılaşan dünya sürekli karşınıza yeni yeni problemler çıkaracaktır. Bu itibarla da, her köşe başında önümüzü kesmiş bizi bekleyen bu problemlere karşı, hakikat aşkı, ilim aşkı, düşünce aşkıyla mücadele etme mecburiyetindeyiz.

Varlık, her zaman bir değişim ve tekâmül süreci içinde bulunduğuna göre –biz bu tekâmülü, evolüsyoncuların anladığı mânâda bir değişim ve dönüşüm şeklinde düşünmüyoruz– bizim varlık ve hâdiselerin dışında kalmamız, kendi

kendimizi her şeyden tecrit etmemiz mânâsına gelir ki, bu da kâinatın dönen dolaplarıyla müsademe etmek demektir. Aslında kâinattaki bu yenileşme ve gelişme esprisini kavramadan ne hilkati, ne insanoğlunun misyonunu, ne de insan gerçeğini anlamak kabil değildir.

Bu âlemde sürekli, cansızlar hayata koşar.. hayat şuur ve idrake yürür.. karanlık-ışık tenavübü bir devr-i dâim içinde döner durur.. ve her şey birbiri üzerinde basamaklaşarak gider bir mârifet ufku teşkil eder.. evet, büyük-küçük bütün ırmak ve çayların akıp denizlere ulaşması misali, eşya ve hâdiseler de tıpkı bir çağlayan gibi hiç durmadan sonsuza akar.. ve ummana ulaşmak için hep başını taştan taşa vurarak koşar; koşar ve her şeyin, hepimizin gaye-i hayali sayılan biricik hedefe ermeye çalışır. Bizim de, böyle iktidar ve mukavemetimizi aşan bir gayret ve hamleyle, şuur ve irade destekli böyle bir çağlayana kendimizi salarak geleceğe akmamız lâzım. Aksine varlık ve hayat kendi tekâmül vetirelerini yaşarken, yürüyen merdivenlere uygun binilmediğinde ve dönen kapılar usulünce geçilmediğinde başa gelen şeyler gibi, kâinattaki umumî ahenge tevfikî hareket edilmeden gerçekleştirilmek istenen her teşebbüsün de, *“oluşum, gelişim”* ve tekamülden bir tekme yiyerek bir kenara itilmesi mukadderdir.

Biz, mübarek bir dönemde kendi tekamülümüz adına, Batı da kendi Rönesansı hesabına, insanoğlunun birkaç bin senelik bilgi birikimini değerlendirerek, yukarıda temel dinamiklerini arz etmeye çalıştığımız esaslar muvacehesinde biz de onlar da belli noktalara ulaştık ve belli bir yere geldik.

Şimdi eğer, bir yeni oluşumdan doya doya nasibimizi almayı düşünüyorsak –ki mutlaka düşünmeliyiz– yukarıda sık sık dolaylı da olsa temas ettiğimiz dinamikleri bir kere daha gözden geçirerek, bunları mutlaka toplumun her kesimine mâl etmeliyiz.

Evet, bu esaslar ve bu esasların ifade ettiği ruh ve mânâ zımnen dahi olsa toplumun ruhuna sindirilmeli, örflerimiz, âdetlerimiz içinde yeşerip kök salmaları sağlanmalı; aile, mektep, mâbed, kışla gibi toplumun hiçbir kesimi bu ruh ve bu mânâdan mahrum bırakılmamalıdır. Çocukların ruhu daha ilkokul sıralarında bu mânâ ve bu ruhla yoğrulmalı, onlarla şahlandırılmalı ve daha sonraki dönemde de doz ayarlaması yapılarak onların ruhlarına hep aynı duygu ve aynı düşünce mutlaka içirilmelidir.

Aslında, ilmin kendisinden daha mühim olan bir şey varsa o da, ilim zihniyeti ve bu zihniyetin dayandığı prensiplerin ruhlara nakşedilmesidir. Çok

erken yaşlarda başlayıp, belli dozlarla gençliğin ruhuna duyurulmaya çalışılan bu husus en az ana sütü kadar önemli ve o kadar da yararlıdır. Dahası bu ilim aşkı ve ilim ahlâkı, yediden yetmişe toplumun her ferdine behemehal aşılanmalıdır ki, cemiyetin değişik kesimleri arasında, düşünce, felsefe ve kültür farklılığından dolayı sürtüşmeler olmasın ve yığınlar teâruzların ve çekişmelerin ağında müsademe ve çözülmeler yaşamasın..

Bu hususun ahlâkî buudu, başlı başına tahlili gerektiren bir konu olması itibarıyla şimdilik *"ileride hususi bir tahlil"* deyip geçiyorum.

Aşk Ahlâkı

Milletimiz, bir-iki asırdan beri, bir yandan çeşit çeşit buhranlar içinde kıvranırken, diğer yandan da, disiplinli-disiplinsiz hummalı bir gayretle, eğitim faaliyetleri, vakıf ve dernek çalışmaları, medya kuruluşları ve mâbedleriyle kendi olarak dirilmenin yollarını ve çarelerini aramakta. Bu millet, eğer, bundan birkaç asır önce, Sonsuz Nur'un neşrettiği ledünnîliğe, aşk ahlâkına, ebed için yaratılmış bulunan ve ebede açık olan insanlığın Allah'a yönelme hamlesine bağlanabilseydi, o, bugün yeryüzünün söz götürmez varisi ve devletler muvazenesinin de en hakim unsuru olacaktı.

Batının karanlıklar içinde yüzdüğü bir dönemde, cihanları aydınlatan bizim medeniyet ve rönesansımız, işte bu ledünnîliğin ve bu aşk ahlâkının eseri olmuştu. Eğer bundan sonra da böyle bir beklentimiz varsa, bu yine aynı dinamikler sayesinde gerçekleşecektir. İslâm düşüncesinin insanlığa armağan ettiği bu anlayış, kahrolası bir yanlış maddecilik telâkkisi ve kuvvetin gelip hakkın yerini almasından ötürü, doğru yorumlanamadı.. nurunu tam neşredemedi.. bu yüzden de bazı dönemler itibarıyla kendinden bekleneni veremedi.. bu olumsuzlukların, büyük ölçüde günümüzde de bahis mevzuu olduğunu söyleyebiliriz.

Ne var ki, dünya döne döne, Kudreti Sonsuz'un vazettiği fıtrî çizgiye doğru kaymakta ve insanımız da, kendi özünü bulma, kendi değerleriyle yeniden dirilme konusunda kararlı görünmekte. Hatta bu mevzuda onun bir hayli mesafe aldığı da söylenebilir. Bir diğer yaklaşımla buna millet ruhunun diriliş hamleleri de diyebiliriz ki; bu hamleleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Tali'siz bir dönemde, topyekün insanlık olarak gidip maddeciliğe aborde olma sonucu, düşünce hayatımızda insanın zatî değerlerini yıkarak insanoğlunu *"eşref-i mahlûk"* tahtından alaşağı etmiş, alaşağı etmek bir yana, hayvanlardan herhangi bir hayvan derekesine ittirip sözde eski telâkkileri sorgulama adına, onu hor görmüş ve bütün insanî değerlerin altını üstüne getirmiştik. Ne acıdır ki, telafisi çok zor bu büyük yanlışlığı yaparken, ne korkunç bir cinayet işlediğimizin farkında bile değildik.. değildik ve o gün-bugün de hâlâ o sadmenin tesiri ile sarsık, kararsız ve *"teşettüt-ü ârâ"* içinde bulunuyoruz.

Oysaki, insan denen bu yüce varlık, haklarına kat'iyen dokunulamaz, hürriyetlerine ilişilemez, her türlü tebcil ve takdiri aşkın, dünya kadar hususiyetleri olan müstesna bir varlıktır. Merhum Âkif'in ifadesiyle; *"Onun*

mahiyeti hatta meleklerden de ulvîdir / Avâlim onda pinhândır, cihanlar onda matvîdir.” Onu hor görme, varlığın yaratılış gayesini hor görme, onu tezyif etme de hilkatin ruhunu tezyif etme demektir. O, hor görülüp tezyif edilmeyecek kadar âli olduğu gibi, asla feda edemeyeceği bir kısım hususiyetleri de olan müstesna bir yaratıktır: Onun hürriyeti elinden alınamaz.. ona tahakküm edilemez.. o kat'iyen zulme uğratılamaz.. ve hele asla sömürülemez; zira bunların hepsi, insanlık mânâsını tahkir ve insanî ruha haksızlıktır; dolayısıyla en büyük ahlâksızlıktır.

Bu itibarla da, günümüzde insanî değerleri, zannediyorum bir kere daha gözden geçirmek icap edecektir.

Evvela, bizi biz yapan kaynaklarımız ve temel düşüncelerimiz, insana saygıyı emretmekte ve ona değerler üstü değer vermektedir.. değer vermekten de öte, insanı *“eşref-i mahlûk”* tahtına oturtarak, onun iradesini, haklarını ve hürriyetlerini selamlamakta ve onun dünya ve ukba mutluluğunu bir dantela gibi bu dinamikler üzerinde örgülemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Evet İslâm, insanı; imanı, mârifeti, muhabbeti, aşkı ve ruhanî zevkleriyle, bir mânâda meleklerin dahi önünde görür ve onu sevmeyi Yaratan'la münasebetin önemli bir ifadesi bilir.. ve tabiî ona karşı saygısızlığı da sahibine karşı ciddi bir hürmetsizlik telâkki eder. Bu itibarla da bizim en başta yapmamız gerekli olan şey, insanoğlunun elinden alınan değerleri yeniden ona iade etmek ve bu değerleri *“ebed-müddet”* koruyacak nesiller yetiştirmek olmalıdır.

Sâniyen, birlikte hareket etmek de çok önemlidir. Her ferdin, şahsî duygu, şahsî düşünce ve hissiyatını yüksek bir idealin emrine vererek, onun etrafında aklî, mantıkî, kalbî, ruhî birleşme mânâsında bir kolektif şuur. Aslında hakiki mânâda bir ahlâkîlik veya lâahlâkîlik de, ancak dört başı mamur böyle bir toplumun ferdi olmakla ortaya çıkacaktır. Toplumdan kopuk olan münzevîlerin ahlâkîlik veya lâahlâkîliklerinden söz edilemez. Kaldı ki, toplum içinde bulunup toplu yaşamaktan kaynaklanan bazı olumsuzluklara katlanmayı İslâm cihad saymıştır. Zaten, gerçek bir ahlâk toplumu da, herkese kendi ihtiyarıyla dünyevî ve uhrevî mutluluk vaad eden ve kendi iradeleriyle bir mefkûreye teslim olan topluluktur. Böyle bir toplum içinde, imanın birleştiriciliği, aşkın eriticiliği, gayenin yüceliği, ego kaynaklı olumsuzluklara yol vermez ki, kaynağı egoizma olan lâahlâkîlik o bünyede boy atıp gelişsin.

Bir kere, inancın, aşkın, ihlâs hedefli yaşamanın hâsıl ettiği aşkınlık, ferdi, kendine ait hususî yanlarıyla toplum içinde öyle yumuşatır ve eritir ki, o kendi

olarak kalmanın yanında, âdeta umumîleşir ve damla iken derya, zerre iken güneş ve hiç ender hiç iken de her şey olma ufkuna ve zenginliğine ulaşır. Bu açıdan denebilir ki, varlık, yokluktan geçer; zenginlik fakirlikle beslenir; kudret aczin bağrında tomurcuklaşır ve nikmet, aynı nimet olur, şükür de şevke inkılap eder. Bu yolda hizmet, memuriyetlerin en yücesi; gaye, Yaradan'ın hoşnutluğu, netice de uhrevî mutluluktur. İşte bu saflardan saf mülâhazaya, az dahi olsa, şahsî çıkar veya cemaat menfaati, cemaat düşüncesi karıştırıldığında, ferde de, heyete de hayat veren sonsuzluk rabıtaları kopar, derken fert çizgisinden uzaklaşır, cemaat da sarsıntıya girer ve kazanma kuşağında kaybetme *"fasit daire"*leri işlemeye başlar.

Evet, her işini, Allah'la irtibatlandırıp götüren bir heyette, ferdî emeller, şahsî hırslar ve kaygılar olmaması gerektiği gibi, gidip sonsuzla noktalanmayan gaye-i hayaller ve mefkûreler de olmamalıdır. Gerçek bir cemaat, fertleri ebediyete teslim olmuş öyle mukaddes bir topluluktur ki; Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla: Onlar, Allah için işler, Allah için başlar, Allah için konuşur, Allah için görüşür, lillâh, livechillâh, lieclillâh rızası dairesinde hareket ederek ömrünün saniyelerini seneler hâline getirir ve fâniliğin çehresine bâkîlik damgasını vururlar. Evet, onların bütün çalışmaları, fevkalâde içten, olabildiğince bir duruluk içinde ve hep sonsuza müteveccihtir.[1]

Bu itibarla da denebilir ki, her kalabalık, cemaat değildir. Hatta fertleri birbirine karşı olan bazı yığınlar; cemaat olmak şöyle dursun, onların çokluğu, kesir sayılarının çarpımlarında olduğu gibi azalma ve küçülme vesilesidir. Hakikî cemaat ruhuyla serfiraz olan peygamberlerin arkadaşları, kemmiyet itibarıyla az oldukları halde güçlü bir cemaatten bekleneni yerine getirebilmişlerdir. Hatta bir Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i, tek başına bir cemaat ve millet kabul etmek kat'iyen mübalağa değildir. Hz. Mesih'in bir avuç havarisine de en güçlü ordulardan daha güçlü nazarıyla bakılabilir. Aslında, bütün bir tarih boyu, tam kıvamında olan bu ölçüdeki bütün *"azlar"*, kıvamında olmayan dünya dolusu yığınlardan daha güçlü ve bereketli olmuşlardır.

Ayrıca ahlâk aşkı, ruhî hayatın disipline edilmesinin en önemli yolu olduğu gibi, toplum içinde istikrarın en ehemmiyetli unsuru ve ahengin de en hayatî esasıdır. Doğruluk, emniyet, hakperestlik, sözünde durma, medenî cesaret, başkalarına karşı saygılı olma ve mâneviyata bağlılık gibi hususlar, ahlâkın özü ve ruhun da temel dinamikleridirler.

Millî tarihimizin bize armağan ettiği ahlâk anlayışı –son birkaç asrın ahlâk

adına benimsediği muzahrafatı söz konusu etmezsek– bizi bütün milletlerin önüne çıkaracak kadar zengin ve sağlam bir ahlâk anlayışıdır. Önümüzdeki yıllar itibarıyla hayatımızı bu anlayışa göre tanzim edebildiğimiz takdirde, pek çok millî problemimiz kendiliğinden aşılmış olacaktır ki, o zaman daha doğru düşünebilecek, daha verimli çalışacak, daha hızlı ve âhenkli yürüyecek, daha pratik olacak ve tabiî düşünce hayatımızdaki birkaç asırlık boşluğu da daha süratli doldurabileceğiz.

Buna muvaffak olabilirsek, ülkemizin geleceği daha bir canlı, daha bir sıcak ve daha bir renkli olacağa benzer...

1 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.21 (Üçüncü Lem'a).

Toprak

Dış yüzü itibarıyla ve sathî bir bakışla, toprak; yer kabuğunun atmosferle teması sayesinde peşi peşine sırlı şekillenişi, bitki ve hayvanlara var olma ve yaşama ortamı teşkil edecek mahiyetteki kucaklayıcılığı ve sıcaklığı, bir miligramıyla milyarlarca canlıya dayelik yapan zenginliği, bir hektar genişliği ve on santim derinliğindeki bir parçasında tonlarca bakteri barındıran civanmertliği, bakterilerin fıtrî vazifelerini rahat görebilmeleri için mini böceklerin ve solucanların sürekli hallaç edip işledikleri, parçalayıp bakterilere sundukları pek çok ilâhî tecellinin aynası öyle muhteşem bir tezgâh, öylesine sırlı bir kimyahane ve iç içe öylesine baş döndürücü canlı bir biyoloji laboratuvarıdır ki, aynadarlığı ve gördüğü hizmetler açısından bütün semalara denk tutulsa değer...

Bu itibarla da denilebilir ki, toprak, bütün kâinatların ve hususiyle de yerkürenin en değerli unsuru, en sihirli maddesidir.. hava-su-ziya bir mânâda onunla kâimdirler ve onun için vardırlar. Onun bu öneminden ötürüdür ki, bağrında biz ve bizimle alâkalı milyonlarca varlığın neşet edip geliştiği bu mütevazi fakat semaları aşkın unsurun, Kur'ân-ı Kerim'de sık sık üzerinde durulur.. âdeta bütün göklere denk tutulur.. mebdeimiz olarak tebcil edilir.. ukbaya ulaştıran bir köprü, bir liman, bir rampa olarak da hep dikkatlerimize sunulur.. sunulur ve satır aralarında onunla temsil edilen ilim, hikmet, inayet hatırlatılmak üzere *"...Bundan sonra O, yeryüzünü yayıp döşedi.. ondan suyunu, otlağını çıkardı. Dağları direkler olarak oturtup (arzı) sağlamlaştırdı."*[1] buyurulur ve yerküre ile atmosfer arasındaki münasebet, arz tabakalarının kendi içinde suları muhafaza edecek mahiyetteki tanzimi, sonra belli bir mîzân ve nizamla o suların dışarıya püskürtülmesi, bundan nehirlerin meydana gelmesi, bu nehirlerden de bağ ve bahçelerin sulanması, sonra da bütün bu suların değişik zeminlerde buharlaşarak yeniden emre âmâde hâle gelmesi ihtar edilir ki; Kur'ân'da bu çizgide şeref-nüzul olmuş pek çok âyet vardır.

Toprağın, muhteva ve zenginlik itibarıyla özel ihtimama mazhariyeti ve hayatla şenlendirilmesi, hususiyle beşerî hayatla değerler üstü değerlere ulaştırılması yerküre ile ilgili hâdiselerin, hatta kâinatla alâkalı vak'aların en önemlilerinden biri sayılır. Günümüzde bu hususiyetler ve bu hususiyetlerin ihtiva ettiği hikmetli nizam, inayetli denge tam anlaşılamamış olsa da, Allah

ezelî fermanında bu hususiyetleri değişik buudlarıyla sürekli vurgular, bize ve diğer şuurlu canlılara engin ihsanlarını hatırlatır; düşünce dünyalarımızda varlığa, varlığın perde arkasına menfezler açar ve bizi inancın, itminanın ferah-feza ikliminde gezdirir: *"Allah, yeri enine-boyuna döşeyip (dengeleyen) onda oturaklaşıp istikrara ulaşmış dağlar ve (çağlayan) ırmaklar meydana getiren.. yine değişik meyvelerden kendi aralarında çift çift yaratandır.. ve geceyi gündüze bürüyüp örten de O'dur. İşte bütün bunlarda düşünenler için ibretler vardır."*[2]

Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzünün bu özelliklerini farklı üsluplarla ifade eden daha pek çok âyet göstermek mümkündür. Bu âyetlerin hemen hepsi, dünyanın insan hayatına elverişli hâle gelmesi için, yeryüzünün sürekli bir değişim ve dönüşümden geçirildiğini göstermektedir ki, bu uzun değişim ve dönüşüm sürecinin her merhalesini, Kudreti Sonsuz, bazen birbirinden farklı bazen de birbirinin aynı canlı türleriyle şenlendirmiş; ilim, irade ve hayat sıfatlarının değişik tecelli boylarıyla denizleri, ırmakları birer hayat çağlayanı ve bilhassa toprak tabakasını da altıyla-üstüyle bir canlılar meşheri ve mahşeri hâline getirmiştir.

Toprak, hayat bakımından o kadar büyülü bir muhteva ve iç yapıya sahiptir ki; o, bu iç ve dış zenginlikleriyle her zaman yekpare bir canlı kabul edilebileceği gibi, onun bir kimyahane, bir fizik araştırma merkezi, bir canlı biyoloji laboratuvarı olduğunu söylemek de mümkündür.. evet, toprak; hava-su ve ziyanın nokta-i iltisakı, bunların bize yararlı şekilde ulaştırılmasının regülatörü ve santralı, nihayet her şeyi bizim hesabımıza faydalı hâle getiren ve istifademize sunan bir istihale fabrikasıdır. Bu itibarla da ona, her şeyin nokta-i mihrakiyesi, özü, hülâsası ve hayatın da en önemli unsuru nazarıyla bakabiliriz. Yerkürenin temel unsurlarından sayılan gazlar, ateşler, ilk tekâmül merhalesini topraklaşarak idrak etmiş ve ona inkılapla tabiî miraçlarını tamamlamışlardır. Bu süreç sonunda, insana uzanan yol da yine toprakta başlamış, toprakta bitmiş ve toprak üstü bir hâl alarak semavîleşmiştir.

Toprak, hemen her zaman o rengârenk ovaları-obaları, üfül üfül bağları-bahçeleri, ürperten görünüşleriyle dağları-tepeleri, gönüllere haşyet salan denizleri-ırmaklarıyla hep yitirdiğimiz Cennetleri hatırlatmış ve gönüllerimizin *"dâüssıla"* tutkusuna karşı her zaman bizim için önemli bir teselli kaynağı olmuştur. Hep onun çehresinde kaybettiğimiz Cenneti hatırlamış buruklaşmış ve onun büyüleyen güzelliklerinin çağrıştırdığı ahiretin bağ ve bahçelerini

düşünmüş, teselli olmuşuzdur.

Yeryüzünde toprak, Kudreti Sonsuz'un elinde mevcut seviyeye gelebilmesi için –dünyada her şey esbap eksenli olduğundan dolayı bu böyledir– milyonlarca yıl geçmiştir. Onun bitki örtüsüyle süslenmesi, canlılarla şenlenmesi, insanoğluyla duyulan, hissedilen, yaşanan ve bizimle her şeyi paylaşan bir varlık hâline gelmesi de yine milyonlarca yıl almıştır.

Şimdi, tam Cennetlerin parlaklığını aksettirecek ölçüde kıvama erdiği bir sırada, ondaki dengeleri altüst edip, hâlihazırdaki mevcudiyetleri milyonlarca seneye vâbeste, onca âhengi ve âhenk unsurlarını yok edenler bilmem ki milyarlarca yıllık bir tecelli sürecinin hâsıl ettiği netice ve semereleri tahrip ettiklerinin farkındalar mı? Keşke mesele sadece bazı türleri ortadan kaldırıp, bazı dengeleri tahrip etmekten ibaret olsaydı! Heyhat! Tahrip, tasavvurları aşkın bir hâl aldı ve arz üzerindeki bazı önemli unsurların yok edilmesiyle, arkada kalan diğer canlı ve cansız elemanlar arasındaki dengeler de bozuldu.. ve toprak ana bir kere daha kendi evlatlarının ihanetine uğradı.

Evet, yeryüzünde, bir kısım canlı-cansız türlerin yok edilmesiyle genel dengenin bozulması, ister kasıtlı, ister ekonomik zaruretlerden dolayı, isterse cahillikten ötürü olsun, bu, üzerinde neşet edip geliştiğimiz yerküreye ve toprak tabakasına apaçık bir ihanet ve kendi dünyamızı, kendi barınağımızı yaşanmaz hâle getirmekten başka bir şey değildir. Er-geç şeriat-ı fıtriye bu ihanetimize karşılık verecek ve bu zulmümüzden dolayı bizi mutlaka cezalandıracaktır.. cezalandırıp bütün bütün bize arkasını dönecek ve bu küskünlükten de canlı-cansız herkes ve her şey nasibini alacaktır: Atmosfer zararlı gazlara yenik düşecek.. gökten rahmet yerine asit yağmurları yağacak.. yağmur yağsa bile toprakları önüne katıp denizlere sürükleyecek.. bitki örtüsü bütün bütün bahar beklentilerimizle beraber hazan yemiş gibi sağa-sola savrulacak.. ve her zaman bir anneden daha şefkatli olabilen yeryüzü, İsrafil sûruyla ürpermiş gibi kendi öz yavrularını şuraya-buraya saçarak kendini Cehennemî bir çölleşmeye salacaktır.

Yaratılış itibarıyla her zaman, hava ile omuz omuza, su ile sarmaş dolaş toprak; memuriyetinin gereği ovaları-obaları, bağları-bahçeleri, gümüşten ırmakları ve altın çayırlarıyla hep bir anne gibi üzerimize titremiş, hatalarımızı bir baba mukavemetiyle göğüslemiş ve bir dönemde yitirdiğimiz Cennet mülâhazalarını gönüllerimizde sürekli diri tutabilmiş en sıcak, en vefalı, en candan öyle bir hayat kaynağıdır ki; onun o ciddi vefa tavrıyla emrimize âmâde

bir vazifeli olduğunu göremeyenler, onda olduğunun üstünde bir kısım büyüler, sırlar vehmederek, tıpkı Ganj Havzası insanının, Ganj Nehri'ni takdis etmeleri, Amazon halkının, Amazon'u kutsal saymaları ve bir kısım Kanada yerlilerinin Niagara'ya bazı ilâhî vasıflar yakıştırmaları gibi, ona da yaratıcı bir güç nazarıyla bakmışlardır.

Oysaki, küre-i arz da, toprak tabakası da sırf ilâhî tecellilerin bir aynası ve bizim onda temâşâ ettiğimiz harikulâdelikler de böyle bir aynada tecessüm eden ilâhî vâridlerdir. Bu önemli hususu Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla şöyle özetlemek mümkündür: *"Yerküre âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsuru da arzın kalbidir. Tevazu ve mahviyet gibi insanı en yüce hedefe ulaştıran yolların remzi topraktır. Hatta toprak, en yüksek göklerden o gökleri Yaratan'a daha kestirme bir yoldur; zira toprak kâinatta Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetinin tezahürüne, sonsuz kudretinin baş döndüren faaliyetlerine ve Hayy u Kayyûm (hayatı veren ve onu devam ettiren) isimlerinin tecellilerine en uygun, en müsait bir zemindir. Cenâb-ı Hakk'ın rahmet arşı su üzerinde olduğu gibi, hayat ve ihyâ (hayatı verme) arşı da toprak üstündedir.. ve toprak her türlü ilâhî tecelliye en parlak, en şeffaf bir aynadır."*[3]

Evet, kesif (şeffaf olmayan) bir şeyin aynası ne kadar latîf olursa, üstündeki suretleri o kadar açık gösterir. Nuranî ve latîf bir şeyin aynası da ne kadar kesif olursa o ölçüde ilâhî isimlerin cilvelerini daha parlak aksettirir.. meselâ; havada güneşin sadece zayıf bir ziyası görünür; su aynasında ise, daha parlak bir yansıma söz konusudur.. toprağa gelince, onda ziya ile beraber, güneşin yedi rengi de temâşâ edilir.

Toprak bu engin muhteva ve zenginliğine rağmen, hep tevazu ve mahviyetin remzi olmuş ve hep dudaklarını ayaklarımızda gezdiregelmiştir. Ruhunda toprağın bu mahviyet ve tevazuunu duyup da baş ve ayaklarını aynı noktada bir araya getirerek halka hâline gelenlerin o, her zaman alınlarından öper ve onların ruhlarına Hakk'a yakınlığın sırlarını duyurur.. duyurur ve gönlünü gül bahçesine çevirmek isteyenlere *"Toprak ol toprak ki gül bitiresin; zira topraktan başkasının gül bitirmesi söz konusu değildir."* mazmununu fısıldar.

Yeni bir nefesin gelip ruhlarımızı saracağı; ağacın, insanın, toprağın, suyun, yerin, göğün akıp gönüllerimize dolacağı; dolup yeni bir *"şeb-i arûs"*a ereceği günlerin yakın olduğu ümidiyle...

1 Nâziât sûresi, 79/30-32.

2 Ra'd sûresi, 13/3.

3 Bkz.: Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.223 (Şûle).

İlâhî Günleri Düşünürken

Ne zaman Yüce Yaratıcı'nın sonsuz kudretine güven ufkundan, nebilerin vaadinde, velilerin yâdında olan günleri, şafakların doğru sözlü şahitleriyle mülâhazaya alsak, geleceği âdeta kendi hususî rengi ve deseni ile görüyor gibi olur; ümitlerimizin bir kere daha dirildiğini hisseder, bir zamanlar yitirdiğimiz Cennetlere doğru uçtuğumuzu sanırız. Varlıklarımız, tabiatın ruhuyla, gönüllerimiz de dinin şefkat ve kucaklayıcılığıyla iç içe olduğu halde uçtuğumuzu sanırız.

Evet, her gün bir emaresi zuhûr eden şafakların da ifade ettiği gibi, önümüzdeki yıllar, şimdiye kadar gelip-geçen günlerden daha içli, daha sıcak ve daha parlak olacağa benzer. Eğer muhalif bir rüzgâr esmez ve emareleri zuhûr eden şafaklar, bizim yanlış stratejilerimizin tozuna-dumanına yenik düşmezse yakın bir gelecekte ülkemiz daha mamur, dünya daha tılsımlı, hayat daha büyülü ve topyekün varlık daha ilâhî bir görünüm arz edecektir. *"Tarihî tekerrürler"* devr-i dâimi içinde ara sıra zuhûr eden, bizim de *"eyyâmullah"* diyeceğimiz o müstesna zaman diliminin, ruhların son haddine kadar açılmasına müsait ve gönüllerimize ebediyet ruhunu duyuracak kadar da renkli olacağı ümidini beslemekteyiz.

Kim ne derse desin, biz ne zaman, olacağı olmuşu yüksek kulelerin tepelerinden temâşâ etmişsek, derlenip-toparlanıp yepyeni bir millet olmanın yankılarını, mazi kanaviçesi üzerinde işlenen ümranların ihtişamını, istirdad edeceğimiz millî itibarımızı, devletler arası müzakerelere esas teşkil edecek konuları, konuşulan sözleri, düşünülen meseleleri ve bütün bunlarla renklenen o sihirli zamanı, onun rikkatini, havasını, ilhamlarını, harikalarını görüyor, duyuyor, hatta yaşıyor gibi oluruz.. isterseniz siz bunlara gönüllerimize sızan ve yer yer heyecanlar şeklinde köpüren imanın, ümidin, azmin ve önsezilerin solukları, söyleyişleri ve haykırışları da diyebilirsiniz.

Bir bahar geldiğinde nasıl kendine ait renkleri, kokuları, tatları ve sıcaklığıyla gelir; çevremizdeki güller, çiçekler ve çemenler nasıl bütün yeryüzündeki baharı hülasa eder, mânâsını ruhlarımıza boşaltır ve ihtişamını gönüllerimizin kadirşinaslığına bırakır; öyle de, duygu, düşünce ve davranışlarımızla beslenen yarınlar da, bize bütün çeşnilerini sunar ve bizi tasavvurlarımızı aşkın dünyalarda gezdirirler.

O ilâhî günlerin en güçlü referansı hiç şüphesiz imanın, ümidin, azmin

yanında, tohumun, toprağın bağrında sıkışmasına denk ızdırap günlerindeki sancı, hafakan ve heyecanlarımızdır. Gelecek günler bunlarla yeşerip bunlarla var olacak, bunlarla yâd edilip bunlarla anılacaktır. Evet, yarınların neşe, sevinç ve sürûru, hep geçmişin çile, ızdırap ve sıkıntıları üstünde tüten sıcak bir buğu, dalgalanan canlı bir ışık ve âheste âheste açan rengârenk bir tomurcuk gibi hatırlanacaktır; hem de gönüllere ra'şeler salacak kadar bir enginlik içinde...

Mademki vicdanlarımızda böyle bir baharın şafak emarelerini duyup hissediyoruz; öyleyse daha şimdiden onu, ruhlarımızın enginliğinde yaşayabilir ve gönüllerimize açılan vuslat pencerelerinden temâşâ ederek ona hoşâmedîde bulunabiliriz.. bulunabilir ve yüreklerimizi şevkle hoplatan bu kabil duyuş ve sezişlerle en ciğersûz hâdiseler karşısında dahi hep neşe soluklayabiliriz. Gerçi ilâhî isimlerin rengârenk bir aynası ve ebedî âlemlerin de sırlı koridoru sayılan bu pırıl pırıl dünyanın bütün güzelliklerini duyup yaşayamayacak, ilelebet onunla beraberliğimizi sürdüremeyecek, hususiyle de onun ihtişamlı dönemlerini idrak edemeyeceğiz; ama, ömrümüzü, ebediyete olan imanımız, ümidimiz üzerinde şekillendirerek, aşk u şevkin kanatlarıyla sonsuza uçabilecek ve bir kere kaybettiğimiz ebediyeti, ihtimal yüz kere, bin kere duyabileceğiz. Böyle bir ruh haleti ve ebediyete inanç eksenli düşünce sayesinde, beklentilerimizin hemen her çeşidini, millî mefkûremizi, onu gerçekleştirme adına ortaya koyduğumuz stratejileri, uğrunda ömrümüzü adadığımız davamızı, gözlerimizi açıp-kapayıp beklediğimiz saadetimizi ve her zaman ermeyi planladığımız zevklerimizi kat katıyla duyup yaşayabiliriz. İleride mutlaka ereceğimize inandığımız mutluluğu, gönüllerimizin yamaçlarında birer Cennet manzarası ve Cennet çağıltıları şeklinde duyup yaşayacaksak artık geriye kayda değer ne kalıyor ki.? Böyle bir saadet vaadi ve bu ölçüde bir duyuş ve hissediş, şimdiki bulanık bin bir lütuftan daha iyi değil mi.? Zannediyorum gönüllerimizde tüllenen ve bütün beklenti ufuklarımızı kuşatan böylesine engin bir saadet vaadine karşılık, halihazırdaki bütün zevkler, safalar feda edilse de değer..

Aslında, O'nun aşk u şevki ve O'nun derdi ile yaşayanlar, bir de her derdi unutup gönüllerini O'na vuslat arzusu ile doldurabilseler, içlerinin derinliklerinde ebediyet duygularının estiğini duyacak, kesintisiz zevk-i ruhanîlere erecek ve *"Bir bu kadar zevke bu ömür kâfi değil"* diyeceklerdir.

Evet O'na olan aşk u şevkimiz, her yerde ve hemen her zaman O'nu arayan

bakışlarımız, bu bakışlarla çevremize bile yumuşaklık hissettirmemiz ve bu derûnîliklerle her şeyi şefkatle kucaklamamız, rikkatle sevmemiz, bu ölçüde insan olmaya has öyle zevkli enginliklerdir ki; duyup tadanların –bu numunelerin daimî asıllarına iştiyak dışında– zannediyorum ruhlarında herhangi bir arzu kalmayacaktır.

Şimdilerde, hâdiselerin umumî manzarası ve hayatın geçmiş dönemlere nispeten daha farklı bir çizgiye girmesiyle, inanan gönüllerden taşan aşk u şevk ve her ruhta hissedilen diriliş humması hemen her yerde yan yana.. öyle ki her vadide binlerce dil, alevden nefesleriyle karbonlaşmış düşüncelere hayat üflüyor ve topyekün dünya, ışıkların kol gezdiği iklimlere doğru kayıyor ki; bu Hızır soluklular çevrelerine böyle sürekli hayat üfledikleri ve dünya da yoluna devam ettiği sürece ışığa muhtaç bütün gönüller bu parıldayan yüzleri ve onlara ait yürekleri delen sözleri er-geç duyacak ve tıpkı karanlıklarda kaynaşıp duran, ışığı sezince de hemen ona koşan pervaneler veya her zaman güneşe yönelen çiçekler gibi, kaynağı sonsuz kadar eski, şu çağdaki televvünleriyle de yepyeni sayılan bu ışığa koşacak; derken bütün kalbler aynı hummayla coşacak, bütün ruhlar da yeniden bir kere daha dirilecek ve dünya, büyük ölçüde ukba buudlu bir şehrâyine dönüşecektir.

Bu kudsîler her zaman, çevrelerinde bulunan veya uzaktan onlara koşan milyonların sükût ve tasvibi içinde, ışığa açık kalblerinde yeşerttikleri hisleri, sanki yalnız kendileri adına değil de, gelmiş-geçmiş ve gelecek bütün kudsîler hesabına ifade ediyormuşçasına coşkun ve engin bir mesuliyet duygusuyla, seslerini daha bir tiz perdeden duyurmak ve daha güçlü haykırmak isteyecek ve tâkâtlerinin son haddine kadar âvâzlarını yükseltip ruhlarının derinliklerindeki mânâları, mezardakilere bile duyuracak şekilde gürleyeceklerdir. Evet, bütün iç âlemleriyle mâneviyata uyanmış ve mânâ ikliminin vâridâtıyla doygunluğa ermiş bu insanlar, mahiyetleri tıpkı müktesebatlarıymış gibi ruhlarından yükselen sesleri, aşklarından fışkıran sözleri ve iç âlemlerinden taşan hisleriyle en katı duyguları delecek, en paslı kilitleri açacak ve en sert gönülleri bile yumuşatacaklardır. Yumuşatacaklardır ; zira onlar, hep içlerinden doğan öteler buudlu ve lâhût derinlikli nağmeleriyle, kendi ruhlarının sesini, kendi aşk u şevklerinin bestelerini mırıldanacak ve bütün bir insanlık namına imanlarını, ümitlerini, heyecanlarını, dâüssılalarını ve vuslat arzularını seslendireceklerdir. Onların gelecek adına ve sonsuza davet hesabına bütün çağrıları, bütün yönelişleri, bütün recâları, bütün duaları ve samimiyetle

gerilmiş ruhları, sanki bizim bugüne kadar söylemek isteyip de söyleyemediğimiz, duyurmak arzu edip de duyuramadığımız ve hep kör-aksak bıraktığımız hususların ifade edilişi, seslendirilişi, yorumlanışı gibi olacaktır.

Herhâlde, o çağın insanları bizde olduğundan daha zengin duygularla birbirlerine yönelecek, daha aşkın seslerle birbirlerine hitap edecek ve hep aynı aşk u şevki söyleyeceklerdir. Zaten dünden bugüne böyle ilâhî günlerde her zaman, bir sevenler, bir de sevilenler olmuştur. Sevenlerin hep Mecnun, sevilenlerin de Leyla olduğu böyle dönemlerde, bütün aşklar, şevkler, güzellikler, nizamlar Cemâl-i Sonsuz'un çok perdelerden geçmiş gölgesinin gölgesi.. olması mülâhazasıyla, önce her şeyin asıl kaynağı O, sonra da derecesine göre her şey sevilmiş, koklanmış, sinelere basılmış ve O'nun mührü olarak da takdis edilmiştir.. ve böyle dönemlerin tâli'li insanları da, ömür boyu sevmek, sevilmek duygularıyla yaşamış, çekilen sıkıntıları da bir ebedî mutluluk adına tırmanılması gerekli bir helezon ve ruhun beslenme yolu kabul ederek hep inşirah soluklamışlardır. Hele bir de gönüllerde uyanan mârifet, muhabbet ve aşk u şevki körükleyecek bazı sâikler söz konusu olunca, onların ruhları âdeta sonsuza yelken açıyor gibi kanatlanmış ve zaman üstü, mekân üstü bir kıvamla Fuzûlî'leşerek;

"Min cân olsaydı âh men-i dil-şikestede;
Ta her biriyle bir kez olsaydım feda sana."

demişlerdir.. demelidirler de; zira, belli bir noktadan sonra, kendi güç ve zenginliğiyle ayağa kalkan ruhlar, kendilerini ifade serbestiyetine ulaşan duygular, varlığı bin bir menfezle O'na açılan kapılar şeklinde temâşâ eden mantıklar ve muhakemeler öyle bir aşkınlığa ererler ki; artık madde, metafiziğin önünde bir hudut, bir engel olmaktan çıkar, inceleşerek şeffafiyet kazanır ve âdeta mânânın bir aksesuarı hâline gelir.

Burada deryadan bir damla şeklinde ifade edilmeye çalışılan duygular, düşünceler, ümitler, beklentiler, sevinçler, inşirahlar pek çok millî rüyalarımızın gerçekleşeceği, imanların mârifetle derinleşeceği, mârifetlerin aşk u şevke dönüşeceği, aşkların iştiyakların ruhanî lezzetlere inkılap edeceği bir yeni ışık çağından sadece birkaç katredir.. deryayı gösteren birkaç katre. Şimdilik uzak gibi görülen bu rüyalar âlemi, her şahsın istidad ve kabiliyetine göre başka başka görülse, hissedilse de, her şeyin, bir müşterek duyuş ve seziş çerçevesinde cereyan ettiğinde şüphe yok. Herkes böyle bir oluşumu, kendi duyuş, kendi seziş ve kendi gönlünün enginliğine bağlı devam ettiredursun;

iman ve azmin imkânsızlıkları *"olur"* hale getireceği, bütün virajları düzeltip tepeleri sileceği ve patikaları da şehrahlara çevireceği ilâhî günler yakındır.

Öyle zannediyorum ki, maddenin ve maddeci düşüncenin banallaştırdığı iptidaî ruhlar bile –eğer Allah'ın kendilerine bahşettiği insanî değerleri inatlarının emrine vermezlerse– bu iman ve aşk u şevk döneminde, Allah'a intisabın diriltici gücünü idrak ederek bu umumî oluşum insiyaklarına kendilerini salacak ve bu ilâhî günleri tıpkı bir hayat usâresi gibi yudumlayacaklardır.